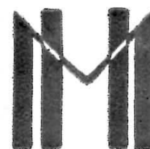
1914

ANTE NEIMAREVIĆ

SUVREMENA KNJIŽNICA »MATICE HRVATSKE«
KOLO II. — KNJIGA 11.

ANTE NEIMAREVIĆ

1914

TISAK »TIPOGRAFIJE« D. D. U ZAGREBU

ANTE NEIMAREVIĆ

1914

ZAGREB 1937

IZDANJE »MATICE HRVATSKE«

NACRT ZA KORICE IZRADIO MARIJAN ŠIMUNIĆ

ATENTAT

Na svakoj kući visjela je po jedna carska zastava, a na svakom prozoru po bosanski barjačić.

Kuće s jedne i s druge strane ulice spojili su građani konopcima, i da uz carske zastavice nisu visjeli po konopcima bosanski grpčići, mislio bi, da građani suše džepne rupčiće.

Desetak seljaka bilo je osuđeno radi tučnjave na tri dana zatvora, pa ih je načelnik stavio pred dilemu: ili tri dana odsjediti, ili na glavnom trgu podići slavoluk! Seljaci su odabrali slavoluk, požurili se i podigli ga u dva dana, misleći, da će načelnika prevariti za ostatak. Međutim naš je načelnik izvarao za ove tri godine i pametnije od sebe, a da ne bi seljake, pa im je treći dan naprtio čišćenje gradskih ulica!

Kićenje slavoluka nije mogao načelnik povjeriti seljacima; za taj posao trebalo je inteligentnijih osoba. Mislio je u prvi mah, da odabere djevojke za taj posao, ali se sjetio prošle godine, kad je dizao slavoluk poglavaru Bosne, feldmaršalu Potioreku, pa pozvao djevojke, da ga okite, a one se odazvale, popele se na ljestve i počele da ga kite. Međutim nije prošlo ni pô sata, sletjeli se momci pod slavoluk i počeli zuriti u oblake povrh slavoluka! Djevojke su odmah shvatile situaciju — suknje su pritegle, a noge priklopile, pa kao kvočke posjedale po ljestvama! I šta je načelnik drugo mogao učiniti, nego da posao zaustavi, djevojke skine s ljestava, a bezobraznike kazni zatvorom.

Radi toga događaja napale su ga protivničke novinice. Nazvale su taj događaj »afera s djevičanskim suknjama«, ali on im je, hvala Bogu, prilično zasolio. Vlast je novinice obustavila, a urednika izagnala u njegov zavičaj.

Kad je načelnik vidio, da za taj posao nisu djevojke, zapovjedio je pandurima, da po okolici skupe cigane čergaše, a kad su ih sabrali, rekao im je: ili smjesta u drugi kotar ili na ljestve, pa kiti slavoluk! Cigani se odlučili za ljestve, a za višak izmolio je ceribaša načelnika za tepsiju ćevapa.

Na vrhu slavoluka Njihala Se o vjetru Careva Slika. Bio Je Obučen u zajedničkoga K. u. K. Generala. Klečao Je i Molio Boga za Monarhiju. Cara su za slavoluk poklonile vri-

jedne sestre Uršulinke. (Prije dvadesetak godina Car Je Darovao sestrama 10 kruna za crnačke misije u Tonkingu).

Ispod Careve Slike sjalo je sunce na početak Himne: »Bože živi, čuvaj, Bože, Cara našeg i naš Dom!«

Grad je bio čist kao na Brašančevo, građani uredni i izbrijani, kao da će na prvu svetu pričest.

Travnik je osvanuo u barjacima, a građani u nedjeljnim odijelima, jer Je Car Bosnu Odlikovao, kako je sultan nije nikada odlikovao — Poslao joj Je po drugi put u pohode Svoga Nasljednika. (Prvi put Svoga Sina, Pokojnog Nadvojvodu Rudolfa, a sad, evo, Sinovca, Franju Ferdinanda).

Znali smo, da će, po programu, Nadvojvoda Mimoići naš grad, ali On kao Budući Car Može Putovati i bez programa, pa Stići i k nama, a šta onda? Onda je kasno za misu! Upravo tako bijaše i za Pokojnoga Rudolfa! Rekli su, da je naš Travnik izbačen iz Njegova programa, i mi se obukli kao za petak, a kad tamo, On ravno k nama! Došao, brate, iznenada, kao blagajnici kontrola, i kad se toga sjetimo, i sad se stidimo! Na ulazu u grad dočekao Ga gradski maltar, i neznalica — zatražio od Njega maltarinu! Istina, Njegova Se Prejasnost Nasmijala i Platila tri maltarine, ali kad Je Princ Otputovao, i maltar je za Njim! U početku se patio, jer se nije znao snaći, ali se kasnije orijentirao i po kafanicama za groš prepričavao svoj susret s Nadvojvodom. (Pod naslovom: »Susret Carevića s maltarom« ušao je kasnije taj događaj u bosanske čitanke za osnovne škole).

Da se opet ne osramotimo, proglasio je načelnik, da budemo čitav dan na nogama, jer tko zna, Ne Će li Njegova c. i kr. Prejasnost Zaželjeti (Oh! Kad Bi to Zaželjela!), da i mi budemo akcioneri slavlja Monarhije!

Naš načelnik nije trpio upravitelja bolnice, pa da mu upravitelj ne nasjedne, kao što je nasjeo prošle godine, kad je k nama došao poglavar Bosne, Potiorek, pa po nagovoru načelnika upao u bolnicu i našao bolesnike, kako se po krevetima »ferblaju«, a upravitelj se u kancelariji raskomotio i kiselio noge u bolesničkoj zdjeli za čorbu — odredio je upravitelj, da »shodno načelnikovu proglasu Br. Gr. 197/14. od 14., pa sve do 27. lipnja ove godine, budu 28. lipnja 1914. godine i bolesnici na nogama, odnosno, koji nemaju svojih nogu, dobit će tuđe, t. j. proteze iz bolničkog magazina, a o

čemu sam obavijestio upravu magazina pod Br. Pr. 4/7 od 25. lipnja ove godine.«

Da nas Prejasni Nadvojvoda Franjo Ferdinand ne Bi Iznenadio, kao što nas Je iznenadio prije trideset godina Njegov Prethodnik, Pokojni Nadvojvoda Rudolf, osvanuo je toga jutra načelnikov proglas, »da će Dolazak našega bosanskog Gosta javiti tri paradne prangije, i kad one gruhnu, da je svatko na svom mjestu, a gdje je čije mjesto, određeno je mojim proglasom od 25. lipnja ove godine pod Br. Tr. 201/23«.

Naš Travnik očekivao je dan 28. lipnja 1914. godine čitav mjesec dana, i kad je osvanuo, sve je pojurilo na ulicu.

Ali nitko se 28. lipnju nije toliko veselio, koliko djeca. Radi 28. lipnja odavna je već prestala obuka i čitav mjesec dana nisu djeca ništa drugo radila nego prije podne vikala: »Živio!«, a poslije podne pjevala Carevku. Kad taj dan Dođe u naš Travnik Nasljednik prijestolja, rekao je učitelj, Stat Će uprav kod njih, pa nek se stoga ponove. Na račun Franje Ferdinanda svako je dijete nešto dobilo: netko kapu, netko kaput, netko fes, netko cipele, a moj mlađi brat veće hlače od sebe! Da mu ne spanu, podignuo ih je, savio oko pasa i pritegnuo ih k trbuhu i s njima više nalikovao ekvatoru nego trbuhu! Kad ga je opazio njegov drug Ivica, dobacio mu je — »hlačar«, ovaj njemu — »šmrkavac«, iz čega je nastala tučnjava, u kojoj je Ivica dobio šakom u trbuh, a moj brat nogom u tur!

Čitav se Travnik gore — dolje šetao, a svaki čas izniknuo je odnekle načelnik, pa nekom: — Kako, Mato?, nekom: — Hvala Bogu, Frano, lipo je!, — a mom ćaći: — Samo, Stipo, da i to prođe, pa da opet mirno spavamo! — Zbilja! Stipane, kako si ti sinoć spavao!

— Slabo, gazda Franjo, a ti?

— Ma ja, brate Stipica, ne spavam ti čestito ima tome i mjesec dana! Brige, brate, pa odgovornost! Znaš, kako je!

— Znam, gazda Franjo, znam!

— Vjerujem, Stipiću, vjerujem, ali ipak — ej, Mikane glupane, o, Grgure pandure, zar ti je tu mjesto? Bog te ubio! Gdje stojiš, volino! Oprosti, Stipane, odoh ja dalje — čekaj, Andrija, eto me!...

Moglo je biti devet sati prije podne. Sunce prigrijalo, a žeđa pritisnula. Trbuh se skvrčio, pa kad koji birtaš otvori

vrata svoje gostionice, ispane na ulicu miris vruće janjetine i ona ti kroz nosnice ravno u želudac, a on zadršće, kao da su u njega smjestili birtaši električnu bateriju!...

Travničani odoše u birtije i nije prošlo ni pô sata, a ulice opustješe kao crkva iza mise. Ostaše na njima samo panduri, a ne bi ni oni ostali, da iza jednog ugla nije virio načelnik.

Čim je narod sjeo za stolove, došla je s ražnja janjetina, i dok su još narodu podrhtavale vilice, stvoriše se pred njim i čaše. Sve je ušutjelo. (Limar Pero mršavi, otvorio usta, da naruši ovaj sveti jaganjčev mir, kad ga krojač Mato lupi po glavi jagnjećom nogom i ušutka).

Upravo se moj ćaća spremao, da podijeli mejdan s novim tanjurom »janjeće sitneži«, kad ugleda moga brata Nikolu, kako mrvicama gađa u nos dobroćudnog susjeda Marka i uprako da će brata udariti, kad se brat izmače, ćaća lupi po tanjuvo da će brata udariti, kad se brat izmače, ćaća lupi po tanjuru, razbi ga, i da će ponovno zamahnuti, kad vani nešto puče!

— »Nasljednik je!

Čim pade u birtiji riječ »Nasljednik«, skoči narod, kao da si ga bocnuo šilom u stolicu i najuri na vrata.

U trku se limar Petrica spotače o stalicu, opsova joj majku i opruži se po zemlji kao prevaljen stup. Preko njega preskoči krojač Mato, naleti na voćara Miju, ovaj ga odgurnu, Mato se prihvati za novi kaput Tadije bravara, razdera ga, Tadija se strese, htjede Matu za kosu, ali ga netko bocnu u rebra, Tadija jauknu i po podu! U to naleti opančar Pero, netko mu podmetnu nogu, (čini mi se, šepavi Joco), Pero se zgrabi za ćaću, ćaća za stol, ovaj se zaljulja, pade po pisaru Adamu, Adam ispod njega, a stol po konobaru Jureku!

Čaše zazveketaše i nešto sitno zaječa —

— Tko te, brate, prignječi! — rekoh bratu, a kad tamo, prosule se po podu nečije krajcare!

— Platite, braćo, janjetinu! — viče birtaš Mato narodu.

— Panduri! — krešti konobar.

— Tko mi uze novčanik? — pišti limar Perica.

— Još jednu litru! — dere se zvonar Drago.

— Evo ti je! — odgovori birtaš, podiže ga, namjesti ga na nogu i jednim šutom izbaci na ulicu!

(Ovaj se naš zvonar često puta opijao već prije podne, pa mjesto u dvanaest sati, zvonio podne u jedanaest!)

Kad smo izletjeli na ulicu, počela je trka, da se dočepamo slavoluka prije Nadvojvode.

Drugi dan smo čuli, da je u jurnjavi strini Mandi ispalo zubalo, a babi Mari gaćice, ali tko bi to vjerovao, kad je to poteklo iz usta tamburaša Ilije, koga iza leđa nismo nikad drukčije zvali nego »lažljivi Ilija«.

Kod slavoluka iznenađenje. Onaj pucanj, koji je uzrokovao toliko zla u birtiji, nije bio pucanj iz prangije, nego iz kuhinjskoga kotla! Kuharica naših pandura, Bara, metnula na vatru kotao za čorbu, nalila u nj vodu i sasula u kotao meso i prismok, pa ga čvrsto poklopila i, mjesto da je ostala kod kotla, otpirila i ona k slavoluku! Dok je Bara gore-dolje paradirala, po koji puta namignula brici Mirkecu i dogovorila se s njim na prste, da će se poslije podne sastati, vatra je plamsala, a čorbica cvrkutala. Kad se vatra razigrala, a čorbica raspjenila, počelo je meso poskakivati. Najprije pomalo, a onda sve jače, dok nije počelo udarati o poklopac. Kad se vatra potpuno rasplamsala, a čorba se razgrijala, kao ono Ahil na Hektora, jurnula je čorba na poklopac, i kao što zubar gromko čupa bolesniku zub, iščupala poklopac, s njim o svod, a on s praskom, kao da je pukla prangija, raspršnuo se u sto komadića!

Eksplozija je svijet prilično ustrašila, a najviše udovicu Jagu, koja se onesvijestila i od straha prije roka rodila. (S dopuštenjem bosanske musalle i zajedničke vlade dobio je dječak na krštenju ime Franje Ferdinanda. Danas je u Bosni kafedžija, a da se rodio dvadeset godina prije, otišao bi u Theresianum, i umro kao general!)

Zahvaljujući prisebnosti našeg načelnika, panika se brzo stišala. Čim je doznao, »šta je na stvari«, Baricu je otpustio i protjerao u Kranjsku, a pandura Joška, koji se nakon eksplozije ušunjao u kuhinju i »mazao meso«, kaznio sa tri dana posta.

Da ne bi panduri ostali bez ručka, zamolio je načelnik birtaše, da za danas svaki pozove k sebi na ručak po jednoga pandura. (— A kad se jednom bude pisala historija Nadvojvodina Boravka u našem Travniku, — dodade načelnik, — ne će joj izmaći ovaj plemeniti čin!) ...

Dotle se narod osvijestio, pa se nanovo rašetao. Ali stariji svijet ubrzo se zasitio šetnje, pa je korzo prepustio mla-

đariji, i uputio se u hladovinu našeg perivoja, u koji se po noći išlo samo za okladu, jer su se u njem javljale utvare.

Lipanjska žega otjerala je kasnije u perivoj i mlađariju — (momke i djevojke intimitet perivoja, a đake cigareta).

Tek što smo sjeli, kad zatutnjiše prangije! Da je netko povikao: — »Izgori nam Travnik!« — ne bi ljudi brže skočili! Jurnuli smo k izlazu, kao da gori perivoj za leđima.

Kod slavoluka metež. Zgnjeo se čovjek do čovjeka, a neki se podignuli na prste, da bolje vide, pa ih svjetina izdigla na ramenima, i lebde iznad glava kao miljokazi.

Dimnjačar Joco popeo se na rame Martinu mesaru, pa desnom nogom stao na pleća tamburašu Iliji i da će lijevom za vrat Andriji kovaču, kad ga kovač Andro zgrabi za nogu i poteže, a Joco se zaljulja kao grana na vjetru i pljusnu po trgovcu Antunu!

Neki se šegrti uzverali na ogradu, i kao da su na bedevijama, odskakuju i viču: — Hop! Hop!

Užar Mirko, (koji se na sajmu producira za marijaš na žici), popeo se po žljebu na susjednu birtiju, dočepao se krova, popeo se na dimnjak i stoji na njemu kao njegovo produljenje.

Učitelj Tonček dokoturao iz birtije pivsko pure, popeo se na bure i stao na prste kao balerina. Ispružio vrat, kao da nije njegov, pa se nagnuo u stranu kao kosina. Natkrio rukom čelo i zuri u daljinu.

Načelnik se uzvrpoljio, kao da njega dočekujemo. Poskakuje s noge na nogu i maše Tončeku, neka sađe s bureta, a ovaj se naherio kao drvo u padu.

Situacija se napela kao žica.

Neki uopće ne dišu, nego stenju. Šegrti zinuli i jednom od njih uletje muha u usta.

Djeci klecaju noge, babi Juli teku suze, a jedan se mališan drži za gaće. Nešto poče zaudarati...

Na zvoniku zazvoniše zvona. Izdaleka se čuje tutanj auta. Reže cestu kao pila balvane. Najednom se iza okuke pojavi auto, kojim je šofirao mladolik vojnik. Čim se pojavi, prolomi se uzduhom:

— Živio! Živio! Živiooooo!...

Učitelj se uspravi, izvuče iz džepa sviralicu, zapišta, podiže kažiprst i intonira Carevku.

Zbor prihvati i poletje k nebesima Himna Carevine. A kad se narod malo osvijestio, upade i on u Carevku, pa zagrmi poput ljetne grmljavine:

»Blago, život, sve za Cara,
Sve za Cara i za Dom!«...

Na momente se pričinjavalo, da se djeca i pjevači drže Haydnove melodije, a narod popularne: »Uvenulo lišće borovo«... Međutim pri svršetku slile su se arije u harmoniju, jer su oba tabora pjevala iz grla, a ne iz nota:

I dok su iz naših grla letjeli posljednji stihovi:

»Car da živi, Dom da živi,
Austrija će vječna bit'«...

pričinjalo nam se, kao da vidimo, kako ti akordi jure preko naših krovova ravno prema carskom Beču, na Hofburgu se zaustavljaju, prolaze kroz dvorsku kapiju, jure kroz svijetle hodnike i padaju pred noge Svijetlom Caru, našem Gospodaru!...

— Braćo i građani, još jednom »živio« — viče načelnik u ekstazi.

— Živiooo! Živiooo! — buči narod.

— Bošnjaci! — dere se limar Perica, još jedan gromki »živio«!

— Živio! Živio! — gromko kliče narod.

(Za taj »gromki živio« načelnik je drugi dan gromko ispsovao limara. Rekao mu je, da se »još jedan gromki živio« govori u bosanskim birtijama, a ne pred Svijetlim Nadvojvodom.)

Kad smo završili ovacije, pristupi načelnik k autu, duboko mu se nakloni, te glasno i jasno, naglašavajući svako slovo, izgovori ove riječi:

— Narod želi, da Izađe Svijetla Visost...

Uto se na autu otvoriše kapci, kroz koje provuče glavu žustar i visok oficir i reče:

— A koja Visost, gospodine?

— Vaša, Visočanstvo, Vaša Visost, Veličanstvo!

— Nemojte se šaliti s Visočanstvom, gospodine! Nema tu nikakve Visosti, čovječe!

— Ima, ima Visočanstvo! Vi ste Visost, Visočanstvo!

— Ne budite ludi, čovječe! Carska visost Je u Sarajevu,

a ja sam žandarski major, koji nadzirem drumove i žandare! Uklonite se, da prođem!...

Valjda se ni Crveno more nije brže razmaknulo, da propusti Židove, kako se razmače narod, da propusti carskog oficira...

Auto prođe. Načelniku pala glava na prsa, Tonček digao ruke u vis kao Mojsije, pandur Mišo bulji pod kotače, a neki mladić turio prst u usta...

— Živio! — netko zavika, a kad zavika, nešto zvonko zaječa — netko nekoga lupi šakom po gubici!

Kad je auto krenuo, pokrenuše se za njim i naše glave, i tek kad kola upadoše u prašinu, vratiše se glave u pređašnji položaj.

Načelnik stoji kao prikovan. Tonček sjedi na buretu i tucka nogom o zemlju. Užar Mirko kopa palcem po nosu.

Svi šute. Nitko nikoga ne gleda, jer se svatko boji, da u tuđim očima ne opazi svoje.

Kao da smo u nekoj bolnici, gdje su bolesnici zaspali, pa odlazimo na prstima, da ih ne probudimo, — napuštamo ulicu bez riječi. I kao kazalište iza predstave isprazniše se naše male ulice.

Naš Nikola priča mami za ručkom, kako je vidio Cara, — eto ovako, mama, kao što gledam tebe!... (Stariji brat Franjo, koji je nedavno svršio osnovnu školu, pa se u potaji potpisuje »gimnazijalac«, oponira Nikoli, i da nije bilo ćaće, potukli bi se za Cara žlicama!)

Upravo smo ručali i ćaća legao na klimavi divan; mama nešto čeprka po kuhinji, a sestra kupi po stolu tanjure; ja se spremam na kupanje, Ivo i Franjo trguju u kutu dugmetima i jedan drugome veli: — Ja pišivac? Ti pišivac! — a Nikola vadi prstom meso iza zubi, — kad zabubnja bubanj na ulici!

Skočismo.

Kad mi na prozor, a po prozorima se način̆kali ljudi kao u kazališnim ložama i gledaju općinskog bubnjara Marijana, kako se na ulici uspravio i šipkom bubnja o bubanj.

Kad je Marijan opazio ispod oka, da se narod sabrao na prozorima, odbubnja još nekoliko bubotaka, lupi završnu: bum, bum, bum, bum! a onda turi šipku za pas, stavi na nos naočare, izvadi iz njedara papir, razmota ga, i poče čitati:

— Čujte, ljudi i počujte! Stigao glas od visoke vlade,

skinite s kuća Careve Zastave! Mjesto Carevih Zastava objesite crne barjake, a tko nema crnoga barjaka, nek isturi nešto crno! Bilo sukno, bio rubac, samo da je crno i žalosno! *U Sarajevu se nešto potrefilo, a šta, čut će se!...*

Bio je divan lipanjski dan. Sunce zapeklo kao mlada rana. Nebo se izvedrilo kao istok pred zoru. Potočić se bistri, kao da po njemu teku suze. Nigdje ništa mračno, osim na livadi komad sjene od borove šume. Nigdje ništa crno, osim po kućama zastave. *Nigdje oblaka, osim u kutu nad Sarajevom...*

Jedni vele, da Je Pao Nadvojvoda, drugi kažu — nije Nadvojvoda, nego Nadvojvotkinja. Brico javlja, da Je Palo Oboje, a limar se tome protivi, i veli, da je puška pogodila Potioreka, a Visosti samo okrznula!

— A iz čega su pucali? — pita voćar Mijo.

Dimnjačar veli — iz revolvera, limar Perica — iz puške, a kovač Andro — iz bombe!... Nadjačala je bomba, jer je Ilija tamburaš došao s pošte i donio glas, da je bomba pala vozaču na krilo, šofera raznijela (— u sto komada, braćo!...) a kolima ništa!

— Bog im bio na pomoći! — umiješa se u razgovor susjed Mirko dobroćudni!

Dok je Ilija tamburaš pričao pojedinosti, (koje je čuo od pandura Mikana, a ovaj od općinskog podvornika Milkana, koji je prisluškivao načelnikov razgovor s financima), pristupio je kolu crijevar Matan i javio, da je u podne vojska digla u zrak pola Sarajeva, i da ima dosad »deset hiljada mrtvih!«

— A šta je s atentatorom? — pita Tadija Matana.

— Ubijen je!

— Ma nije, brate, ubijen, nego uhvaćen! Uhvatio ga jedan vojnik i odmah postao kaplar!

— Kakav vojnik! — ljuti se limar. — Vojnik se iz svoga »haptaka« ne smije micati, da ga režeš, a kad Nadvojvoda Prolazi, vojska ti je, brate, u paradnom haptaku! Bio sam ja vojnik, znam ja, što je haptak!

— E, pa šta je s njim? — pita ga Ilija.

— Pobjegao je, brate, u kanal, kroz njega u Miljacku, preplivao je, umiješao se u narod, i kao da ga je zemlja progutala!

— I nikako, da ga nađu?
— Daj ga nađi u tolikom narodu! Pričao mi je Tonček, da se ovih dana zgnjelo u Sarajevo pola Carevine!
— Meni je pričao trgovac Ante, uplete se u razgovor krojač Mato, da se atentator ubio!
— Ubio?
— Ubio, ubio i to iz samokresa, a dodao mu ga njegov kompanjon! (Kompanjona su kasnije uhvatili i objesili!) Čuo sam od poštara Francike, da se zove Talijan!
— Talijan!
— Talijan, pravi Talijan!
— A atentator?
— Neki ruski princ!
— Princ! Svi se začudiše.
— Pravi, pravi princ!
— Ruski?
— Nije, bogme, austrijski!
— A zašto baš ruski? — osmjeli se zvonar Drago.
— Zar ne znaš, da su Rusi pravoslavne vjere, a Car naše, katoličke?
— Teško mi je vjerovati, da bi drug ubio druga, a carevi su najbolji drugovi! — brani Drago ruskoga cara.
— E, moj Drago, da ti znaš, kao što ne znaš, kolike su careve posmicali carevi, a kolike su kraljeve poubijali kraljevi, ne bi tako govorio. Velim ti, kad bi mogli, pravoslavni bi strpali katolike u sirće, a sirće dali Turcima, da ga ispiju i pocrkaju, pa da samo oni ostanu na svijetu!
— Ja ti velim: da se osveti papi, ruski car je ubio Careva Zamjenika!... Ali ako meni ne vjeruješ, a ti pitaj našega župnika, koji pozna sve hištorije, a šta ti je to u Sarajevu, nego opet jedna hištorija!

Leškarim u postelji i premišljam o sutrašnjem danu. Sutra ćemo na maturalni izlet. Prozor je otvoren. Mjesečina kaplje u sobu i draška braću u krevetu. S polja struji vjetrić i poigrava s Nikolinom kosicom. Braća dišu u taktu. Nikola se oglasi u tenorčiću:
— Mir mi, mama, daj!
Vani se začuše koraci. Poznam ih. To su naše noćobdije.
— Bit će ga! — veli Kuzman pod prozorom.

— Ma koga? — upita ga Damjan. — *Rata!* — Ne budali! — Ne vjeruješ? — Ne vjerujem! — Vidjet ćemo! — I hoćemo! — Laku noć! — Bog ti bio na pomoć!
Prolaze ulicom druga dvojica. Jedan zviždi: »Cura kopa vinograd«, a drugi pjevuši: »Otkud ideš, Anice?«
— Dakle? — Šta dakle? — Pitam te posljednji puta, hoće li ili ne će li? — Ma šta? — Pitam te posljednji puta, hoće li biti rata? — Odakle bih ja znao? — A ja vidiš, znam! — Pa? — Bit će ga! — A zašto bi ga bilo? — A zašto ga ne bi bilo?
— Bilo ga, ne bilo, pustimo mi rat na miru, pa se navrnimo Mišku na rakiju osvježaču!
— Dobro, ići ću, ali dok mi ne priznaš, da će biti rata, ne ću odavle ni makac!
— Dobro, dobro, priznajem. Bit će ga! Hajdemo!
— Čuješ li?
— Čujem!
— Meni ti nešto šumi u ušima. Nisu li to topovi?
— Kakvi vražji topovi? To ti lete kugle na Miškovoj kuglanici!
I dok su se te noći u bosanskom gradiću Travniku kotrljale kugle na kuglanici, spremali su se iste noći i evropski centri, da zakotrljaju topovske kugle na narode!

Na tornju izbija ponoć! Ćaća se vraća iz birtije. Ulazi u našu sobu i pokriva braću. Nikolu ljubi u čeoce. Prilazi k meni. Ja se pričinjam, da spavam.
— Hvala Bogu, spavaju! — veli ćaća i odlazi na prstima u maminu sobu.
— S kim si bio dosad? — pita ga mama.
— S ljudima!
— Pa šta si radio dosad?
— Razgovarali smo!
— O čemu?
— O svemu!
— Kako o svemu?
— Ti to, ženo, ne razumiješ! Samo ti velim, pripazi na djecu! Nek djeca nikud ne idu iz kuće, pa ni Tonček na izlet, jer se nešto sprema!
— Šta se sprema?

— *Rat!* ...

— Šta? — mama se podiže u krevetu. Po mjesečevoj zraci, koja u taj čas pade po majci, vidjeh, kako majka baci pogled u našu sobu...

Munja bljesnu na istoku. Nešto zatutnji, kao da se oblak sruši na oblak.

Otac uđe u sobu i zatvori prozor.

Nešto puče u maminim grudima...

MANIFESTACIJE

S jutrom osvanuše oglasi po gradu.

Načelnik javlja građanima, da današnjim danom počinje narodna žalost, i da je odsad zabranjeno svako veselje.

Pred željezničkom stanicom skupilo se pol grada. Ljudi očekuju novine. Vlak stiže. Željezna se vrata otvoriše. Na cestu izletješe poštanska kola. Crne se od novina. Narod jurnu na kola, konji u propanj, kola se stresoše, a novine po narodu kao kruške po beračima, kad ih u jesen tresu. Narod po novinama kao djeca po svatovskim krajcarama. Jedne novine zgrabiše po trojica i otimaju se za njih, kao gladni za komad kruha. Najednom, kao da netko platno razreza, odoše novine u komade!

Opančar Pero poklopio tijelom novine i nikom ne da k sebi. Udara nogama i psuje, a uto priskoči Martin mesar, pa diže opančara u vis kao djetešce, a narod po novinama kao gavranovi po strvini. Valjaju se po zemlji kao djeca po postelji. Kao kopači dijamanata jedan drugoga tuče i buboće, a kad se digoše, zalepršaše u rukama komadići novina.

Knjižar Avram Ezekijel, kao pametan Španjolac, opazio je pogibao, pa ne prodaje danas novine na klupi kao obično, nego unio novine u kuću, otvorio prozor i viče narodu:

— Traga narot! Afram puna nofina! Ko tela nofina, njemu nofina, krajcar Aframa! Sa tva helera strasna tragetija! Juris, juris!...

Narod prilazi k prozoru i kupuje novine, kao seljaci na sajmu vruće kruščiće.

Ulice se pretvorile u čitaonice. Narod guta slova, kao radnik zalogaje. Jedni uzdišu, drugi stenju, treći plaču. Baba Jula nariče:

— Teško nama do Boga!...

— Šuti, baba, ne čujem! — otrese se na nju užar Mirko.

Na jednoj hrpi kamenja sjedi gomilica ljudi. Jedan čita, drugi šute. Odjednom čitač poče glasom padati i kod riječi: »... a kad kleti hici padoše...« zakapaše suze po novinama. Kako koju riječ izgovori, tako na nju kapne suza, i iza svake riječi čuješ: kap... kap... Kad dođe do rečenice: »Ostaj zdravo, dušice!« (Lebe wohl, mein Schätzchen!) čitač zarida...

Susjed dohvati novine, nastavi čitanje i rasplaka i sebe i gomilu. Kad htjede produžiti poznatom rečenicom (koja je i moju mamu rasplakala kod ognjišta, pa umjesto u čorbu, ulila začin u kolač): »Na odru leže jadne dvije sirote«... nije mogao dalje, jer iza »odra« pade iz čuvstva u grčeve...

Novine prihvati treći. Malo plače, malo šmrca, a po novinama sad iz nosa, sad iz oka, kaplje kap za kapljom.

Kod pasusa: »Oko odra drhte svijeće«... spopade čitača drhtavica, koja za čas prijeđe u nesvjesticu.

Od trećega čitača preuzme novine četvrti, od četvrtoga peti, od ovoga šesti... i dok stiže do posljednjega, novine se raspadoše... Raskvasiše ih suze naroda...

Od tragedije zgrabila je ljude težina, i da nije bilo birtije, mnogima bi pozlilo, kao lihvaru Vinku, koji se toga jutra ispovjedio i pričestio, pa htio doručak zabašuriti. (Pozlilo je i ujni Uršuli, ali njoj uvijek pozli iza posta, a jučer je završila petrovski post).

Narod je ogorčen. Trebalo je oduška, kao jučerašnja čorba u Baričinu kotlu.

Građane je sazvao bubanj na manifestaciju.

Nije prošlo ni po sata, a na sajmište se sletje narod. (Vatrogasci u uniformi i sa štrcaljkom, veterani u odori i sa dvocijevkama, tamburaši s tamburama, a pjevači sa zastavama.)

Činovnici bijahu u crnini i sa crnom trakom na lijevoj ruci. Židovi u kaftanima i s brojanicama, a građani u nedjeljnim odijelima i s kišobranima — da ne pokisnu, kao prošle godine uoči Careva dana rođenja.

Kad se narod slegnuo i razvrstao, krenula je povorka. Naprijed su išla dva bubnjara, koji su udarali koračnicu pogrebnoga zavoda »Pulveritas«: ta, ta, tata, ta... ta, tata, ta!... Za njima Se Vijorila Carska Zastava, koju su nosila dva naj-

jača pandura (pandur Mikn i pandur Grgan), za njom dimnjačar Joco sa Carevom Slikom sa slavoluka, a za Jocom Pokojni Nadvojvoda iz novina. Nadvojvodu, Prilijepljena za dasku, nosio je stolar Jerko visoki.

Iza čela povorke stupao je načelnik s crnim rukavicama u ruci, a iza njega gradski vijećnici u crnini.

Odmah iza njih išao je sredinom ceste kotarski predstojnik, a za njim činovnici po rangovima.

Za činovnicima stupali su veterani, za njima vatrogasci, za vatrogascima pjevači s dirigentom i s gromkom »Carevkom«, a za ovim taburaši; udarali su neku koračnicu, po kojoj se mogao pjevati i »Miserere«, a i ona ratna:

»Boj se bije, krv se lije, oko Plevne i Sofije!«

— Slava Sofiji! — povika netko kraj tamburašâ. (Jedan od njih kvrcnu ga po nosu vrškom tambure).

Za tamburašima su koračali trećoreci, za njima časne sestre, a za sestrama kongreganistice.

Iza kongreganistica išli su gimnazijalci, koji su debatirali i često puta zabunili kongreganistice u zdravomarijama; za gimnazijalcima se vukle osnovne škole, gdje je više puta dolazilo do svađe, tko s kim ide; za djecom su se gegali šegrti, i jedan drugoga štipali, dok ih pandur Luka nije dozvao k pameti s nekoliko oštrih zaušnica.

(— Baš ti hvala, Luka, na njima! — rekao je stari Bartol tapetar).

Bartol je išao s građanima, koji su stupali mrko i ozbiljno, kako uostalom i treba u manifestaciji.

Na kraju povorke bili su Židovi. Svi su bili turobni. Rabiner Helias pjevuckao je Davidove psalme i mislio na opaku Putifarku. Mudrijaš Pinto Atijas ispipavao je staroga Danijela Talmudijasa za poslove, a Danijel se tužio na upalu tabana (— Mažem ih, rabbi, zečjom mašću, ali ne hasni; ako ne pomogne kiseli kupus, otići ću do Hajonove Mirjame, da me preporuči ocu Abrahamu)....

Kavanar Mošo Grandijas računa na brojanice, koliko bi zaslužio, kad bi se manifestanti svrnuli u njegovu kavanu i potrošili svaki po pet krajcara. Kad mu se pričinilo, da je svota prevelika, smanji goste na polovicu; pričini mu se, da je i to previše, pa obori na četvrtinu i, da će protrljati ruke, — kad udari o kamen i kihnu! a naočari mu odletješe pod noge

Absalomu Bermudasu, a Absalom, prase španjolsko, mjesto, da ih podiže, stade na njih i zgnječi ih kao suh kolačić!...

— Absalome, Absalome — šta mi učini?

— Je li ti, Mošo, kriva Absalom? Ima ona oči na cipela?

Kad je povorka ušla u glavnu ulicu, odjeknu sa čela poklik: Živio Car!

— Živio! prihvatiše prvi redovi, za njima drugi i predadoše trećima, i ode povik niz redove. Redovi ga prihvaćaju i prenose, jeka prima i povraća.

— Slava Nadvojvodi — kliknu jedan.

— Slava Ferdinandu! Slava Franji Ferdinandu! — zakliktaše građani. — Slava! Slava — jurnu niz ulicu.

— Slava! Slava! — grme zadnji redovi. — Slava Vojvotkinji! — kliče baba Jula. — Slava Sofiji! — uzvikuju žene.

— Slava! Slava! — buče redovi.

— Dolje atentatori! — netko vrisnu.

— Dolje s njima! — zgrabi povik drugi glas.

— Dolje! Dolje! — odbija se jeka od zida do zida.

Kad smo dva puta prošli glavnom ulicom, htjedoše neki, da obiđemo i druge ulice, ali su stariji rekli, da je dosta hodanja.

— Da se malo odmorimo! — predloži krojač Mato, a nato reče birtaš Miško:

— Kako bi, ljudi, bilo, da se navrnemo u moju bašču? Grla su nam suha, pa ne bi škodilo, da ih nakvasimo!

Narod prihvati prijedlog i povorka uljeze u Miškovu bašču.

Svijet zauze stolove. Miško, okretan i promećuran, angažirao rođake za konobare, i što bi pljesnuo dlanom o dlan, istoči narodu bure piva.

Kad je Miško pretočio u čaše i drugo bure, pope se načelnik na stolicu, diže ruku i poče: Narode!

— Čujmo, ljudi, načelnika! Čujmo! — buči narod.

— Narode! — nastavi načelnik, bit ću kratak, narode! Ubojita zrna, koja u Sarajevu usmrtiše Nadvojvodu i njegovu ženu, našu Vojvotkinju, raniše, braćo, i naša srca!! (Tako je!).

— Pokazali smo ovom manifestacijom, da je čitava naša Carevina ogorčena i ožalošćena, ali i složna i spremna, da dočeka i nove udarce! (Tako je! Tako je!)

— Neka, braćo, ova naša manifestacija bude utjeha Sta-

rom Caru (Živio Car! Živio Stari Car!), a i dokaz, da smo u ovim kobnim časovima s Njim, uz Njega i iza Njega! (Tako je! Tako je! Živio načelnik! Živio Franjo! Živio Franjo Josip!...)

Taj patriotski momenat vješto je iskoristio Miško, pa je istočio i treće bure. Narod se poče kucati. (Moj ćaća toliko se zanio, da je htio zagrliti konobaricu!)

Ustade sedlar Filip.

— Narode! Predlažem, narode, da pošaljemo brzojav Njegovu Veličanjstvu! Jesi li za to, narode?

— Jesmo, Filipe! Jesmo! — pristade narod.

— Neka nam ga složi Tonček! — predloži Martin mesar.

Tonček ustade, nakloni se i sjede.

Konobar mu dodade ceduljicu, a Miško pisaljku. Tonček se namršti i pisaljka poletje po ceduljici kao konjić po livadi. Ne bi, valaj, brzojav brže otkucao ni stenograf, kako ga je u tren oka slio popularni Tonček! (Tik tik tik, tik tik tik tik-klop! *i* brzojav je tu!).

— Slušaj, narode! — diže se Tonček.

— Našem caru, Franji Josipu via Vin.

— Pogođen sarajevskim zrnima narod grada Travnika kliče Caru s manifestacije: Ave, Caesar Imperator, Bosnae nostrae Occupator Travnicani Te salutant.

Na račun Tončekova brzojava puče i četvrto bure.

— Braćo! Samo jednu, — zamoli dimnjačar Joco.

— Braćo! Joco želi govoriti! prodera se tamburaš Ilija.

— Narode! — reče Joco. — Narode! Ne bi, velim, bilo lijepo. (— Ne bi! Ne bi! — dere se bravar Tadija).

— Ne deri se, Tadija! — ušutkuje ga kovač Andrija, a Joco nastavlja: Ne bi, velim, bilo lijepo, narode, a da, velim, ne otpjevamo našu Himnu, koja, — velim (— Tako je! — prekide narod Jocu, Joco sjede, a narod ustade i zapjeva).

*

Ljudi se opili Himnom i pivom. Neke su poduprli, da ne panu. Najteže je bilo s Mirkom užarom; njega su podupirala četvorica.

Pivo smiješa pamet narodu i narod poče pjevati, kao da je na vrtnoj zabavi. Da ne bi došlo do skandala, kao prošle nedjelje na vatrogasnoj veselici, načelnik se snađe i zapovjedi, da se raziđu.

Narod se podiže i raziđe. Istina, težina mu je sašla u noge, ali je zato srcu lakše — kao da je netko jutrošnju žalost iščupao iz srca i presadio u noge...

*

Jutros je naš župnik o. Alojzije čitao zadušnice za Sarajevske Žrtve. Toliko je svijeta nahrupilo u crkvu, da su bile pune i ispovjedaonice!

— A gdje ste, gadovi bili u korizmi? — gunđa o. Alojzije, i da im se osveti, razvuče zadušnice kao tijesto za kolače.

Nekima se pričinjalo, da o. Alojzije stenje pod misom.

— Sigurno od tuge za žrtvama! — reče sudac liječniku.

— Ne će biti od tuge — odgovara liječnik — nego od mamurluka! — A imao je krivo i jedan i drugi; o. Alojzija spopadala je astma pod misom.

Nakon »Requiema« izrekao je župnik nekoliko ganutljivih. Počeo je od katakomba, a završio katafalkom u Sarajevu, »pred kojim danas kleči čitava Monarhija!«.

— Nadvojvodo! Ti Si Pao, ali ne, Ti nisi Pao! Ti Si Ušao u korove Nebeskih Vojvoda, a Ti, Vojvotkinjo, u Zborove Prvih Mučenica! — Arcidux et Duca! — Pax corporibus, gloria animis vestris, amen!...

Posljednje riječi natjeraše narodu suze na oči; ruke se mašiše za džepove, rupci zašuštaše, ljudi zajecaše.

Nešto me zapeče na vratu — pala s kora nečija suza!

Sa zadušnica odosmo u gimnaziju na komemoraciju.

Kad se napunila dvorana za gimnastiku — mališi su se gurali, a klipani su šaptali — uspe se direktor na podij. Profesori pogledaše u đake, direktorov kancelar zavika: — Mir!, učitelj gimnastike dreknu: — Pst!, i direktor započe:

Et quidem unus bonus cecidit! Et quidem unus Monarchus minus! Et quidem una magna tragoedia!...

(Mališi se zbuniše; profesori se namrštiše. Branko gurnu laktom Slavka: Stari se pohoracio!)

Nakon ovog uvoda uđe direktor u staru povjesnicu i iznese katastrofe »malih i velikih velikana«, a onda stade kod Cezara. Kad ga je raščinio, kao kuhar pečenku, zađe u noviju povijest i spomenu »uspjele i neuspjele atentate na okrunjene i posvećene glave«: nekoliko tuceta bizantskih, balkanskih i ruskih vladara i još mnogo, mnogo sultana...

Iza posvećenih i okrunjenih glava osvrnuo se i na neke prezidentske glave, koje su pale od atentatorâ, kao na pr.: Lincoln (1865.), Garfield (1881.) i Mac Kinley.

»Da u predavanju ne bude ni jedne rupe«, prikazao je direktor i one »Pomazane Glave«, koje su pale od mase (»Odi profanum vulgus et arceo...« Horac I. oda III. knjiga)... Konačno zaustavio se na »Diki Monarhije«, na Tužnom Nadvojvodi Franji Ferdinandu.

Opisao nam je u tančine Njegov blistavi život (sa tri godine Znao Je Čitati, sa pet Pisati, sa sedam Je Svršio osnovnu školu, a sa četrnaest klasičnu gimnaziju!...) i iznio sve Njegove dobre strane — a zlih nije ni imao.

Ocrtao Ga je kao Prijatelja Slavena, a napose nas Hrvata. O Vojvotkinji je rekao, da je bila Slavenka (Češkinja), da se rodila kao grofica Chotek, da je umrla kao Vojvotkinja Hohenberg, da je imala troje djece i da je bila uzor Majke i Vojvotkinje.

— I eto — pade glasom — 28. lipnja, crne 1914. godine, padoše u Sarajevu naše i Careve Nade, Dobri Nadvojvoda i Mila naša Nadvojvotkinja!

Časak šutnje, a onda podiže glas do svoda:

— Mirno počivaj, Nadvojvodo, tiho snivaj, Vojvotkinjo! Vaša će Sveta Tjelesa u majčicu Geju, Duše u Danteov Paradiz, a uspomena u klasična, mladenačka srca!

— Slava! Tri puta Slava! Vječna Slava! — Pljesak.

Pjevački zbor intonira himnu. Profesori, rezervni časnici, stadoše »haptak«. Dvorana zagrmi carevku.

DEMONSTRACIJE

Danas su donijele novine, da je u atentat upletena i susjedna Srbija. (— Lijepa susjeda! — reče crijevar Matan) — i to ne samo službena, nego i poluslužbena, pa i neslužbena Srbija — javljao je »Kurir«.

Kad je došla vijest do limara Perice, koji je na općini popravljao cijev za kišnicu, tako se začudio, da je zateturao i ljosnuo bi čelom o zemlju, da ga ne dočeka na ruke Martin mesar.

— Kad padam ja, nek pada i Srbija! — pomisli Perica, pa ne znajući, da će pasti u Martinov naručaj, povika u zraku:

— Dolje Srbija! — Dolje Srbija! — prihvatiše drugi. — Dolje Srbija! — sletje niz čaršiju...

Poklič »Dolje Srbija!« izvuče svijet iz kuća i dok kovač Andro ispuši cigaretu, oživješe ulice kao nedjeljom iza mise.

— Dolje Srbija! — zavika krojač Mato. — Dolje Srbija! — pridruži se čaršija.

Svima s učini, da je »Dolje Srbija!« premalo za susjeda; trebalo je pojačanja — kad se netko dosjeti, da Srbija piše ćirilicom, pa se prodera: — Dolje ćirilica! — Dolje ćirilica! — jeknu ulica.

— Dolje! Dolje! — zaječa čaršija.

— Smrt ćirilici! — prodera se netko kraj mene. — Smrt ćirilici! — proderasmo se i mi. — Spalimo je! — ču se nečiji glas. — Spalimo je! Spalimo! — zatulismo.

Netko skoči u Avramovu knjižaru i iznese »Boj na Kosovu« u ćirilici, i što bi trenuo okom, planu Kosovo i ćirilica!

— Dolje ćirilica! Dolje državica! — Dolje Ćirilica! Dolje Srbija! — Dolje zemljica! Dolje Srbijica!

Jutrošnje novine pišu, da je za atentat znala i Rusija! (Čudnovato! To je krojač Mato znao odmah iza atentata!) Ali ne samo, da je znala, nego ga je i poduprla! Po dosadašnjoj istrazi Rusija je dala za atentat sto hiljada rubalja!) Sumnjivo je na pr., da su atentatori imali na sebi novo rublje!)

Čim se proču u čaršiji za Rusiju, uzbuni se narod kao Turci za bosanske okupacije, i ne bi ga brže sabrao ni bubanj, kako ga sabra ova najnovija!

— Dolje Rusija! — poče krojač Mato. — Dolje! Dolje! — ozva mu se narod. — Dolje carevina! — netko zagrmi.

— Čija carevina?! — ču se poklik Luke stražara.

— Ruska! Ruska! Dolje Ruska! — odgovara narod.

Tko zavika: Dolje carevina!? — progura se stražar Grgan.

— Dolje carevina! Dolje ruska carevina! — odgovaraju mu poklici.

(Sve mi se čini, da je poklič »Dolje Carevina!« izletjela iz socijalističkih usta Viktora cipelara! On je uopće vrlo sumnjiv tip; jednom je preda mnom govorio protiv nebeskoga carstva,

a tko je protiv nebeskog carstva, taj nije, bogme, ni za zemaljsko!)

— Dolje pravoslavni! — viknu birtaš Matko.

— Dolje! Dolje s njima! — pomaže mu katolički narod.

— Dolje ruski caj! — Dolje Rusija! Dolje Rusijetina!

Nagluhi Bartol tapetar prečuo je posljednji povik, pa je zavikao: — Dolje svinjetina! — a da mu se revanžira, zatulio je Martin mesar: — Dolje tapetarija! Dolje Bartolija!

Netko se sjeti, da i Rusi pišu ćirilicom. — Na lomaču sa ćirilicom!...

Voćar Mijo donese iz Avramove knjižare »Pravoslavnu čitanku« u ćirilici. Potpalismo je. Knjiga planu.

— Ovako će, narode, planuti i Rusija! — zavika užar Mirko.

I uistinu! Dok je u bosanskom gradu Travniku plamtjela ćirilica, plemtjela je u taj čas u Rusiji latinica!

Plamen je započeo! Zahvatio je najprije alfabet i azbuku, a s njima i pravoslavna i katolička srca.

Današnji »Podanik« donosi, da je istraga u tragu mnogim sumnjivcima i nek vlasti dobro pripaze na sumnjive tipove, jer se u mnogom individuu krije atentatorov istomišljenik!

Isti dan obilazio je pandur Grgur gradsku šumicu i opazio u kukuruzima čovjeka. Grgur krenu prema kukuruzima, a čovjek dolje s gaćama i u čučanj! Grgur se sjeti »Podanika«, izvuče samokres, i — U ime zakona, *ruke uvis, individuum!*

Svezao ga je i odveo u zatvor. Kad su ga svukli, našli su mu na prsima neki sumnjivi ožiljak. Kad ga je preslušavao zapovjednik pandurâ Vladeta, počeo se tip motati kao dječarac kod prve ispovijedi; jednom reče Vladeti, da je pokućarac, drugiput, da je Dalmatinac, a trećiput, da je Austrijanac.

— Znaš za atentat, znaš za Srbiju, a znaš, štaviše, i za Rusiju, — svrši Vladeta istragu, i imaš obraza reći, bezobrazniče, da nisi upleten u atentat! Upleten si dragoviću, kao i tvoje kolege u Sarajevu!

Svezali su ga, i da ne pobjegne, strpali ga u sanduk bez poklopca i s dvojicom pandura poslali ga u poštanskom vagonu u Sarajevo.

*

U novinama stoji, da Je njemački Car Poručio Našemu Caru, ako bi šta bilo, da Je Car Vilim uz Svoga Brata Franju Josipa, Njemačka Carevina uz Dunavsku Monarhiju, a Njemačka uz svoju saveznicu, Austro-Ugarsku.

Vilimova Poruka odjeknula je i u našem Travniku. Najprije smo ponovili demonstracije protiv Srbije i Rusije, a onda smo prešli na manifestacije.

— Živio njemački Car! Živjela Njemačka! Živio Vilim! — orilo se ulicama.

Budući da smo doznali iz novina, da je njemački Car Protestant, klicali smo i protestantima:

— Neka žive protestanti! Neka žive, žive!

Navečer pita mama ćaću, kakvi su to protestanti u Njemačkoj, a ćaća joj odgovara, da su oni pola katolici, a pola protestanti. Prema Austriji katolici, a dalje od Austrije protestanti. Nešto kao grkokatolici; malo Grci, malo katolici!...

Sarajevska »Vreća puna novosti« doznala je, da Francuska drži sa Srbijom, t. j. ne drži točno sa Srbijom, ali ne drži ni s nama, a tko nije uz nas, taj je protiv nas!

— D a k l e i F r a n c u s k a! — uskliknuo je lihvar Vinko, držeći »Vreću« u ruci.

— Nije čudo, dragi Vinče — presiječe mu riječ trgovac Antun, koji se upravo vratio s rane mise. Zar ti ne znaš, dragi Vinče, — nastavi Antun — da je Francuska protiv svakoga katolika, a iza pape naš Car je Najveći katolik!

— Pa zar Francuzi nisu katolici? — umiješa se u razgovor voćar Mijo.

— Nisu više! — odgovori trgovac. — Čim su prešli k Rusima, prešli su i na pravoslavlje. N j i m a j e s a d p a p a — p a t r i j a r h!...

Osim »Vreće« i trgovca Antuna, napala je drugi dan Francuze i — »Monarhija«. Briljantni članak »Monarhija« je ovako završila: »Francuzi su za nas prestali biti Francuzima. Oni su odsad francuzljivci, što su, uostalom, bili i dosad, samo što nismo imali zgodnu priliku, da im to skrešemo u brk!...

— Dolje Francuzi! Dolje Francuzljivci! — prihvatio je narod misao »Monarhije«, a čim pade prvi poklik, padoše i drugi: — Dolje Francuska! Dolje Francuzljivka!... — Dolje francuski puder! Dolje parfim! Dolje šampanjac! Dolje pariska moda!

Nekom pade na pamet, (čini mi se udovici Jagi), da »Ljekarnica k srcu Isusovu« drži francuske parfime.

— Na njega! Na parfim! — zavika narod i krenu k »Srcu Isusovu«.

— Van sa Francuzom! Van sa parfimom! — urla narod pred ljekarnicom.

Vlasnik »Srca Isusova«, Židov Azra izađe pred ljekarnicu.

— Parfim na svijetlo! Napolje sa parfimom! — bjesni narod.

— Zar tako, katolički narode? — reče ljekarnik narodu. Zar je »Srce Isusovo« Francuska? Zar je ljekarnica parfimerija? Zar te nije Boga strah, narode?!

— Ali ako se ne bojiš Boga, evo ljekarnice, narode! Uđi unju i uništi je — nek se priča kako je katolički narod opljačkao »Srce Isusovo«.

Umne riječi dosjetljivog ljekarnika razoružaše narod. Narod se postidje i pokaja.

— Narode! — tamburaš će Ilija. — U bolnicu na francuzljivce! . . . Narod krenu k bolnici.

Usput razbismo vrata u hotelu s napisom »entrée«; u jednoj gostionici zaplijeni bravar Tadija tri boce francuske šljivovice, u nekom dućanu »kolonijalne robe« popi sedlar Filip pet bočica francuskih likera, a u kavani »Kibic« strpa u džep kovač Andro nekoliko boca francuskih konjaka.

Da nije bilo upravitelja bolnice, nastradali bi njegovi francuzljivci, ali, svinja, izvukao ih. Rekao je, da u bolnici doduše ima nekoliko francuzljivaca, ali da su to sâmi Hrvati: — samo je bolest francuska, a sve drugo je hrvatsko! A da su i Francuzi, ne bih vam preporučio, da idete do njih, jer je bolest prilјepljiva. Ali ako se netko želi pofrancuzljiviti, nek izvoli, evo mu vrata!

Da se bar donekle rehabilitiramo, zavikali smo na trgu nekoliko puta: — Parle vu france? Abcug Poenkare!

*

Nešto se šapuće o Engleskoj. Govorka se, da ju je podmitila Srbija, pa da je okrenula kabanicu.

— Nek se ne igra Engleska! — rekao je ćaća za ručkom, jer bi joj moglo presjesti!

— A zašto? — upita ga mama.

— Ti to, ženo, ne razumiješ, ali ja to znam. Čuo sam u čaršiji, čim šmrgne, eto na nju Amerike, a s Amerikom se nije šaliti!

*

— Večeras ćemo malo i po Engleskoj! — rekao mi je poslije podne užar Filip.

Navečer su ulice oživjele kao da smo ovoga ljeta u Španjolskoj. Kao đaci pred ispit, ponovili smo lekcije — najprije Srbiji, pa Rusiji i konačno Francuskoj, a onda smo udarili na Englesku: — Abcug Englezi! Živjeli Buri!

Ćaća nije došao na večeru. — Sigurno je otišao demonstrirati u birtiju — rekla je mami sestra Paula.

Oko pola noći eto ćaće kući. Dok je išao uz stepenice, a one pod njim škripale, kao »cipele na škrip«, miješao je ćaća carevku s onom: »Idem kući teturajući«, a kad se svlačio, pa ga iznevjerila snaga i pao sa stolice, zavikao je na podu: — Dolje London!

RASPRODAVANJE HABSBURGOVACA

Skupilo se mnogo svijeta pred Avramovim izlogom, a Avram se smješka na vratima i miluje bradu, kao djed svoje unuče. (Kadgod Avram gladi bradu, to je znak, da će biti posla!)

Proguram se i pogledam — čitav Hofburg u izlogu! U sredini Sijedi Car, nad Njim Mrke Nadvojvode, a ispod Njega Nježne Nadvojvodkinje; ispod Nadvojvoda Mali Nadvojvodići, a ispod Nadvojvodkinja Sitne Nadvojvodice. (Da imaju krila, rekao bi, da je spretni Avram uhvatio u aparat nebeske anđeliće!)

Cijene su vrlo umjerene: — Nadvojvodica stoji krajcaru, Nadvojvodić dva, Nadvojvotkinja tri, Nadvojvoda četiri, Mali Franjo šest, a Veliki osam!

— Malu sliku s čitavim Carskim Dvorom dobiješ za deset novčića, a veliku za petnaest! Poklonici su nešto malo skuplji. Car Maksimilijan označen je sa 4½ novčića, Carica Jelisaveta sa 5, Nasljednik prijestolja Rudolf sa 5½; Vojvodkinja Sofija stoji 6 novčića, Nadvojvoda Franjo Ferdinand 7, a Troje Njihove Djece možeš kupiti za bagatelu — za tri novčića!

— Braćo, braćo, koliko ih je! — čudi se poštar Francika.

— Ja sam Ih već izbrojio! — uletje mu u riječ dobroćudni Marko: — Šezdeset i devet Muških i devedeset i šest Ženskih! ... — Osim Cara! — veli bravar Tadija. — Naravno, bez Cara, jer Car se uvijek broji ekstra! — popravi se Marko.

— Misle Srbi — javi se dimnjačar Joco — da je Carevina ostala bez Nadvojvode, a gledajte, braćo, koliko je samo Velikih Nadvojvoda, a koliko će ih tek biti, kad Mali izrastu do Velikih!

— Imat ćemo Ih više nego sve carevine zajedno! — uskoči u patriotski razgovor i tamburaš Ilija.

— I hoćemo! — završi Mato opančar.

— Hoćemo! — zabruji svjetina.

Z a n e p u n s a t p r o d a o j e A v r a m č i t a v C a r s k i D o m, osim Cara u velikom formatu, a i Njega bi, da Ga nije ostavio za reklamu! (Moga ćaću zapala je Nadvojvodica Ana Marija Hildegarda Anuncijata Imakulata Micika.)

*

Novine pišu, da Se Car Drži junački. Prije Sarajeva Lijegao Je u devet, Ustajao je u četiri, a od Sarajeva Liježe u deset, a Ustaje u tri ...

Preksinoć je toliko Radio, da cijelu Noć nije Oka Zatvorio! Istina, malo Je Oslabio, a nije ni čudo, jer ovo Mu je četvrta, odnosno peta tragedija u Familiji: Prva Max, druga Lisbeth, treća Rudy, a četvrta i peta Franz Ferdinand i Sofi ...

Ali, iako je naoko Skršen, On je Svjež, kao da je u osamnaestoj godini, a ne u osamdeset i četvrtoj!

Nakon sarajevskog udarca Odrekao se Car svakog pića osim »Franje Josipa Gorke Vode«, — jer — Reklo je Staro Veličanstvo u korotnoj šali — p r i j e b i s e F r a n j o J o s i p O d r e k a o p r i j e s t o l j a, n e g o v o d e, a p r i j e s v a k e d r u g e v o d e, o s i m F r a n j e J o s i p a V o d e! ... (Na račun Ove Izreke naručio je ljekarnik Srećko pet sanduka Franje Josipa Vode, a kad su za to doćuli birtaši, naručio je svaki po deset sanduka).

*

»Dok je nama naše hrabre vojske, ne boji se Austrija nikoga!«, završila je članak sarajevska »Poštarica«.

Taj članak, a napose efektni svršetak, potaknuo je dimnjačara Jocu na ideju, koju je narod smjesta prihvatio.

U našem Travniku bio je na urlaubu vojnik Juraj (u civilu pjevač sevdalinkâ), pa Joco predloži, da mu »kao momentanom predstavniku naše monumentalne vojske u Travniku« priredimo serenadu.

Kad se smračilo, krenu narod na serenadu.

Naprijed Joco, za njim tamburaši s Ilijom, za Ilijom pjevači, a za njima narod.

Tamburaši udaraju lokalizirani »Radetzki marš«, a pjevači razvukli: Marširala, marširala beha, beha regimenta ...

Limar Perica viče sa strane: — Lijeva, desna — jedan dva, jedan dva! — a narod tutnji: Živjela vojska! Naša vojska! Živjela vojska! Živjela! laaaaa!

Kad smo stigli pred pozemljušicu, zagrmi limar: — Narode, stoj! (Glava stade, sredina udari o glavu i neki popadaše; rep dalje maršira). Uto Juraj otvori prozorčić:

— Živio Juraj! Živio! Živjela vojska! Živjela! (Juraj u haptaku salutira). Naprijed stupi Joco.

— Vojniče Jurju! Kad su se nad horizontom Austro-Ugarske objesile teške oblačine, a na granicama sakupile neprijateljske vojske, pitamo se, vojniče, tko će rastjerati oblačine, tko će razjuriti neprijatelje?! I odgovaramo, viteže! Oblačine će rastjerati topovi, a neprijatelje će razjuriti naši Juraji! (— Tako je! Tako je! Živio Joco! Živio Juraj! Živjela vojska! Živjeli topovi!). — A sad, braćo! — okrenu se Joco k tamburašima — onu Jelačićevu: Ljubimo te naša diko!

Kad su tamburaši odgrmjeli koračnicu, diže Juraj ruku u vis i progovori: — Travnički narode! Mi vojnici ne znamo govoriti, ali zato znamo pucati! (Tako je! Živio!) Ja sam doduše ovaj čas na urlaubu i ne znam, što misli ostala vojska, ali znam, da misli kao i ja: ako treba za Cara u vodu, tu smo; ako treba za Veličanstvo u vatru, tu smo, a ako treba za Njega i u smrt — tu smo! Kudgod treba, tu smo! — U ime Vojske, hvala ti, narode, na serenadi!

— Sutra je konac urlaubu i kad dođem majci regimenti, prva će mi biti, da se javim kapetanu na raport, pa da mu izraportiram ovu lijepu serenadu, ovu upravo patriotsku kanonadu, kako bi rekao moj kapetan, Ritler Edler Max von Säbelburg! Abgeblazen! Laku noć! ...

* * *

Danas smo našega Jurja otpratili u vojsku. Toliko je dobio darova od naroda, da je na molbu načelnika šef željezničke stanice prikopčao za vlak još jedan vagončić, u koji smo ukrcali narodne darove.

*

Jutros je načelnik afiširao ovaj proglas:

— Braćo, građani! Budući da u manifestacijama i demonstracijama nastaju zbrke, jer se događa, da jedni viču: Abcug! Dolje! a drugi: »Živio! Živjela!«, pa se povik Abcug! Dolje! sretne u zraku s Carevim poklikom — ono se »živio« izgubi i najedamput ispane novi poklič: Abcug, Dolje — Car!«....

— Hvala Bogu, kod nas u Bosni nema ni Srba ni socijalista ni Rusa ni Engleza, ali Bog zna, da li se ne će uvući u povorku kakav ruski špijun (Rusi su poznati špijuni!) i eto gradu nesreće! Da u buduće ne dođe do »gore navedenoga«, određujem ovaj: Red manifestacije, odnosno demonstracije:

1. Četvrt sata Carevke; 2. Pola sata klicanja Caru i Previšnjem Carskom Domu; 3. Četvrt sata patriotskog oduška našoj Carevini; 4. Dvadeset i osam gromkih: Abcug Srbija!; 5. Četrnaest puta: Dolje Rusija!; 6. Sedam puta: Smrt Francuskoj!; 7. Pet puta: Rat Engleskoj! i 8. Četvrt sata Carevke.

*

Na inicijativu najuglednijih građana utemeljen je u našem gradu »Odbor za propagandu rata sa Srbijom, a ako bude potrebno i sa Evropom.«

Za odbornike izabrani su načelnik, kotarski predstojnik, direktor gimnazije i profesor povijesti; zapovjednik pandura, Vladeta, financ Dane, žandar Pane i vojnički referent Mane; predsjednik streljačkog društva Puškomir, lovačkog društva Jelenko, kapetan veterana Mikula i vatrogasni vojvoda Vatroslav; lihvar Vinko, knjižar Avram, birtaš Miško, mesar Martin i trideset patriota.

*

Sarajevski »Praporac« prenosi iz bečkoga »Ballplatza« (ove novine Čita i naš Car!), da se Srbija spremala dići u zrak čitav Carski Dvor! Kad su to čuli tapetar Bartol i Pavao urar, onesvijestili su se od uzbuđenja!

— Kad je ova vijest tako strašno djelovala na Pavla i Bartola, koji nisu članovi Carske Kuće, kako bi se tek ovo dojmilo našega Cara, Koji Je Šef Carskoga Doma, Koji je i dan i noć u Svom Dvoru, i Koji Je po planu Srbije trebao toga dana Prvi Klisnuti u zrak!

— Da se to dogodilo (a nije, hvala Bogu i Bogorodici!), zamisli, Tadija, nesreće! — reče kovač Andro Tadiji bravaru — Austro-Ugarska bi ostala udovica!

— I još veli Srbija, da nije kriva za sarajevski atentat! — reći će Kuzma drugu Damjanu.

— Ne samo, to, moj Kuzmane, nego još malo, pa će reći Srbija, da su atentatori kupili srpske bombe na vašaru!

— Ubiti čovjeka i ženu, pa reći, nisam kriv, e, to je odviše i za Srbiju!

— Ne čovjeka i ženu, nego Carskoga Nadvojvodu i Njegovu Vojvotkinju, a Oni Su ti više od čovjeka i od žene. Ja sam čovjek, ti si čovjek, a ono je, brate, Nadvojvoda. Žena je tvoja Anuša, pa moja Baruša, a ono ti je Vojvotkinja, prijatelju!...

— Imaš ti pravo, Damjane, ali da je, recimo, ubila Srbija tebe i tvoju Barušu, sud bi osudio Srbiju najmanje na dvije godine teške tamnice, a ovako —

— A ovako, mora se poubijati najmanje pola Srbije!

— A kako ćeš je poubijati?

— Ratom, brate! Navijestit ćemo Srbiji rat, a kad upanemo u nju, komandirat ćemo: Pola Srbije na jednu stranu, a pola na drugu! A kad se Srbija raspolovi, mi iz pušaka po krivoj strani!

*

— Novine javljaju, da naši neprijatelji mobiliziraju. Dan i noć, vele, jure vlakovi prema našim granicama, i granice su pune vojnika kao kasarne pred manevre.

— Neprijateljske vojske drže pušku u »fertiku«, i čim jekne — »Šisen!«, opalit će kao jedan!... (Vele, da su zrna iz njihovih pušaka velika kao kokošja jaja, i koga pogode, raznesu ga, kao da si u njega sasuo dinamit!).

— Ali mi ih se ne bojimo! Uz nas je Njemačka, a brzo će i Italija; Bugarska jedva čeka, da se zakomeša, pa da krene na Srbiju, a Turska (živjela Turska!) — Turska će na

Srbiju već radi Bosne, jer Bosnu hoće Srbija, a Turska nas je dva puta poklonila Franji Josipu!

— Međutim ne spava ni naša vojska, i kako jučer čuh u čaršiji, na Srbiji ima više naše vojske nego u njoj stanovnika, a na Rusiji je već pola Austro-Ugarske!

— Sve u »rutu« i samo čeka, da Car iz Beča Javi na telefon: Armee! Habt acht! Oben Russland, unten Serbien — Direktion! Marschieren, hineinmarschieren, Armee, marsch!...

Grum! Dandara, dandara, dandara, drum! Drum, drum, drum, drum, drum, drum!...

Car Gleda u telefon, a Njegova vojska gazi po Srbiji i po Rusiji kao po kupusu.

— Miljost! Miljost! — moli Rusija, i pada na koljena kao pred ikonama. — Oprosti, bre oprosti! — leleče Srbija, i valja se po blatu kao valjušak na vatri, ali naše vojske ne haju, nego jure kao oluja kroz Saharu.

— Nisu prošla ni tri dana, a Rusija i Srbija leže pod nogama Austro-Ugarske! Car podiže slušalicu: — Hallo, Armee! Der Krieg ist fertig! Feuer einstellen! Rut! Den Herren Offizieren doppelt Gage, der Mannschaft doppelt Portion! — Zurückmarschieren, demobilisieren!... — Allen kaiserlichen Dank! Schluss!...

S tornja crkve sv. Stjepana u Beču trubač trubi »Abgeblasen!«...

MOBILIZACIJA

Bijaše divan ljetni dan. Ležao sam u bašči. Nebo plavo, kao da se po njem razlio Jadran. Zrak proziran, da bi kroz njega ugledao Sarajevo, da nije bregova. Trava miriše na mladost. Ptičice cvrkuću kao pred zoru. Sa »cvrk-cvrk« cvrčci polijeću s travke na travku. Opaja me miris srpnja. Sklapam oči kao Nikola u majčinu krilu i padajući u polusan šapućem: — Hosanna, Hosanna, sine Jonin! — kad se začu glas općinskoga bubnja: Bum, bum, bum, bum, bum.

U dva u tri lovačka skoka eto me na ulici. Na ulici gomila, a u sredini kao točka u kružnici stoji bubnjar Marijan i klopoće po bubnju. Udarivši završni: du, du, du, dum, dum! natače naočare, poteže iz njedara papir i započe: — Čuj, pa počuj, narode! — Stiglo od Cara iz Beča! — Din-dušmani se

podigli, da nam skinu Cara sa stolice. — Naumili nevjernici, da preotmu Caru carevinu, pa da je rasparčaju kao geometri begluk na kmetove. Car se Našao u nevolji, i kud će suza neg na oko! Car Poziva narod, da obrani carevinu-očevinu, Monarhiju-domovinu. Stigao vakat, braćo za oružje! — Na oružje, tko je za oružje! — M o b i l i z i r a j s e, n a r o d e!...

— Odbubnjano, razbubnjano, pročitano, raščitano, svima i svakom razmobilizirano! — Dudu dudu dum! Dudu dudu dum! Dum dum dum!

— Mobilizacija! Mobilizacija! — zabrujaše glasovi. — Mobilizacija! Mobilizacija! — raznesoše je povici. Zatvorite, trgovci, dućane, obustavite, obrtnici, obrte, ispraznite radionice, radnici, napustite polja, seljaci — mobilizacija je!

— Na noge! Na stanicu! U vagone! U kasarne, narode, — mobilizacija je!

Mobilizacija uđe u kuće. S tavana silaze sanduci, u koje žene slažu rublje, da se, dragi, imaš u što presvući!... Djeca trčkaraju oko sanduka i razmeću, što je majka složila, a ćaća se uzvrzao, pa ne zna, kud bi sa sobom.

Navečer se ispuniše birtije. Došli ljudi, da se vide i porazgovore — jer, Bog zna — veli kovač Andrija, kad će ono drugo!

— Koje ono drugo? — pitaju ga mobilizirci.

— Ono, što dolazi iza mobilizacije — demobilizacija!

Toliko se naroda natiskalo u birtije, da su birtaši jedva vodu nadolijevali. (Iza ponoći preselio je Miško vinske cijevi na zdenac.)

— Slabo ti je, Miško, vino! — srdi se mesar Martin. Pije se kao voda!

— Pravo piće, pitko piće! — odgovara mu Miško.

Nije bilo daleko do zore, kad se narod poče razilaziti. Na ulici žamor kao pred Božić o zornicama.

Jedna hrpa debatira o mjesečini, druga se svađa za datum, a treća pjeva. Ovu grupu vodi tenorist bravar Tadija, a Tadijin tenor hvata basom kovač Andro.

— Tadija, onu moju omiljelu! — moli Andro u basu, i Tadija zapjeva u tenoru: Ode Andro u mobilizirce, da rastjera gade Francuzljivce!...

*

Kao pred prvi maj, grad je sav u crvenim plakatima. Panduri su izlijepili po kućama mobilizaciju. Plakat počima kao ljubavno pismo: Moj, mili narode!, a završava kao potpis na mjenici: Franjo Josip v. r.

Grad krenu k stanici.

Pred masom stupa kovač Andro s Tadijom bravarom. Nose Carski Barjak u dva primjerka: Andro nosi crni, a Tadija žuti. Iza njih ide dimnjačar Joco sa dva crna orla u rukama. (Kako prirodopisni kabinet naše gimnazije nije imao nijednoga dvoglavog orla, dao mu je direktor dva preparirana, a Joco ih je tako vješto nosio, da su bile dvije glave na jednom orlu... i tko nije znao za historiju, mislio bi, nosi Joco carskog orla dvoglavca!...)

Mnogo tamburaša i gajdaša. Seljani sa sviralama, a sedlar Filip lupa batom po tepsiji i viče: — Hopa, hopa!

Uz rezerviste žene, uza žene djeca, a sa strane šegrti. Poskakuju kao cigani po mješini uoči Careva dana Rođenja.

Jedni nose sanduke u ruci, pa ih premeću iz ruke u ruku, kao lihvar Vinko svoje dukate, drugi uprtili sanduk na leđa, kao pokućarac dućan, a treći ga digli na rame, kao siromah vrećicu žita. Pogdjekoji se muči, da korača s drugima i hvatajući druga, odigne jednu nogu kao roda, a s drugom skakuće, kao dječak kad se igra škole. Svakakvih odijela. Novih kao da su malo prije izašla ispod igle, i sa zakrpom do zakrpe, kao putnički sanduci s hotelskim ceduljama. Neki pjevaju, kao da namjeravaju utemeljiti pjevački zbor, a neki se deru kao solisti za angažman. Jedan skup seljačkih momaka neprestano jednu kozu dere: — Hoj, hoj, hoj! Hoj, hoj, hoj!

Vika, kao da se ide na izlet, i nitko se ne drži načelnikova reda, pa ni njegov podvornik Milkan, koji je utopio u vinu čitav Carski Dom, pa se dere: — Živio Nadvojvoda — Filip!... (Sva sreća, da se narod oko njega nije razumio u Genealogiju Carskog Doma!)

Općinski pisar Srećko još je slabije memorije; iz njegove glave ispalo je svako ime, pa samo tuli: — Živio! Živio! Živio!... Jedini je konobar Jurek aktualan; on kliče — Živjela mobilizacija! Mobilizacija! Mo- bi- li- zacija!... On je pijan još od sinoć!)

Teturanje naveliko. Dvojici padoše na glavu sanduci. Prvi ranjenici, a tek je mobilizacija! Šta će biti, ako dođe do rata! Bit će mrtvih od sanduka!...

Nekima se još ne će discipline, pa ne idu u redu, kao ostali Carevi vojnici, nego zaostali, pa idu civilnim korakom. Tu, je, naravno, najviše inteligencije: oficijal Vjekoslav, kancelist Jerko, poreznik Luka, nekoliko pisara i desetak pratilaca.

Oficijal drži bocu u ruci i vitla njom po zraku, kao da je na svjetioniku, pa daje signal pomorskim kapetanima. Luku poreznika uzela ispod pazuha dvojica prijatelja, a kako su obojica visoki, praćaka se poreznik u zraku kao somić na udici.

Pisari su se zagrlili i pjevaju u mješovitom zboru: »U zagrljaj djeva pala«... Pala, pala, pala!...

Iza njih dva nosača s nosilima, u kojima leži limar Perica. Perica se naime toliko oduševio mobilizacijom, da se sinoć opio kao Evropa u te dane, pa pao nasred puta, kao ranjeni orao. Da ne bi stala mobilizacija, zapovjedio je načelnik dvojici nosača, da ga na državni trošak unesu u vagon — a dalje se i onako vozi!

Šarže idu sa strane i kao majke, više ljupkim pogledom negoli komandom pomiču povorku k stanici.

— Dobri ljudi! — veli susjed Marko dobroćudni tapetaru Bartolu.

— Sporo li se miče ovo stado! — kroz zube će frajter Krešo kapralu Markanu.

— Čekaj, frajtu, dok ga satjeramo u tor!

Evo nas na stanici. Kako i treba u svečanim momentima, sva je zgrada u Carskim Zastavama. Lepršaju kao djevojačke haljine na plesu.

Uđosmo na peron. Redovi se razbiše kao procesija za kiše.

— Rastavljaj se, narode, i u vagone! — jeknu kaplarska komanda.

Kao da si zavikao na stanici: Ode vlak, narode! — drug drugu pade o vrat, žene grle muževe, dijete oca, majka ljubi sina, braco brata, sestra u bratovu, a djevojka u draganovu zagrljaju.

Očevima998 dršću podbraci, ženama se dižu grudi, majčina srca udaraju kao satovi na zvoniku, djeca ne znaju, što bi, ali

znaju njihove očice — iz njih kaplju suzice i kližu se niz lice kao kišne kapi niz krov.

Šutnja kao u crkvi na Veliki Petak.

Svatko osjeća, da se od svoga rastaje.

— Zbogom, sine! Zbogom, mužu! Zbogom, oče!

— Udri Carevku! — namignu načelnik Iliji tamburašu, a Ilija preču, pa zagrmi tuš!

— U vagone! — jeknu zrakom kaplarska komanda.

Posljednji stisak. Posljednji zagrljaj.

Kovač Andro toliko se zabunio, da je zagrlio udovicu Jagu umjesto svoje žene, a vražji dimnjačar Joco, hoteći poljubiti konobaricu Miciku, zabunio se i pao u naručje časne sestre Beate!...

Carska vojska nasrnu u vagone za marvu. U jedne se vagone zgnjela po čitava sela, u druge ni ulica, a u treće po dva po tri rezervista, kao da su kupili kartu I. razreda!

Kondukter mahnu zastavicom, lokomotiva zapišta, stroj razvuče polugu i zasopi.

Vagoni se zadrmaše, kotači se pokrenuše i vlak pojuri.

— Zbogom! Zbogom! — viče vojska iz vagona.

— Zbogom! Zbogom! — domahuje narod sa perona.

Načelnik se ustrčao uz vagone, ubacuje vojsci dopisnice i brekće kao kovački mijeh: — Piši, narode!...

Vlak je sve manji. Još je vlak... sad je vlačić... sad kao crta... sad kao točka... sad ga više nema!... ali gle, dima iz njega! Dim se vuče po zraku kao jesenska magla po našim livadama. Još časak, pa nesta i dima. Rasplinu se kao fata morgana!

Ostadosmo samo mi i naša srca. Bilo nam je teško, jer je u svakom srcu ostala slika onoga vlaka, koji čas prije bješe još tu, a sad je negdje daleko, daleko...

Čuje se udaranje vlaka: tandara, tandara, tandara, tandara, tandara, tandara...

*

Drugo jutro. Isto kao i jučerašnje. Iza gore izvuklo se isto sunce, nad gradom vise isti oblaci. I kuće su iste, i ulice su iste, sve je isto, kao i jučer, a ipak nije kao jučer.

Naša je krava još za jaslama — nema jutros njezina kravara.

Jučer su skele bile pune radnika, a danas su mrtve kao kulise iza predstave.

Jučer sam čuo, kako kovač Andro lupa čekićem o nakovanj, a jutros mu kovačnica šuti kao grobnica.

Gradić tih kao da i nije svanulo.

Ljudi idu ulicama kao po crkvi.

Na kućama težina, kao da su oblaci sašli na krovove. U kućama žalost, kao da smo iz svake kuće iznijeli po jednoga mrtvaca.

Gdje su ljudi? Gdje su jučerašnji ljudi?

Nema Andre, nema Joce, nema Tadije, nema mnogih Tadija! Iz svake kuće fali po jedan Tadija!

Nema više našega grada. Jučer ga je pola otišlo.

P r o g u t a o g a o n a j v l a k !...

* *
*

U jutrošnjim novinama ima više Srbije nego što je ima u zbilji! Opet su nešto pronašle! (N o v i n e s u d i v n o s r e d s t v o z a p r o n a l a z a k, i d a i h j e k o j o m s r e ć o m b i l o p r i j e K o l u m b a, p r o n a š l e b i o n e i A m e r i k u!) Saznale su, da se Srbija prošle noći definitivno odlučila na rat i na poraz Austro-Ugarske! (»Praporac« piše, da je prva odluka prošla većinom glasova, a druga jednoglasno! Osim ove glavne odluke, koja nam radi o glavi, dočepala se Carska špijunaža još nekih odluka, koje se ne tiču toliko naše ruse glave, koliko naše katoličke kože, a te su: Čim Srbija trećiput okupira Bosnu (prviput ju je okupirala Turska, a drugiput Austrija), odmah će njezin patrijarh prilijepiti na Bosnu ukaz, da bosanski Hrvati katolici prijeđu za dvadeset i četiri sata na ćirilsko pravoslavlje, da se mjesto zapadnjaci nazovu istočnjaci, da sa crkava skinu križeve, a postave krstove, i d a v r i j e m e i k a l e n d a r z a u s t a v e z a t r i n a e s t d a n a!

Da se to Srbiji izjalovi, obećao je Bogu trgovac Antun trinaest dana posta, pooštrena tvrdim ležajem.

Po svemu se vidi, da će doći do rata. — Doduše, tvrdi susjed Marko dobroćudni, da će Srbija popustiti, čim na durbin ugleda našu vojsku na svojoj granici, ali voćar Mijo u to ne vjeruje. On veli, da će se Srbiji tek onda tur potresti,

kad naše puške zapucaju, a do njih (kako čujem od financa Dane) nije daleko!

Mogao bi Mijo imati pravo, jer se neprestano kotrljajù vlakovi. Neki jure kao da su zakasnili, a neki se vuku kao isprebijani. Jedni voze vojsku i rezerviste, drugi municiju, treći topove, a neki nosila i zavoje.

Kad prolazi municija, vlak se kliza oprezno kao klizač prvi put na ledu. Kad se voze topovi, škripi vlak kao kola uz brdo, a kad naiđe vojska i rezervisti, leti vlak kao namazan.

Municija naslagana kao hljebovi u pekarnici. Sjaji se kao novo posuđe. Motri nas bezazlenim pogledom kao putni miljokazi.

Topovi jedan uz drugi kao drug uz druga. Ima ih dugačkih kao zmijurina, a kratkih kao djevojačka ruka od šake do lakta; ima ih debelih kao debelih cijevi za vodovod, a mršavih kao sviraljka na orguljama.

— Gledaj, gledaj! — veli Filip sedlar — svi gledaju na Srbiju!

— Svaki nosi smrt! — nastavlja mesar Martin.

— Ne po jednu kao što puška, nego po sijaset! — rezonira krojač Mato.

Topovi odlaze. Zamakli su za brdo, a zemlja još tutnji. Tutnji zemlja pod nama kao da netko drma Bosnu. D r m a je E v r o p a!

Rezervisti tule. Vojska viče. Rezervisti jedan na drugome kao putna prtljaga, a vojnik do vojnika kao broj do broja.

Jezika kao u biblijskom Babilonu. Narodnosti kao na internacionalnom sajmu. Lice kao za sajma u panoptikumu.

Uz pahuljice brčići, uz brčiće brkovi. Smjesa trećega decenija u životu.

Kape se nakrivile na glavama kao streha na bosanskim kućama. Glave se njišu kao lađice na moru. Svaki drugi drži bocu u ruci. S v i s u p i j a n i, o s i m v l a k a.

— Živio! Hoch! Elyen! Na zdar! Czolem! Se treaska! Živio! Živio! Ži- vi- o!...

— Živio Car!

— Živio!

— Živjela Carevina!

— Živjela!

— Živjela Bosna!

— Živjela!

— Živjela vojska!

— Živjela!

— Živio! Živjela! Živjelo! Živje-lo!...

— Sretan put! — viče tamburaš Ilija.

— Šivila put! — odzdravljaju Bečlije.

Poput vremena vlakovi dolaze i odlaze. V o z i s e A u s t r i j a n a S r b i j u, a d o k s e A u s t r i j a v o z i l a n a B a l k a n, v o z i l a s e i E v r o p a n a E v r o p u!

RAT

Djeci je već dodijalo čekanje. Sabrali su se jutros na sajmištu, podijelili ga na Srbiju i na Austriju (jednu od druge dijelio je potok Gnojnica), i kad je zazvonilo na misu, krenu Austrija na Srbiju. Budući da je Austrija upala dva puta u Srbiju, a Srbija u nju samo jedamput, završilo se ovo poluvrijeme sa 2:1 za Austriju.

Drugo poluvrijeme počelo je odmah iza doručka i trajalo bi do ručka, d a n i s u p a n d u r i r a z j u r i l i i S r b i j u i A u s t r i j u! Odsječak ovoga poluvremena završio je prljavo i poderano: tridesetak ih je palo u Gnojnicu, dvadesetorica su poderali hlače, petorica su izgubili kape, jedan lijevu, a jedan desnu cipelu. Rezultat: i jedni i drugi ratnici dobili su kod kuće dvadeset i pet po turu! Prema tome se drugo poluvrijeme završilo sa 25:0 za neutralce.

(Sigurno je i selu dojadilo ovo zavlačenje, jer su jutros dovezli u bolnicu nekoliko ranjenika, koji su se jučer iskrvarili, igrajući se Austrije i Srbije).

— Dosta je zatezanja! — ljuti se mljekar Lojzek.

— Da sam ja general — upade u razgovor Lovrek trafikant, ja bih brzo svršio sa Srbijom. Rekao bih joj: — I l i r u k e u v i s, S r b i j o, i l i p u c a m! I ne bi prošla ni dvadeset i četiri sata, a ja bih Srbiju predao Caru na tanjuru!

— U o s t a l o m, š t o j e r a t — u p l e t e s e u r a z g o v o r u r a r R a f o — p u c, p u c, k v r c, k v r c, i g o t o v o!

— Istina, potvrđuje Roko medičar — puk tamo, puk amo, fuk desno, fuk lijevo, i okreni, vojsko, kući!...

— Ako se generali budu nećkali, moglo bi se dogoditi, da se narod pobuni i da krene sâm na Srbiju, a šta onda? Zar će vojska gledati mirnim okom, kako goloruki narod srlja na Srbiju?! Zar ćemo se protiviti narodnoj volji? Zar smo zaboravili onu latinsku Vox populi, vox Dei!

— Narod traži rat, narod hoće rat, narod želi rat! — završio je »Praporac«, a tko ne će rat, taj je za Srbiju!

* *
*

— Nije rat ništa strašno — tumačio je sinoć u birtiji profesor povijesti:

— Rat nabrekne narodnu snagu kao atleta svoje mišiće. Pobjeda narod čeliči i vodi ga k novim pobjedama, a poraz ga potiče, da se trgne i ojača, pa da izvojuje pobjedu. U ratu se vidi, tko je muško, a tko žensko, tko je junak, a tko sinja kukavica. U ratu vraćamo domovini ono, što je njezino — svoj dragi život. (Za život je rekao veliki Napoleon, da je njegov vlasnik domovina, a mi smo posjednici!)

— Kad ne bi, gospodo, bilo ratova, kud bi s viškom čovječanstva? Kad ne bi bilo ratova, što bi djeca učila u školama? Nestalo bi povijesti, te vječne izvor-vode za veliku rijeku patriotizma, te vječne vatre za ugrijavanje patriotskih srdaca!

— Povijest je, gospodo, naše centralno grijanje, a rat je ona peć, koja zagrijava!...

— Da nema rata, kada bi naša vojska pokazala, što je naučila u kasarnama? Zar na ratnim vježbama, gdje se puca blindericama, i gdje se bitka svrši defileom?

— Kad ne bi bilo rata, sjale bi se dekoracije samo na civilima, a vojnici bi imali gole grudi kao izgnječene djevice!

— Da nema rata, kada bi ginuli za svoga Cara Franju Josipa Prvoga i Najprvoga?! Zar u međusobnim tučnjavama? Zar u birtijama? Zar za nevremena?!

— Kad ne bi bilo rata, šta bi u starosti pričali svojoj unučadi? Zar o pekmezu od šljiva ili o onom jurišu na Planinski Pupak, kad smo pred Očima svoga Cara Franca gurali

bajunete u neprijateljske trbuhe kao u tikve, a iz njih sukljala crijeva kao iz čira gnojnica!

— Kad ne bi bilo rata, šta bi s ratnim slikama, na kojima naš Car Juriša na bedeviji protiv Talijana!

— Ovom prigodom sjećam se Kustoce iz osnovne čitanke, gdje je Mladi Car Mogao Poginuti, da stari generali nisu kleknuli pred Mladolikoga Cara i zamolili Ga u ime vojske i mornarice, da ne Gubi Carsku Glavu. I da Njegovo Mlado Veličanstvo nije Poslušalo generale, Platilo Bi Glavom, jer tek što Se Odmaklo, zabljesnu, i munja ravno s neba u hrast, pod kojim Se malo prije Prepiralo Veličanstvo s generalima!

— Božji prst, Veličanstvo! — kliknuli su generali. Nebesa Ih opominju, da Pripaze na Svoj Život!

— Dok je učitelj Tonček čitao djeci Ovu Potresnu Sličicu, djeca su drhtala kao sirotinja u hladnoj sobi. Bojala su se, da ne ostanu bez Cara, i tek onda, kad su vidjeli, da je Car Ostao na Životu, pala im je mora sa grudi. Učitelj je plakao kao novorođenče. Od velike tuge i žalosti razbolio se sutradan i da nije imao jaka pluća, upalila bi mu se pluća kao šibica, i teško da bi prebolio, a i da je prebolio, što bi bez pluće, kad nije imao škrga!

— Kad ne bi bilo rata, nestalo bi svakoga oduševljenja, a da nije oduševljenja, ne bi mogli naprijed, kao ni kola bez konja. Šta može učiniti iz čovjeka ratno oduševljenje, posvjedočit će ovaj detalj:

— Došao direktor na inspekciju u VII. razred gimnazije i nabasao na momenat, kad je profesor povijesti tumačio đacima rastanak Napoleona s Njegovom Gardom. Profesoru drhti glas, kao mladomisniku, a kad je došao do velikoga momenta, gdje Napoleon Muca Gardi posljednji pozdrav: Zbogom, Gardo! Adieu la Garde; a Garda šmrca kao da je još muči nahlada iz Rusije — profesor se zatrese, zakoleba i onesvijesti se, a s njim i direktor. I u tom tragičnom momentu, koji nimalo ne zaostaje za Tuillerijama, svinja, Branko, pritrča k profesoru, raskopča mu kaput, izvadi bilježnicu, i popravi svoje druge redove!

— I uza sve ove odgojne momente, ipak ima ljudi, koji bi htjeli strpati rat u magazin kao kakvu staru odjeću! Ne, ne damo ga, i tko je protiv rata, a za magazin, toga ćemo u magazin!

— Pa ovo, ljudi, ne će ni biti rat na Srbiju — reče urar Rafo nekima, koji su se rata prestrašili (kukavice!) — nego kaznena ekspedicija, ekskurzija, izlet, teferić i veselica!....

— I onda, brate — nastavi medičar Roko — što prije započne, prije će se i svršiti, a što se prije svrši, prije će nam natrag naši sugrađani!

— Tako je! Tako je! — prihvatiše ovo mišljenje i drugi i u to ime: Živio rat!

* *
*

Bijaše divan sunčani dan. Srpanj bijaše pri kraju svoga mladog života; još tri dana i nema nam ga do druge godine. Izmorilo ga sunce, i znoji se kao o. Lojzek za svečane mise. Od vrućine lišće počelo žutjeti, kao bolesnik u žutici. Na drveću kora ispucala. Žega zemlju raspucala kao vatra bosansko ognjište. Stala voda u potoku, kao nenavijen sat. Ušla žega i u mozak i isušila ga, kao ljeto močvaru; nestalo iz njega svake misli i u glavi vedro, kao iza glavobolje.

U času, kad je glava bila vedra, kao nebo iza kiše, zamrači je oblak sa ulice — zaječa općinski bubanj! Čitava ulica u sunčanu svijetlu, a bubnjar u crnini i u crnim rukavicama, kao da je pao po ulici oblak iz babina kuta.

Bubanj omotan crnim platnom kao žrtvenik o Velikoj Sedmici.

Ljudi stoje oko Marijana i bulje u njega kao u crnu mrlju na zidu.

Bubanj ječi kao promukli glas:

Bubu bubu bubu bu! Bubu bubu bubu bu!

Bumbum bum! Bumbum bum!...

Kad je posljednji udarac s bubnja zaječao na susjednom prozoru, izvuče Marijan iz džepa crni papir, uze ga u ruke i glasom, kao da ga je posudio od suca — poče čitati (— Nečiju smrtnu osudu! — šapnu brico Mirkec).

— Ljudi, čujte i počujte!

— U ime Njegova Apostolskoga, jeruzalimskoga i i t. d. Veličanstva, našega Franje Josipa Prvoga, čuj i počuj, narode!

— Ravno prije mjesec dana ubila je Srbija u Sarajevu Nadvojvodu Ferdinanda i Vojvotkinju Ferdinandovicu. Njih ubila, djecu osirotjela, Cara rasplakala, a nas ojadila.

— Naše Staro Veličanstvo Kušalo Je 28. lipnja Raščistiti mirnim putem i Predalo Je Srbiji memorandum ultimatum, a Srbija kao Srbija, umjesto, da je Cara poljubila u Ruku i zamolila Ga za oproštenje, šalje Caru svoj memorandum!

— Kad Je naše Veličanstvo Vidjelo, da se Srbija izmotava, Povuklo Se u Svoje odaje, tri dana Postilo i Bogu Se Molilo, četvrti Se Ispovjedilo, peti Pričestilo, šesti svetim uljem Namazalo, a sedmi Se Obuklo u Svoj Carski Ornat i Odlučilo — čujte!

— da Srbiji — čujte i počujte — odgovori jednom jedincatom, a to je:

— da naše Carsko Veličanstvo ovaj čas Navješćuje Srbiji, a ja vama —

RAT!

dra dra dra dra dra dra.... tra tra tra tra tra....
trat trat trat trat trat trat,.... rat rat rat rat rat rat!....

Da je navještaj rata slušala Srbija, teško, da bi se više začudila od nas!

Pokrivač krovova Valent popravljao je susjedov krov, ali čim je Marijan počeo bubnjati Carevu Proklamaciju, zaustavio je posao i sjeo na vrh ljestava, kao Zeus na vršak Olimpa. Kad bubanj navijesti rat, Valent se trže, izgubi umjeru i sletje niz ljestve, kao puna vreća niz brdo.

Blaž kafedžija trči k bubnju od svoga lokalića, a kad pade rat, ostade Blažu lijeva noga u uzduhu, kao Aleksandru Velikome, kad je iz čamca htio zakoračiti u Malu Aziju!

Susjed Marko dobroćudni, htjede nešto reći — kad začu rat, od kojeg se toliko prepade, da mu osta riječ u grlu, a usta mu se rasklopiše kao kišobran!

Svima stala riječ u grlu, kao Adamu jabuka. Buljimo u općinski bubanj kao Monarhija u Franju Josipa!

Kao da netko raznese rat na krilima po gradu!

Nije brže stigao rat ni iz Beča u Beograd, kako stiže od Marijana na periferiju!

— Rat! Rat! — leti glas po gradu poput požara.
— Nasta rat! Nasta rat! — odletješe usklici s pticama.
— Planu rat! Planu rat! — nosi vjetar glasove.
— Buknu rat! Buknu rat! — zaploviše povici s oblacima. Oblaci i brzojavi raznesoše 28. srpnja 1914.!

* *
*

Avram Španjolac znao je još prije tri dana, da će biti rata, i čim je malo prije ugledao općinski bubanj, dozvao je sina Arona i rekao mu:

— Aron, sin moj, dođi na velika vest! Pupnjat ćeme rat! (Da će doći do rata, obavijestio je Avrama njegov rođak Jonas iz Soluna, a Jonasa njegov cousin Jacques iz Ženeve!) Kad je Srbiji odbubnjan rat, zovnuo je Avram svog Arona u poslovnicu i rekao mu:

— Sin moj Aron! Za koj dan zapalit će se Jevrop. Hristijani će se potući. Svaka rat potrebuje para, Kristijanos bez paros, Jevrejos sos paros! Jevrop će moliti za para, mi ga dala na menica i za neka vreme citav Jevrop u nas dzep. Zato Aron, libanonski cvet, ruke ocu nasem Jehova i sos svoja otac tri put joblaj: Neka šivi, šivi naša rat!...

—

Kao da je Travnik navijestio Srbiji rat, svaka se kuća okitila Carskim Barjakom, a svaki građanin bosanskom kokardom. Čim pade prvi suton, ispražniše se kuće kao za evakuacije. Ljudi izvrvješe iz kuća, kao mravi iz mravinjaka. Svrstasmo se u povorku, obađosmo grad uzduž i poprijeko, i da od vike nismo bili promukli, manifestirali bi do jutra — što i jesmo, jer od ratnoga oduševljenja nismo čitavu noć spavali!

S načelnikovim povikom: — Živio Car i Kralj Franjo i Josip! prešli smo u Srbiju prije austrijske vojske! Iz Srbije ušli smo u Rusiju, iz nje u Francusku, iz ove u Englesku, i s povikom: — Dolje neprijatelji! — završili smo prvi dio manifestacije.

Drugi dio počeo je sa: — Živio rat!

— Živio! Živio! Živio rat! — orilo se iz patriotskih grla.

Da se narod ne bi zasitio klicanja, pa prestao manifestirati, što bi vlast mogla shvatiti, kao da je narod protiv rata, što naravno nije, ali vlast je, vlast, pa može okriviti načelnika — snašao se naš Franjo, pa nakon nekoliko povika: — Živio Rat! — počeo klicati: — Hurrah! Hurrah! — a narod za njim: — Hurrah! Hurrah! Živio Hurrah!

— Naprijed! Forverc! — viče načelnik, a narod za njim: — Forverc! Forverc! Živio forverc!...

Šegrti su pokušali, da ove ozbiljne časove izvrnu u šalu, pa su se počeli derati: — Juriš! Juriš! Šturm na Šturm! — ali su brzo dobili po gubici!

Kad smo dokazali, da smo za rat, prešli smo na ovacije Carskom Domu.

Obredali smo klicanjem čitav Habsburški Dom — od Franje Josipa, pa do Najmlađe Vojvodice Terezije Marije, Aurore Laure, Eufrozine Kristine!

Ovaj Carski Dio manifestacije pošao nam je najbolje za rukom, jer nismo manifestirali napamet, nego za tamburašem Ilijom, koji je izvikivao Carevu Familiju iz kalendara »Šoštara«. (Radi toga domišljatog i patriotskog čina predložio je načelnik Dvorskoj Kancelariji na odlikovanje sebe i Iliju, pa su obojica dobili red »Španjolske Tamburice III. žice«).

Prije nego što smo se razišli, govorio je načelnik tako fulminantno, da se sav uznojio, a kasnije se i nahladio, jer je za Cara ispio u birtiji na dušak čitav vrč piva!

Kad su manifestacije bile završene, nije se nikome dalo kući. Krenuli smo u birtiju, gdje smo nastavili s patriotizmom. I čim su prve čaše zakucale, odjeknula je pjesma:

— Oj, austrijski hrabri sine,
Naprijed smjelo preko Drine!
Osvećena Krv još nije,
Ferdinanda i Sofije!...

Kompletni pjevački zbor sa svojim dirigentom Tončekom okupirao je najveće bure piva i grmio:

— Sad će nekom, sad će,
Da se stresu gaće!....

Kao u varijeteju, pjevalo se u svakoj birtiji. Svi su stolovi nabrekli patriotizmom, a najviše stol po sredini birtije, gdje su sjedjeli apotekari i pekari, mesari i lihvari, trafikanti i brašnari.

Pili smo kao da u čašama ispijamo Careve neprijatelje.

Stari smetlar Tuna pripovijeda nekim starcima »rat iz okupacije«:

— Moj brajane — veli Tuna — to ti je bio rat! Sjekli smo glave, kao drveće u šumi! Tekla krv kao Miškovo vino, a ja se popeo na jabuku, pa gledam rat, kao sad vas pred sobom. Najednom ispade iz šume krupan Turčin, pa ravno k jabuci! Uzvera se uz jabuku i pravac k meni! Ja protrnuo i drhtim kao rosa na listu, ali se snađoh, otrgnuh jednu jabuku i upravo, kad je Turčin zinuo, da me proguta, ja mu gurnem jabuku u grlo, ona mu začepi dušnjak i Turčin mrtav niz jabuku!...

Kad smo izašli iz Miškove birtije i krenuli prema kavani, sretosmo hrpu časnika. Jedan od nas spomenu Srbiju (čini mi se voćar Mijo), a časnici isukaše sablje i sa »Nieder mit den Serben!« ravno na nas!

— Izgibosmo, braćo! — prepade se Filip sedlar i zamače za prvi ugao.

Tonček se snađe i započe Carevku, mi mu se pridružismo, a časnici sa sabljama u haptak!

— Katastrofe! — sunu mi u glavu — da Srbija zasvira Carevku, kad navali na nju Austrija!...

Kad smo otpjevali himnu, kliknu Ilija tamburaš:

— Oh der Kajzer! Oh di Oficiren!

Časnici prihvatiše, mi ponovismo i sa dva usklika sačuvasmo žive glave!

Budući da je Tonček proučio jednih ferija »In 24 Stunden perfekt deutsch!« rastumačio je časnicima, da mi nismo Srbi, nego Hrvati Austrijanci! Ojsteraj, Ojsteraj, majn Hern!.... (Časnici postadoše meka srca i pozvaše nas u kavanu. Tonček se napio kao spužva i govorio je tako vatreno, da je drugi dan pao u vrućicu!)

Kad smo se vraćali kućama, izašle su treće zvijezde. Podrhtavale su kao djevojačke grudi. Mjesec je počeo blijedjeti kao bolesnik pred smrt.

Tonček viče: — Oh di Kajzerica! — Filip mumlja Carevku, sudac zapleće nogama, a brico jezikom. Teturamo kao Kolumbove lađe na Atlantiku.

U daljini tutnji vlak. Nečiji kudrov zalaja. Jedno dijete zaplaka. Netko se dere: — U boj! U boj!

Mjesec izblijedi, kao lakmusov papir u kiselini. Zvijezde se ugasiše, kao u crkvi svijeće iza mise. Poče svitati. Istok se preli rumenilom. Planu zora. Prva ratna zora!

—

Zazvoni Zdrava Marija.

— U ime oca i sina! — oglasi se ćaća —

— i Duha Svetoga, Amen! — prihvati mama i izmoliše u duetu Gospin pozdrav.

— Nek je slava Majci Božjoj, Gospi našoj Mariji! — završi ćaća — i nek nas ovaj pozdrav čuva od noćašnjega sna!

— Kakva sna, čovječe?

— Strašnoga, ženo, sna, a čut ćeš kakvoga!

— Nakon sinoćnje procesije za rat, otišao sam i ja Mišku na patriotski razgovor, gdje sam ostao do iza treće litre, a onda se digao i stigao kući iza ponoći. (Ti si u taj čas nešto sanjala, jer si zvala u pomoć pandure!) Prekrstim se, legnem, i da ću se okrenuti na drugu stranu, kad me uhvati san, kao sinoć Miškovo vino i zaspim, kao bolesnik pred operaciju. I odmah počnem sanjati.

Sanjam: nešto puče u zemlju, ja pogledah, a brda se ruše kao prepiljeni hrastovi. Pogledam drugiput, kad u zemlji pukla ždrijela i gutaju brda kao medvjed zalogaje. Hvala Bogu, velim, da me ne bi na brdu, te se osmjelim i pogledam, a zemlja ravna kao ravnalo. Najedamput poskočim, kao da me netko ubode šilom otraga, i nađem se na stupu, koji se poče dizati uvis, kao iz vode vilenjak, i za pô časa stiže do oblaka, a i dalje bi išao, da ne udarih glavom u oblak! (Sva sreća, da sam se namjerio na kišni oblak; da stigoh pod kakav od tuče, ode glava u sto komada!)

— A je li te zaboljelo?

— Vrlo malo! Kao da me netko udari po glavi jastukom!

— Hvala Bogu, da sam osiguran kod »Croacije« — pomislim, i da ću još nešto pomisliti, kad izletješe iz zemlje neki čudni ljudi. Ugojeni kao za klanje, obučeni kao za vjenčanje, a mjesto jezika vise im iz usta zublje. Najprije se mrko pogledaše i zamlatarаše onim čudnim jezicima, kao volovi repo-

vima. Iz usta im suklja plamen, i čega god se dotaknu, plane to kao slama. Nisam smio ni da se prekrstim! Zemlja se upalila i gori, kao da si je polio petrolejem. Zemlja u dimu, kao Mošina kavana po zimi. Najednom poče nešto pucketati, kao u kestenjarovu kotlu, onda nešto zakreketa, kao u našem žabnjaku, a onda zatutnji, kao da netko potjera cestom hiljadu konja. Čujem jauk, kao da su vrazi zemlju probušili, da pobjegnu iz pakla.

— Najedamput duhnu neki vjetar i upi sav dim u se, kao upijač tintu. Pogledam na zemlju i imam šta vidjeti!

— Po zemlji leže mrtvaci, kao po polju žitni snopovi. Mjesto vode, po potocima teče ljudska krv. Mjesto onih pređašnjih brda nikla nova brda — brda mrtvih tjelesa. Ispod mene na jednom brdu od samih austrijskih glava stoji top, kraj njega tobdžija, a uz tobdžiju Franjo Josip Prvi na prijestolju.

— Veličanstvo! — veli tobdžija Caru našemu Franji Josipu Prvome, — nema više municije!

— A što je ovo, tobdžijo! — Odgovara Veličanstvo i Pokazuje Rukom na hrpu ljudi. Zar to nije Kanonenfuter?

— Živjelo Veličanstvo! — kliknu hrpa, a tobdžija zgrabi prvoga, ubaci ga u cijev i odape! S poklikom: —Živjelo Veličanstvo! — izletje čovjek iz topa!

— Forverc fir Franc Jozef! — komandira tobdžija i gura u top jednoga po jednog čovjeka — s glavom otraga da u letu ne okrenu sjedalicu Veličanstvu! Kako koji izleti iz topa, salutira i uz poklič: — Živjelo Veličanstvo! — prsne u komade!

Kad je ispucao sve ljude, uđe u top i tobdžija, uvuče u njega topovsku uzicu, pritvori vratašca i odape!

— Grruh! — gruhnu top.

— Hurrah! — kliknu tobdžija i izletje iz topa.

— Živjelo Veličanstvo! — kliče tobdžija i leti po zraku kao torpedo po moru!

— Eto, to sam, ženo, sanjao, a sad ti meni reci kao žena, što misliš o tom snu!

— Mislim, da si nečim uvrijedio dragoga Boga, kad ti šalje ovako griješne sne! Kako možeš ovako sanjati o Caru! Čim drugiput počneš ovako nešto sanjati, probudi se!

PRVI DANI RATA.

Nikad nije bilo u našem gradu toliko plakata kao jutros; panduri su oblijepili po kućama ratne proklamacije.

Velike su kao bosanski čaršafi, a crne su kao osmrtnice, pa je zato valjda i upitao susjed Marko dobroćudni Miju voćara: — Tko je to umro? — a voćar mu odgovorio: — Srbija!...

Proklamacije su adresirane: »Mojim milim, dragim i predragim narodima«, a Potpisao ih Je Franjo Josip Prvi »svojom rukom«.

Počinju ovako: Mi Franjo Josip Prvi Apostolski, Božjom i Naših dvadeset i pet Predaka milošću, Car austrijski i kralj ugarski itd. itd. itd. itd. Navješćujemo, Objavljujemo i Plakatiramo u četrnaest austrijskih jezika kraljevini srbiji

Rat!

Iza te »smrtne osude nad Srbijom« dolaze razlozi, a onda poziv austrijskim, ugarskim i austrougarskim narodima, da trgnu mač iz zarđalih korica, i da u ime Boga, u ime Cara, u ime Franje Ferdinanda i u ime Monarhije — proburaze Srbiju!

Guta narod proklamacije kao gladne oči zalogaje. Jedni ih čitaju očima, drugi ustima, jedni u sebi, drugi naglas, jedni za se, drugi za druge.

Mesar Martin pita, da li je proklamacija objavljena i u Srbiji, a dimnjačar Joco odgovara, da je čuo od financa Dane, da je jučer jedna prilijepljena na kućna vrata Srbije!

Sat dva iza Careve Proklamacije izašle su i proklamacije našega načelnika, u kojima javlja građanima, da smo Srbiji navijestili rat, i da se od danas pa do svršetka rata zabranjuju dosadašnji pozdravi: »Hvaljen Isus«, »Zdravo«, »Pomoz Bog« i »Dobrojutro, dobardan i dobarvečer!«, a uvodi se aktuelni, ratni pozdrav i odzdrav: »Živio rat!«

Franjo, svojom rukom, načelnik.

* *
*

Jutros je Avram prodao čitav vagon novina, a za sutra je naručio vagon i pô. (— A kad bilo bude, nesto velicanstveno, primerice granda viktoria, molim pleno titulesko po dva vagon!)

*

Novine su donijele, da je Starovjekovna Monarhija dočekala rat poput stare Sparte. Kad Je Uzvišeni Starac Proklamirao Srbiji rat, planula je Carevina oduševljenjem poput Izrailja, kad je Jehova navijestio rat Filistejcima. Monarhija pliva u veselju kao Venecija na moru.

Novine javljaju, da su bečki građani ispratili vojsku sve do Srbije, i da će naša Dvoglava Vojska svršiti rat napoleonskom brzinom, da je generalni stožer dovršio pobjednički nacrt još 1912. godine, i da ne znamo, ne leži li ovaj čas Srbija pod Carevim Nogama!

Budući da će rat biti brzo gotov, odlučili su mnogi Austrijanci, da odu na izlet u pobijeđenu Srbiju. (Cijene će biti minimalne; čitav put s opskrbom stajat će samo dvije krune).

»Dvoglavi Orao« javlja, da je ovaj mjesec dana bio za Monarha pravi Getsemanski vrt. Teško je bilo Miroljubivom Vladaru Izvući mač iz korica, i On ga upravo nije ni Izvukao nego Srbija 28. lipnja 1914. Istinabog, rat je Velikoga Monarha osvježio, ali Ga je i posijedio — n a š e m C a r s k o m V e l i č a n s t v u P o s i j e d i l e s u D l a k e p o d P a z u h o m!

* *
*

Sinoć je likvidirao naš »Odbor za propagandu rata«.

Danas je bila misa za sretan i brz svršetak rata. (Crkva je bila puna, kao kazalište za premijere). Iza evanđelja popeo se na propovijedaonicu otac Alojzije. Propovijed je počeo Ciceronovom: Quo usque tandem abutere nostra patientia — S e r v i a! Onda je prešao na kršćansko shvaćanje rata, potkrijepio ga citatima svetih otaca svete majke crkve i završio sa: — Hosanna, sine Davidov, Hosanna, sine Sofijin, Hosanna, sine Franjo Josipe!

Tumačeći rat, rekao je otac Alojzije, da je rat Božji bič, kojim Nebeski Otac šiba neposlušne narode. — Rat je, kršćanski narode, Božja kaštiga, kojom Svemogući pedepše nevjerni

puk, rat je, kršćani, Božji memento — Memento, homo, tu es pulver et in pulverem reverteris!... rat je, kršćani, katolici, onaj prst na raskršću, koji ti veli: Tuda kreni, putniče!....

— Kao što je Srbija skrenula s pravoga puta, pa joj Gospod šalje ratnu poruku, tako si se i ti, katolički narode, pokliznuo i krenuo stramputicom. Ti si, puče, nekad davao svom župniku i kapom i šakom, i u okama i u kilama, a sad ne daš, nevjerniče, ni među prstima ni u gramima! Evo rata, da se popraviš, evo Božjega znaka, u kojem ćeš, poput Konstantina Velikoga: »In hoc signo vinces!«

— Istinabog, peta Božja Zapovijed veli: »Ne ubij! ali i deseta kaže: »Ne poželi ni jedne stvari bližnjega svoga!« Gladna Srbija poželjela je komad naše Carevine, a tko ti hoće uzeti nešto na silu, imaš, brate, pravo, da se braniš i da ubiješ!

— Da pokažemo Ocu stvorova, da smo srećni, što nam šalje rat, jer je za spas naših grešnih duša — dok traje ratna kuga, preinačit ćemo, narode, eksklamaciju iz lauretanskih litanija:

— Od kuge, glada i rata — oslobodi nas, Gospodine!

u pobožnu molbu:

— O d k u g e, g l a d a i i n a t a — o s l o b o d i n a s, G o s p o d i n e!

Dok je časni otac Alojzije propovijedao, plakao je narod kao za lanjskih misija, kada je neki otac isusovac pričao o paklenskim mukama. A kako se narod ne bi rasplakao, kad se razjecao i sâm otac Alojzije, kao ono Odisej pred Feačanima, kad ga javorove gusle sjetiše svete Troje!

Iza mise izmolili smo po tri očenaša, po tri zdravomarije i po tri slavaocu, da potučemo Srbiju.

Dok smo molili Boga, da smlavimo Srbiju, molili su ga i drugi. M o l j a k a l o g a p o l a E v r o p e, d a p o t u č e d r u g u p o l o v i c u, a d r u g a p o l o v i c a, d a p o b i j e p r v u!

I kao za Homerove Troje, i Grci i Trojanci svojataju Olimpljanine, a božanski Olimp bacio i jedne i druge na vagu, pa tko prevagne!

* *
*

Iza mise rekao je Avram sinu Aronu:
— Aron, Aron, libanonski kedar! Jehova se namucila sos jedna Jizrael. Hristijanos cela glob, Hristos jedna Bog — tko ta pravda deli? Aron, Aron, svetnjak moj, glava u pamet! Ova rat kao crevo, ali svaka crevo ima svoja gseft!...

* *
*

U Travnik su došle nove slike: »Car Moli za Monarhiju«. Obučen u Tirolca, Kleči Golih Koljena na kukuruznom zrnju i Moli Raspelo za četrnaest Svojih naroda.
Siromašni Vladar! Da nema na Leđima suspenzorija, zgnječile bi Ga godine!
Budući da je to Najnovija Slika našega Cara, udario je Avram veću cijenu. Mjesto pet, stoji samo šest krajcara!

* *
*

Jutros su došle prve vijesti sa ratišta.
Car Je iz Beča Opalio prvu pušku na Srbiju. S poklikom: — Živio Car! (poklik je prenesen telefonom u Beč), prvi dan je naša hrabra vojska osvojila granicu.
U slavu osvojenja grad se okitio zastavama, a župnik je otpjevao večernju.
Rusija je pred zoru navijestila rat Austriji, a u zoru Austrija Rusiji.
Naša vojska zauzela Drinu i zarobila 50.000 srpskih riba.
O podne je Njemačka objavila rat Rusiji, a u dvanaest sati Rusija Njemačkoj.
Naša vojska osvojila je Savu i tri srpska mlina.
Njemačka je navečer telefonirala Belgiji, da će je napasti, a Belgija joj odgovorila: —Neka samo pokuša!
Naša vojska okupirala je Dunav i zarobila četiri srpska čamca.
Njemačka je u ponoć poručila Francuskoj, da će s njom ratovati, a Francuska joj odgovorila u ponoće: — S'il vous plait!
Naša vojska uči plivati.

Brzojavni navještaj rata Engleske Njemačkoj i Njemačke Engleskoj susreli se na Kanalu.
Naša vojska naučila plivati.
Crna Gora navijestila je Austriji rat s Lovćena! Piše u novinama, da će Muhamedov Nasljednik, sultan Mehmed efendija objaviti tri rata: jedan Rusiji, drugi Francuskoj, treći Engleskoj.
Naša vojska pliva.
Večeras smo demonstrirali protiv Francuske. Vikali smo:
— Abcug cvaj Kinder Sistem!
Avram je razapeo Evropu u izlogu, fronte isprobadao iglama i na njih nabo zastavice. Tu noć pjevali smo:

Vojske se biju, biju,
Zastave se viju, viju!....

Htjeli smo malo progalamiti protiv Belgije, ali smo odustali, jer smo čuli, da je manja od Bosne, i da se i ne zove Belgija, nego Belžija!
Danas smo vikali na Englesku. Vikali smo: — Dolje kolonije! Dolje kolonjska voda!
Pjevački zbor otpjevao je Tončekovu rugalicu:

Dolje zemlja lordova
Dolje narod bez brkova!
Abcug, abcug princ von Jorkšir,
Na glavi mu dupli nokšir!

S povikom: — Dolje Vritanija! — završili smo manifestaciju.
Ćaća se vratio s manifestacije pred ponoć. Rastumačio je mami, šta je Engleska. To ti je kopno i nije kopno, u Evropi je i nije u Evropi, a što je najčudnovatije, kao kod nas, recimo, naranče, tamo nikom ne rastu brkovi! To ti je, ženo, zemlja-zagonetka, koju će za koji dan potopiti Njemačka!

* *
*

Danas je bila paradna misa. Pod misom je otac Alojzije prokleo sve naše neprijatelje. Protumačio je, zašto je došlo do rata, i šta hoće naši neprijatelji.
Rusi hoće, da našem Caru otmu očevinu, pa da Prosi pod Starost (kako bi to htjeli Englezi!), i da nas onda Francuzi

naprave bezbošcima, kakvi su i oni, ne bilo im spomena u crkvi!

Nekoliko se naših vojnika utopilo u Drini. Izvjesili smo polovicu crno-žute zastave. Župnik je otpjevao prve zadušnice. Javljaju novine, da je Njemačka osvojila pola Belgije, dok je druga polovica pobjegla u Francusku.

Francuska bježi prema Parizu, a Paris prema Bordeauxu.

U Rusiji prašina kao u Sahari. Podigla je ruska vojska, koja bježi i rukama i nogama.

Srbiju uhvatila od straha malarija.

U Crnoj Gori tuča potukla ljetinu.

Na moru se pojavio »Ukleti Nijemac«. Zove se Karl Emden Müller. Da mu ne panu u šake, Englezi se sami utapljaju.

Sinoć je Japan brzojavio Njemačkoj: Ili rat ili Kijaučau? Njemačka je odgovorila: — Dobit ćeš kijaču!... (To je čuo krojač Mato od financa Dane, a Dane od žandara Pane, koji je na to dodao: — Dolje mikado!...)

* *
*

Večeras se u Miškovoj birtiji debatiralo o ratu naveliko. Debatu je počeo Lovrek trafikant.

— Po mojim informacijama — a ti znaš, Ilija, (okrenu se Lovrek tamburašu Iliji), odakle meni informacije — naskoro će buknuti pravi rat!

— Kako će tek buknuti, ljuti se moj ćaća, kad već grmi kao o Ilindanu!

— Ništa zato, Stipane! Oluja stiže iza grmljavine!

— Kako to ti misliš, Lovreče? — javi se susjed Marko dobroćudni.

— Evo, kako: Francuska uzmiče, dok se okuraži, a čim se okuraži, dočekat će Nijemce pod Parizom.

— A koliko ima od granice do Pariza? — zanima geografija Rafu urara.

— Sedam dana dobra hoda! — odgovara Lovrek i nastavlja:

— Kad se vojske slegnu pod Pariz, zametnut će se bitka, koja bi mogla trajati najmanje sedam dana, jer treba da znate,

da je na jednoj i na drugoj strani oko pola milijuna vojske, a dok se svaki vojnik izređa u boju, treba sedam dana po Reglemanu!

— A onda?

— Francuzi će, naravno, biti potučeni, jer njih vodi general, a Nijemce Vodi Sam Car!

— A kad to bude? — oglasi se lihvar Vinko.

— Onda će Nijemci opkoliti Pariz i opsjedati ga barem sedam dana!

— Zašto upravo sedam? — javi se prvi put brico Mirkec.

— Zato sedam, jer je takav ratni plan, a u vojsci ti sve ide po planu. Čim skreneš s plana, piši, propalo!

— A šta je s Rusijom, pa s Engleskom? — ne da brico mira Lovreku.

— Kad Njemačka zauzme Pariz, (a Pariz je za Francusku isto, što za stablo njegov korijen), Francuska je gotova i eto mira za dvadeset i četiri sata! Kako rekoh, kad Njemačka potuče Francusku, krenut će ravno na Petrograd, a do njega ima četrnaest dana marša. Bitka bi mogla trajati četrnaest dana, jer će se pod Petrogradom sleći najmanje pola Rusije.

— A šta je s drugom polovicom? — htjede da upita Roko, ali ga preteče Rafo:

— Druga će polovica dočekati Austriju.

— A gdje? — požuri se moj ćaća.

— Pod Moskvom, jer je Moskva upravo vizavi Austrije.

— Mi ćemo Ruse, naravno, potući! — ukrade tamburaš Ilija trafikantovu rečenicu.

— Pa to se razumije! Zar bi mi s njima i ratovali, kad ne bi bilo u planu, da ćemo ih potući?!

— A gdje nam ostade Engleska? — preteče Roko Rafu.

— S njom se uopće ne ćemo tući nego ćemo je opkoliti i izgladnjeti....

— A onda, brate Lovro? — opet će moj ćaća.

— Onda je gotovo!

— Kako gotovo? A Srbija, a Belgija, a Crna Gora?

— Ma to su ti, brate, štacunari, sitničari, ili ako hoćeš po njemačku — grajzleri!

— Kako ti to misliš? — svi će po Lovreku.

— Evo kako! Ako hoćeš uništiti maloga trgovca, tuci velikoga, a trgovčić će za njim u propast. Drugim riječima: smla-

vimo mi ove velike, a mali će za njima, kao štedište za propalom bankom! Kad bih ja bio general, ja bih Caru predložio:
— Opkoli Ti, Care, ove male državice, a Navali na velike, pa kad Svršiš s klipanima, lako Ćeš s deranima!

— Pravo ima Lovrek, braćo! — potvrdi lihvar Vinko, pa odmah produži:

— A što ćemo, Lovro, s Japanom?

— Dobro, da si me sjetio i njega! Japan bih ja dao Turskoj, jer će Turska pristati uz nas, a Tursku bih uklopio u Njemačku.

— A Srbiju? — zaskoči brico tamburaša.

— Objesio bih je Rusiji na vrat, pa s obje u Crno More! — završio je sijelo trafikant.

Kod ove podjele najbolje je prošao birtaš Miško, jer je na svakoga govornika otpao po litar vina i po boca vode.

* *
*

Inicijativom Praunuke Carice Terezije Marije, a Udovice Nadvojvode Martina, Nadvojvotkinje Krucifikse Roze, utemeljeni su po Monarhiji odbori »Crvenoga Križa« za doček ranjenika i za previjanje rana.

Kad se u našem gradu udarao temelj »Crvenom odboru«, neke su se dame počupale za odbornička mjesta. Jedne su htjele, da prva podpredsjednica bude žena kotarskog predstojnika, Drenka, druge su bile za direktoricu gimnazije Dubravku, treće za udovicu Jagu, a četvrte za babu Julu, dok ih nije predsjednica Ruža poput Salamonovice vješto izmirila:

— Žene i dame! Da se ne bi reklo, kako se žene nikad ne mogu složiti, predlažem skupštini ovaj prijedlog: da se ne bi povrijedio rang nijedne dame, zaključit ćemo, da mjesto jedne podpredsjednice budu četiri podpredsjednice, ali ne po rednim brojevima, kao kod muškaraca (Alfa Betić, prvi podpredsjednik, Gama Deltić, drugi podpredsjednik i t. d.) nego samo ovako: p o d p r e d s j e d n i c e t e i t e d a m e p o a b e c e d i! A kako, drage moje gospoje i dame, sa podpredsjedničkim mjestom, tako ćemo raditi i sa tajničkim i sa blagajničkim, a sve što ostane, strpat ćemo u odbornice! Jeste li za to, drage?

— Jesmo, jesmo, draga predsjednice! — povikaše »skupštinarke«, nakon čega su se ovako konstituirale:

Zaštitnica:	Njezina Svijetla Udovička Visost, Presvijetla Nadvojvotkinja Krucifiksa Roza.
Predsjednica:	načelnikovica Ruža.
Podpredsjednice:	Jaga, Jula, Drenka, Dubravka.
Tajnice:	Mara, Mira, Neva, Smilja.
Blagajnice:	Cica, Luca, Mica, Slavica.
Revizorice:	Ljerka, Miljenka, Nada, Nevenka.
Odbornice:	Anica, Barica, Kaja, Maja, Petranija, Rozalija, Trešnja, Višnja, i još pedeset i šest imena nalik jedna na druga.

* *
*

Pravo su imale novine, kad su nas upozoravale, da pripazimo na kojekakve protuhe, koje šalju u Bosnu naši neprijatelji, da nas prošpijuniraju! Eto, jutros je pandur Luka uhvatio u grmlju prosjaka, pa ga predao zapovjedniku pandurâ Vladeti, koji ga je premetnuo i pronašao, da mu fale dva prsta na desnoj ruci. Kad mu je Vladeta zapovjedio, da se prekrsti, odao se ruski špijun — p r e k r s t i o s e s a t r i p r s t a, u m j e s t o s a p e t k a o k a t o l i c i! Smjesta je okovan i poslan s eskortom zapovjedništvu ratne špijunaže u Sarajevo.

Danas je i pandur Mikan uhvatio na potoku sumnjivog neznanca. Badava se neznanac branio, da nije špijun — o d a l a g a j e r u s k a b r a d a! Budući da je imao uza se i češalj za bradu, misli se, da je špijun — rođak ruskoga cara. I njega smo eskpedirali u Sarajevo.

Naša vojska utrkuje se s ruskom.

Crnogorci su bombardirali Kotor kamenjem.

Jutros je došao na poštu neki čovjek i kupio marku za dopisnicu. Mjesto da marku obliže, pa da je onda prilijepi, i z v r n u o j e C a r a n a P r s a, p a M u p l j u n u o r a v n o u L e đ a! Poštari su ga isprebijali i predali Vladeti »na daljnje uredovanje«.

Naši hrabri topovi potukli su na granici sve srpske kukuruze.

Francuzi kreću prema Parizu.

Belgija je pobjegla u Antwerpen.

Voćar Mijo dočepao se jučer francuskoga špijuna! (Idući

kući nabasao je na čovjeka, koji ga je najprije gurnuo, a onda se pokušao izmotavati sa francuskim pardonom!)

Bačen je u okove i ekspres preporučeno poslan u Sarajevo.

Engleska se pokajala, što je ušla u rat, ali — ne ide se na misu iza podne — veli Lovrek.

Naša vojska opkolila je Srbiju sa dvije strane.

Okolica je puna špijuna:

Iz glavnog zdenca izvučen je sinoć krepani mačak; stari mostić nad potokom jutros je puknuo po sredini; mjesto u podne, stigao vlak u Travnik dva sata kasnije!... (Kad su željezničari pregledavali kotače, pronašli su, da ih je netko namazao magarećom mašću, da razvuku vožnju!)

U Rusiji su nihilisti digli uvis čitavu diviziju!

Francuska se buni.

Vatrogasni izviđač Florijan opazio je neku noć s vatrogasne kule, da špijuni po okolici jedan drugomu davaju signale!

Općinski detektiv Okica veli, da su i neki naši pijevci u neprijateljskoj službi; čim je, kaže, prošlu noć jedan zakukurijeknuo, drugi mu je odmah odkukurijeknuo!

A kad je za to čuo ćaća, odmah je zaklao našeg oroza — jer tko zna, ženo, ne krije li se u njemu francuski kokot!

Kokoši su protestirale, ali u zao čas po se, jer je ćaća posumnjao, da to nisu engleske kokoši, pa je rekao, da će ih staviti pod policajni nadzor.

U Japanu su ubili mikada i mikadovicu. Ejvala im!

Naša vojska naperila je na Srbiju topove.

Špijuna je sve više.

Jučer smo uhvatili jednoga Engleza! Imao je obrijane brkove, pušio je na lulicu i mumljao — kud ćeš jači identitet za Engleza!

Budući da je Bosna puna špijuna, odredila je vlast, da gradovi pokupe taoce, »koji će jamčiti za javni mir i poredak«.

Načelnik je priredio hajku na taoce, pa smo uhvatili dvije guvernante, trojicu stranaca bez brkova, dvojicu prosjaka s bradom, pet francuzljivaca i jednog učitelja francuskoga jezika.

I da ne bi nastradao koji naš sugrađanin, oglasio je načelnik, da nitko ne smije pušiti na lulicu, da svi obrijemo brade i da pustimo brkove.

U Francuskoj atentat za atentatom. — Živjeli atentatori! Nijemci marširaju.

Šećer poskupio.

CAREV DAN ROĐENJA.

Travnik slavi sutrašnji Carev dan. Grad je osvijetljen, kao kazalište za gala predstave. Vatromet je upalio jedan suhi oblak i bilo bi za nebesa nesreće, da ga nisu utrnuli vatrogasci.

Kao kršćani u katakombama, svaki je u povorci imao zublju u rukama. Naprijed Se Vozio Carev Kip u kolima, koja je trebao vući konj, ali ga je zamijenio magarac, jer se konj prošle godine poplašio i udario Cara u Glavu, pa je ove godine kocka pala na njegova polubrata.

Prozori su bili kao oltari: na svakom Careva Slika među lojanicama. Na jednom prozoru zahvatio plamen Cara i spržio Mu Čuperak Kose na Zatiljku. Jedna svijeća kapnula na Tončekovu zublju i utrnula je.

Da je tada bio radio i da su Cara spojili s našim oblacima, odnijeli bi valovi Caru naše ovacije!...

— Živio Franjo! Živio Josip! Živio Franjo Josip! — klicali smo iz pluća.

I »da svaki građanin oda Himnom počast našem Dobrom Caru«, zapovjedio je načelnik, da večeras svi odgrmimo Carevku.

Tonček je dirigirao sa crkvenog zvonika, a znak zvona bio je signal za početak.

Kao da smo otvorili sve registre na orguljama, tako smo otpjevali snažno i grlato Himnu Cara i Monarhije.

Načelnik je htio govoriti, ali je bio tako potresen, da je rekao samo ove riječi:

— Care, Gospodare! Care, Stari Care! Care, Svijetli Care! Care, Carev Dane! — a onda se onesvijestio, nagnuo se niz balkon i da će na pločnik, kad ga panduri uhvatiše za noge i uzvukoše.

Drugo jutro bila je misa en pleine parade. Sav narod nije mogao stati u crkvu, pa je župnik otvorio vrata i prozore, »da i oni napolju budu akcioneri svete mise za Cara«.

Otac Alojzije spremao se čitavu godinu dana za današnju propovijed, i da Je Car Znao, kakva će to biti propovijed, sigurno Bi Sâm Došao na nju, a ako ne Bi Mogao Doći, Poslao Bi Svoga Zamjenika.

Propovjednik je najprije raščinio Cara u Vladara, u Vojnika i u Sportsmana, onda Ga molekilizirao na Čovjeka, na Oca, i na Muža; tada je rastavio svaki molekil u njegov atom i prešao na značenje Cara za Monarhiju. (Ovo je izveo po poznatom citatu iz Svetoga Pisma: Podajte Bogu Božije, a Caru Carevo!) Iza toga je specijalno obradio Cara kao Novovjekog Mučenika, i to tako ganutljivo i uvjerljivo, da se crkva rasplakala kao rađalište i, da nije bilo promahe, mnogi bi se vjernik ugušio u suzama!

Kruna propovijedi bio je njezin konac:

— Kao što je dragi Bog odredio jedan dan u sedmici za sebe, tako je Svevišnji odredio i jedan dan u godini za Franju Josipa, a taj je dan, današnji dan, mila braćo! Današnji dan posvećen je samo Caru i, štogod danas budete molili, molite za Cara! Štogod budete mislili, mislite o Caru! Štogod budete radili, radite za Cara, a ako ustreba i umrijeti, umrite za Cara! Hoćete li, hoćeš li, narode?!

— Hoću! Hoću! Hoćemo!

Iza mise izmolili smo osamdeset i četiri očenaša za Carevo Zdravlje.

Činovnici i reprezentanti društava čestitali su načelniku Carev dan Rođenja. Načelnik je svakoga čestitara zgrabio za ruku i zdrmao ga junački.

Iza podneva bila je pučka veselica. Narod je skakao po mješinama, penjao se po nasmoljenu stupu, utrkivao se u vrećama, pekao ražnjiće i ćevapčiće, pio vino i rakiju, napijao Caru i Carevini, klicao Franji Josipu i Monarhiji.

Bože živi, čuvaj Bože,
Mudar vjerom, da nas može
Vojsku kiti lovorom!
Cara našeg i naš Dom!

* *
*

»Ukleti Nijemac« Karl Emden Müller potopio je nekoliko japanskih otoka.

Avramova fronta u izlogu zauzela pola Francuske.
Irska potkopava Englesku.
Naši su bili na izletu u Srbiji i srećno se povratili.
Crna Gora pozvala Austriju, da se ogledaju na Kosovu.

POMRČINA SUNCA.

U nedjelju je otac Alojzije javio vjernicima, da se čovječanstvo odreklo dragoga Boga i da će ga u petak stići Božja kazan. Svevišnji će poslati na svijet pomrčinu sunca, koju će Gospod i ponoviti, ako se ljudi ne poprave.

Drugi dan je općinski bubnjar probubnjao narodu:

— Čuj i počuj, narode! Javlja naša vlada, da će u petak prelećeti ispred sunca nešto crno i kabasto, i kad to naleti, da će iz Afrike duhnuti vjetar na Bosnu, a nebesa će pocrnjeti kao ćumur. Od ćumura će pomrčati sunce, od sunca nebesa, a od nebesa Carevina Austrija, ali se ne boj, narode, jer će sunce pojesti crnoga zmaja, pa će opet nastati lipo vrime kao i danas. Vlada javlja, tko je slabe petlje, pa se boji nebeske frtutme, nek ostane kod kuće, da ne plaši druge!

— To ti, narode, vlada poručuje, bubanj razbubnjuje, a Marijan oglašuje!

Dudu, dudu, dudu, dudu, dudu, du! . . . .

Narod nije mnogo vjerovao ni župniku ni bubnjaru, jer se prije četiri godine nasamario s Haleyevom repačom — rekli, da će nebesnik Haley ošinuti repom zemlju, a kad tamo, Haley smotao rep pod kabanicu od magle, i klisnuo u svemir!

Ali narod kao narod, i vjeruje i ne vjeruje, pa čim osvanu petak, eto ga na ulicu kao ujutro piljarice — a u petak kao i svaki petak u kolovozu!

Oko podne uđe nemir u ljude. Sunce poče žutjeti kao limun pred branje. Trepti kao svjetiljka na vjetru. Nebesa poplaviše.

Na psima se dlaka nakostriješi. Kokoši otprhaše u kokošinjac. Ptice zalepršaše.

Nebesa se uskomešaše i zaogrnuše oblacima kao kabanicama. Suncu je zaprijetila neka neman, jer oblaci krenuše prema njemu, da ga zaštite. Nebesima se valjaju oblačine kao komađe Crnoga mora. Nebo pocrnje kao mrtvac od kolere. Sunce propade u oblake. Od istoka duhnu vjetar.

Ispred nas jure hladni vjetrovi i prožimaju kosti kao prosinačka bura gole zidove. Čuje se šum nebeskih strojeva. Na mjestu, gdje je sunce, kao da buče vodopadi. Sunce je napala crna zvijer i proždire ga komad po komad, a ono se trza i bori kao lav na samrti.

S u n c e u m i r e. . . .

Susjedna se šuma crni, kao da je na nju pao komad noći. Lica posivjela. Zjenice se ispupčile.

Životinje osjećaju, da se nešto veliko zbiva u prirodi, pa se tresu kao u groznici. Jedan pas savio se u klupko kao seoska pređa, i udara zubom o zub, kao u stroju kotačić o kotačić.

Nebesa pocrnjela, a zemlja požutjela — kao da si nad prirodom razastro austrijski barjak!

I s p r e d s u n c a p u t u j e c r n a n o ć.

Najednom bješe nam lakše. Komadić sunca proviri iz oblaka.

Vjetrovi odjuriše k zapadu. Nebo se razbistri kao voda kad na nju pane sunčana zraka.

Ljudi oživješe. Krovovi se zacrnješe od ptica. Psi zalajaše. Sunce oživje. Za nekoliko časaka sađe opet na zemlju. Zemlja se ispuni prijašnjom radošću.

—

Jedni su rekli, da je taj dan prošla noć ispred sunca, a drugi, da je na oblacima projašila sjena smrti.

NJEZINA VISOST KRAVICA.

Panduri su postavili stupicu socijalistu Viktoru. Opili su ga i zapitali ga, šta je rat, a svinja socijalistička odgovarala im: P o m i š l j e n j u p j e s n i k a K r a n j č e v i ć a r a t j e, k a d p o d a n i c i d a j u c a r u ž i v o t, a c a r n j i m a k o l a j n e!

Budući da je socijalist ovim odgovorom uvrijedio Samo Veličanstvo, okovan je i poslan u plombiranom vagonu u Sarajevo. (Za začetnikom ovog odgovora, »u našem patriotskom gradu nepoznatim Kranjčevićem« raspisao je načelnik tjeralicu).

Danas je stigao odgovor na Tončekov brzojav. Evo ga:

Mjesnoj pošti javlja ravnateljstvo brzojava u Sarajevu, da je visoku zemaljsku vladu izvijestio bosanski ministar, da

mu je stigla obavijest od Carskoga Ministarstva za patriotske brzojave, da mu je Dvorska Kancelarija zapovjedila, da primi od Carevog ađutanta za podaničke brzojave Carev Visoki Odgovor na Tončekov homagijalni brzojavni pozdrav:

— Njegovo Apostolsko Veličanstvo Car Udostojilo Se Primiti brzojavnu manifestaciju Tončekove podaničke i dinastičke vjernosti i Odlučilo Odrediti, da se brzojav spremi u Familijarni Arhiv. Ujedno je Njegovo Carsko i Apostolsko Veličanstvo Odlučilo Narediti, da se Tončeku izruči brzojavni Carski i Apostolski Pozdrav s oprostom od takse.

Franciscus Josephus Primus,
Apostolorum Imperator, Bosniacorum Occupator.

Naši se rezervisti javljaju. Pišu, da im je dobro i mole, da im pošaljemo novaca. *(P. s. Šta se kod vas čuje, kad će se svršiti rat?)*

Ruska vojska zabasala u Galiciji.

Francuzi su htjeli na Marni opkoliti Nijemce, ali Nijemci su im srećno izmakli.

Na susjednoj željezničkoj stanici sudarila su se dva teretna vlaka. Istraga je pronašla, da je sudar maslo Engleske, pa su željezničari objesili guvernantu Miss Elisabeth.

Naš grad doživio je veliko slavlje.

Krava Dojkinja Njegove Nadvojvodske Visosti, Nadvojvodića Karla Marije Albrechta Brigite, Vraćala Se s ljetovanja pa Se Zaustavila u našem gradu, da Se Odmori od puta. Prispjela Je u posebnom Hof Vieh-Wagon Litsu, a pratila Ju je četa k. u. k. Militärveterinara, ađutant Hofoberhofstallmeister i dvije mlade Štaldame. Budući da Je Krava Putovala incognito, trebao Ju je dočekati samo načelnik s četom veterana i predsjednicom »Društva za zaštitu životinja«, ali budući da je vlast dopustila, da i drugi građani mogu učestvovati u dočeku, sabrao se čitav Travnik na stanici, na kojoj se vijao kravlji rep, koji je pozajmio prirodopisni muzej naše gimnazije.

Kad je vlak uletio u stanicu, potresao se peron: — Živjela Krava! Živjela Dojkinja! Živjela Krava Dojkinja!

Tamburaši su odsvirali koračnicu:

Kravo moja, kravice,
Bi l' Ti malo travice? . . .

a pjevački zbor odgrmio je na ariju Carevke:

Bože živi, čuvaj Bože,
Carskih Krava Nježne Kože!...

Kad je vlak stao, prišao je načelnik k Njezinu Vagonu, naklonio se triput i oslovio Je:

— Vaše Kravstvo!

Ja bih bio najsrećniji, kad bih se ovaj čas mogao pretvoriti u vola, da Vas pozdravim u materinskom, kravljem jeziku, ali Budite Uvjereni, Milostiva Gospođo, da u čitavoj Monarhiji ne bi mogli naći vola, koji bi ovaj čas bio srećniji od mene! U ime ovoga grada, koji je od starine poznat po svom patriotskom kravogojstvu, ja Vas, Vaše Kravstvo, pozdravljam i kličem:

Da živi Krava Pomajka našega Nadvojvodića!

— Življela! Živjela! — priključi se narod.

U ime Njezina Kravstva odgovorio je Njezin ađutant i rekao, da će izvijestiti o ovacijama i Njezinu Kravlju Pretilost i Njezina Posinka maloga Nadvojvodića!

— Živio! Živio! Živio ađutant! — kliknu narod.

Sad su veterinari otvorili vagon, prislonili mahagonijevu dasku na ulaz i u pratnji Štaldama izveli Njezinu Pretilost na peron, pa Je po perzijskom sagu odveli u improviziranu Dvorsku Staju kraj stanice. Dok Je Stupala, Njezina je Pretilost Repom Pozdravljala.

Bila Je u zrelijim godinama. Okrugla kao Emmentaler, Svježa kao snaša u postelji, a svijetle dlake kao kosa seoskih mladića, kad je namažu kolomazom.

Na Repu Je Imala svilenu vrećicu, na Rogovima crnožutu vrvcu, a o Vratu dvorsku medalju sv. Brigite dojkinje.

Zbog Njezina Dolaska naštampala je gradska općina svečani broj novina sa biografijom svoje Gošće. Iz te zanimljive biografije iznijet ćemo nekoliko važnijih podataka:

Po historiji vuče lozu od plemena Zekulja (15. vijek), a po tradiciji od mitološke krave Europe. Otac Joj je u rodu sa slavenskim bogom Volosom, a majka joj je iz Noemove barke. Ime joj je Brizgava, a Rodila Se 12. travnja 1908. godine u Dvorskoj Staji Volovčak kraj Beča. U rangu je dvorskoga savjetnika, ima pravo na velika slova i na perzijski sag.

Njezin veliki naslov glasi: »Njezina c. i k. Kravlja Pretilost, Svijetla Dojka Pomajka«.

Srednji: »Njezina C. Ugojenost, nadvojvodska Dojkinja«, a mali: »Njezino Kravstvo« i u vokativu: »Vaše Kravstvo!«

Kad Njezino Dojenče Navrši petu godinu života, stječe Njezino Kravstvo pravo na mirovinu, i može Se Udati, ali samo za volove grofovskoga roda. Kad umre, Njezino Meso pripada Dvorskoj Kuhinji, a Koža se napuše i spremi u rodbinski odio Carskoga Muzeja.

Njezino Kravstvo Ostalo Je u Travniku dva dana. Prvoga dana priredila su Joj društva serenadu, a drugi dan stoka defile.

* *
*

Od straha pred Nijemcima Francuzi su se počeli skrivati u zemlju.

Nijemci su napustili Njemačko more u Englesku i potopili joj svu ljetinu.

Započeo je bojkot engleske kave. Mama prži zob mjesto kave.

U okolici je padao grȁd i potukao kukuruze. Istraga je pronašla, da je grȁd došao iz Petrograda, pa smo objesili jednoga prosjaka s bradom.

Iz Avramova izloga nestalo je Belgije! Okupirali su je Nijemci i prozvali: »Occupiertes Deutschland!«.

Trgovac Antun skrio brašno na tavan, za to dočuo načelnik i oglobio ga za krunu.

Lihvar Vinko trguje mjenicama. Sigurno je nešto zaradio, jer je poklonio žrtveniku sv. Ante pet lojanica.

Ovih dana mogao bi se rat završiti, jer već traje mjesec dana. Na račun mira otišao je sinoć ćaća u birtiju i ostao u njoj do jutra.

KULTIVIRANJE RATA

Utemeljili smo Odbor za »kultiviranje rata«. U odboru su ove osobe:

Prvi predsjednik: načelnik Franjo
drugi: podnačelnik Jurina
treći: hodža Avdija.
Prvi tajnik: direktor gimnazije
drugi: profesor povijesti.

Prvi blagajnik: vatrogasni vojvoda Vatroslav
drugi: kapetan veterana Mikula.

Odbornici: Zapovjednik pandura Vladeta, detektiv Okica, bubnjar Marijan, mesar Martin i još dvadeset patriota.

Odbor je imao sjednicu u Miškovoj birtiji, pa je odlučio, da prvi tajnik predaje građanima o ratu. Premda je tema bila vrlo učena, predavač ju je tako pojednostavio, da nije prošle godine slađe i glađe predavao ni veterinar o hranivosti govedine.

Ovako učeno i glomazno predavanje teško bi reproducirao i sam predavač, a kamoli slušatelji, pa će mi čitatelj oprostiti, što ću predavanje razbacati kao sjekira iverje:

Prije nego što je zabrodio u predavanje, predavač je zamolio rimskoga boga Marta, da mu nadahne predavanje. Nakon ovog uvoda predavač je sačekao nadahnuće, a onda je mirno i vješto zaplovio.

Rekao je, da je u svijetu i u svemiru vječni nemir. Sve je u vječnoj akciji: i čovjek i priroda i svemir. Akcija nije ništa drugo nego borba, a bori se svako biće, i to čovjek sa čovjekom, životinja sa životinjom, a i priroda sa samom sobom.

Počnimo od čovjeka!

U čovjeku se vječno bore strasti s voljom, a volja sa srcem. Čovjek se bori za komadić kruha i za komadić zemlje, bori se za ženu i za vjeru, za slavu i za domovinu, bori se s florom i s faunom, s ljudima i s prirodom. Životinje ubija i pripitomljuje, drveće cijepi i oplemenjuje, siječe i zasađuje, travu kosi i zasijava, šumu krči i njeguje. Čovjek se sa čovjekom natječe i u tom natjecanju dolazi do sukobâ, koje jedni zovu svađama, drugi intrigama, treći konkurencijom, a sve zajedno nije ništa drugo nego tajni rat, u kojem, doduše, puške ne pucaju, ali pucaju egzistencije.

Čovjek dijeli mejdan i sa prirodom. Lađama se bori protiv oluje na moru, nasipima protiv bure i poplave, od groma se brani gromobranom, a od suše natapanjem. Kopa zdence i tunele, isušuje jezera i močvare, šume pretvara u oranice, a pustoš u plodne krajeve.

A kao što se bori čovjek s čovjekom, tako se bori i narod s narodom, i to ne od jučer i ne od 28. srpnja 1914. nego odonda, otkad znade knjiga za narode.

Nema naroda u historiji, koji nije ratovao i bez rata nema, gospodo, ni jednoga lista u povjesnici! Ratovali su i kulturni i nekulturni narodi, tukli su se i divlji i pitomi, krvili su se i kršćani i pogani, udarala zemlja na zemlju, država na državu, kontinent na kontinent!

Zašto se vode ratovi?

Vode se, jer jedni imaju previše kruha, a drugi premalo — jedni su narodi zadovoljni kruhom, a drugi nisu ni pogačom! a da slika bude ljepša, historici nazivaju ratove vjerskim, obrambenim, nacionalnim i ratovima za osvajanje....

Ratuje apetit, a nijedan narod nije bez njega, kao što nije ni bez želuca!

Rat uputi čitav narod k jednom cilju. Kad se ratna vrata otvore, zaboravimo svoje sitne i tjelesne brige i brigice (ćevape i ćevapčiće!), a mjesto njih stupaju na pozornicu više, duhovne brige, da u svojoj povjesnici ispišemo listove slave i junaštva.

Ratom gomila narod kapital junaštva, a ako pobijedi, rat ga ojača i tako obogaćuje pokoljenja heroizmom.

Po divnoj rečenici našega Moćnog Saveznika Cara Vilima Drugoga: »Ich kenne keine Parteien mehr — ich kenne nur die Deutschen!« — rat sjedini narod i kao rijeka svoje pritoke — prikupi narodne snage u jednu snagu.

Doklegod bude trbuha i očenaša, bit će i rata! Doklegod bude borbe među pojedincima, bit će je i među narodima!

Otkad znamo za nebesa i za čovječanstvo, otad znamo i za ratove.

Prvi i posljednji rat na kršćanskim nebesima bila je borba zlih i dobrih anđela, dok su poganska nebesa mjesto vječnih svađa i ratova.

Prvi rat na zemlji bila je borba Kaina i Abela, i od toga kainovskog doba povijest čovječanstva nije ništa drugo nego Crveno more ljudske krvi!

Čovječanstvo više slavi Aleksandra Velikoga i Hanibala, Cezara i Napoleona, negoli Sokrata i Shakespearea, Dantea i Goethea!

Najljepše pjesničko djelo je ratna pjesma Ilijada, kao što je i biser hrvatske literature krvavi epos »Smrt Smailage Čengića«!

Historija pozna samo ratove, a po njima i nas Hrvate. Mi smo poznatiji po nazivu »Antemurale Christianitatis«, po Napoleonovoj »Les Croates sont le plus braves soldats«, po drugom Leonidi, knezu Nikoli Šubiću Zrinskom-Sigetskom, po Trenkovim pandurima, po banu Jelačiću i po generalima Marije Terezije, negoli po Strossmayeru i po glagolici, po Hasanaginici i po bugaršticama, po Gunduliću i po starohrvatskoj umjetnosti!

R a t o v i s u i n s t i t u c i j e z a p u š t a n j e s u v i š n e k r v i i p o t r e b n i s u n a r o d i m a k a o p i j a v i c e b o l e s n i c i m a.

Ali iako je to fakat ili još bolje — potrebno zlo, ipak su ljudi nastojali, da ratovi ne postanu svagdašnja potreba.

Započnimo opet s nama Hrvatima!

U 7. vijeku (679.) poslije Krista ugovorili su Hrvati s papom Agatonom pakt protiv navalnoga rata, a značenje je čitave hrvatske povijesti, da nikad nismo navaljivali, i svaki je naš rat samo obrambeni rat!

Rimljani su imali dvije stotine godina »Pax Romana« (od 30. prije Krista, pa do 180. poslije Krista), Arapi su prije Muhameda (6. vijek poslije Krista) imali »sveti mir«, Njemačka »zemaljski mir« (11. vijek) i »vječni i zemaljski mir« (15. vijek), Burgundija je imala »Božji mir« — Treuga Dei — (11. vijek), Francuska za Luja IX. Pobožnoga »Quarantaine — le Roi« (13. vijek), a za Fransoa I. vječni mir sa Švajcarima (16. vijek), Španjolska je za Ferdinanda Aragonskoga »zabranila kavgu« (15. vijek), a Češka je za Jurja Podjebradskoga pokušala realizirati evropski mir (15. vijek).

U najnovijem vijeku imamo Svetu Alijancu iza bečkoga kongresa (1815.), L'entente cordiale između Francuske i Engleske (1843.), Trocarski savez između Njemačke, Rusije i Austro-Ugarske (1873.), Zweibund Njemačke i Austrougarske (1879.), Dreibund Njemačke, Austro-Ugarske i Italije (1882.), Dvojni savez Rusije i Francuske (1891.), Sporazum Francuske i Engleske (1904.) i dva najjača pokušaja: internacionalnu Ligu za mir — La Ligue internationale de la paix et de l'arbitrage — (na koncu 19. vijeka) i djelo ruskoga cara Nikolaja II. mirovnu konferenciju u Haagu (1898.).

Međutim svi ti ugovori protiv rata nisu ništa drugo, nego ugovori za rat, jer pakt dvojice ugovor je protiv trećega!....

Rata bi tek onda nestalo, kad bi ljudi postali anđeli, ali dok je »homo homini lupus«, nema govora o miru!

Dok bude pljusaka, bit će i topova, a tko govori drugačije, taj obmanjuje.

Rimljani su osvojili čitav svijet, ali ne riječima nego legijama!

Mi svi želimo mir, ali mir se čuva oružjem, a ne drvenim ogradama, zato neka nam bude geslom rimska mudra poslovica: Si vis pacem, para bellum!

NEBESA I HABSBURGOVCI.

Jučer Je naš Car Stavio Svoju vojsku pod zaštitu nebesa. Sve, što je pod oružjem, ima svoga patrona sv. Mihovila feldmaršala, a zaštitnika Nj. Vel. Cara Franju Josipa Prvog Apostolskoga.

Svaka čestica obrambene sile dobila je sveca za patrona, a Habsburga za Zaštitnika.

Artiljerija je dobila patrona Sv. Iliju, a zaštitnika nadvojvodu Martina,

Kavalerija: Sv. Jurja i nadvojvodu Andriju,

Infanterija: dvanaest apostola i dvanaest nadvojvoda,

Pioniri: Sv. Josipa i nadvojvodu Miška,

Sapeuri: Sv. Sapienciju i nadvojvotkinju Baricu,

Maschinengewehri: Sv. Takataku i nadvojvotkinju Trezu,

Avijatika: Uzlazak Majke Božje na nebesa i nadvojvotkinju Miciku,

Reflektori: bl. Elektriku i nadvojvotkinju Julu,

Telefon: Sv. Telesfora i nadvojvodu Telemaha,

Glazba: Sv. Oktavijana i nadvojvodu Karleka,

Bolničari: Sv. Veroniku i nadvojvotkinju Pilulu,

Ranjenici: Četrdeset mučenika i četrdeset sifilitičnih nadvojvoda,

Invalidi: Mučenika Lazara i »šlagiranoga« nadvojvodu Jureka,

5

Slijepci: Sv. Vida i Ćoravoga nadvojvodu Jerka,
Gluhi: Sv. Eustahija i Gluhonijemog nadvojvodu Lojzeka,
Magazini: Sv. Pantaleona i nadvojvodu Mateka,
Kuhari: sestru sv. Marije Magdalene, sv. Martu i nadvojvotkinju Uršu,
Veterinari: Vola sv. Luke i nadvojvodu Danijela,
Liječnici: Sv. Medicusa i nadvojvodu Bartola,
Mornarica: Sv. Marinu i nadvojvotkinju Barušu,
Generali: Sv. Princa Eugena Savojskoga i nadvojvodu Štefeka,
Oficiri: bl. oca Radeckoga i nadvojvodu Brcka,
Momčad: Sv. Kuzmu i Damjana i nadvojvode: Gervazija i Protazija,
Kukavice: Sv. Filipa i Jakova i nadvojvode Mirkeca i Markeca, i
Sestre Pomoćnice: Sv. Uršulu i Kordulu i nadvojvotkinje Janu i Bibijanu.

* *
*

Naša je mornarica izazvala japansku flotu.
Njemačko ratno brodovlje naperilo je topove na Englesku.
Engleska se flota sakrila pred njemačkom.
Na Francuskoj mornarici izbila je pobuna. Tri drednoughta odletjela su uvis, a tri se admirala ubila.
Rusku crnomorsku flotu potopilo Crno more.
Turske đemije zatvorile su Dardanele.
Japansko ratno brodovlje pobjeglo je u Australiju.

* *
*

»Odbor za kultiviranje rata« imao je sinoć drugo predavanje. Predavao je strateški kapetan Mitzko Fensterpolster von Kremmschnitt o Habsburzima kao vojskovođama. Iako je predavač govorio njemačkim jezikom (koji je u Travniku razumjelo deset osoba), ipak smo ga svi razumjeli, jer ga je drugi dan preveo prvi tajnik »Odbora za kultiviranje rata«. (To je ujedno bilo treće predavanje našega vrijednog i marljivog odbora).

— Koliki je vojnički talenat u Habsburškom ovratniku — počeo je predavač — vidi se u njihovu brzom avanzmanu. Čim Se Rodi Habsburšče, odmah Je Leutnant, kad Prohoda, eto Hauptmanna, a kad Progovori, Major Je! Sa sedmom godinom Postane Oberstleutnant, s osmom Oberst, s dvanaestom Marschall, s devetnaestom Feldmarschall, s dvadeset devetom Generalissimus, a s tridesetom Marschallissimus!....

Vojnički ili vojvodski ili Nadvojvodski talenat Carske Familije vidi se i u drugim karakteristikama. Na pr.:

Oni Se Rode sa šest mjeseci, Prohodaju sa devet, a Progovore sa deset.

S jednom godinom Nauče čitati, sa dvije pisati, sa tri Svrše osnovnu školu, sa šest Maturiraju, sa dvanaest su Punoljetni, s petnaest se Zaruče, sa šestnaest Ožene, a sa sedamnaest Su Očevi!

Idimo dalje! U Carskom Dvoru Oni Su Najbolji Šahisti, u Kartama Najbolji Kartaši, u lovu Su najbolji Lovci, a na Maneverima Su uvijek Pobjednici.

Prije bih ja, meine Damen, izbrojio zvijezde na nebesima, nego što bih Vojskovođe naše Dinastije! Prije bih vam, meine Herren, pročitao sve rječnike, nego šematizam Habsburških Vojskovođa!

A da vam ipak ne ostanem dužan, upoznat ću vas s Planetima Habsburškog svemira! To su: Rudolf Habsburški, Marija Terezija, Nadvojvoda Albrecht, Nadvojvoda Karlo i Sunce toga svemira, Kajzer Kenig Franc Jozef der Erste!.... (Pljesak i klicanje. Od uzduha, koji se talasao i oduševljavanja popucaše prozori. Nekoliko se žena onesvijesti). Govornik nastavi:

Rudolf Habsburški Postao Je od grofa Car, a Marija Terezija od Carice — Car i Carica!

Kao Golobrado Momče Potukao Je Nadvojvoda Karlo u kompagnieegzercirungu sve kapetane, a kao Odrasli Nadvojvoda Potukao Je s Dunavom i samoga cara Napoleona.

Na prvim Nadvojvodskim maneverima Pobijedio Je Franjo Josip s maramicom na očima generale s naočarima, a kao 18. Godišnji Car Svladao Je s maršalom Radetzkim, s banom Jelačićem i s generalom Paskijevićem — Talijane, Madžare i Bečlije!....

* *
*

Božja Providnost spasila je Monarhiju od strašnog udarca!

Slobodni zidari, neprijatelji katoličke Monarhije spriječili su na početku rata posvetu našeg oružja i otud one naše prve nesreće! Događalo se na pr. da su naši puščani meci mjesto u Srbe — išli preko Srba, da su granate eksplodirale u topovskim cijevima mjesto u Srbiji, i da su se mjesto srpskih prsiju lomile naše bajunete!

Ali vječni Bog, koji bdije nad Apostolskom Monarhijom, vidio je ovu zloću i poslao svoga slugu oca feldkurata, da demaskira slobodne zidare. Nato Je Car Pozvao vojsku u Austriju i Zapovjedio u Armeeobrbefelu, da feldkurati posvete vojsku i oružje.

To su feldkurati učinili, i naša vojska, puna svete vode i Duha svetoga, čeka Belzebuba.

Ovaj sveti čin potaknuo je našega o. Alojzija, da upozori narod, kakvo zlo nosi nož, pa je rekao, da je voljan posvetiti po kućama noževe — jer Bog zna — rekao je o. Alojzije — nisu li ti noževi neprijateljski fabrikat!«

Narod je prihvatio ovu ponudu i župnik je čitavu sedmicu posvećivao kuhinje i posuđe. Otac Alojzije uzimao je minimalnu naknadu — »tek toliko, da se pokrije režija«.

RANJENICI SA DRINE.

Danas je kroz Travnik prošao vlak s ranjenicima. Sjajno smo ih dočekali! — Mnogo bolje nego Srbi — kako reče jedan ranjenik. Prviput smo vidjeli komad rata i uvjerili se, da rat nije tako strašan, kako ga opisuju socijalisti, jer u čitavom vlaku nije bilo nijednog mrtvog vojnika, nego samo laki ranjenici! Bili su veseli, kao da idu iz svatova!

Načelnik ih je pozdravio, a odgovorio mu je zapovjednik vlaka, reaktivirani Regimencobrštabcferdearct.

Svaki je ranjenik dobio od općine šaljicu austrijskoga čaja, komad kruha, struk duhana, stručak poljskog cvijeća, sekser, Carevu Sliku od Avrama i po poljubac od sestara »Crvenoga Križa«!

Kad je vlak krenuo, zapjevali su ranjenici:

Zastave se viju, viju,
Hajte, hajte u Srbiju!...
Mi smo jučer u njoj bili
I za Cara krv prolili!...

* *
*

Naša vojska sprema se, da po treći put upane u Srbiju.

Avram uredio u knjižari »frontu« i udario ulaznicu sa dva krajcara. Naroda pred »frontom« kao o sajmu pred Lucchenijevom kamerom.

Župnik je jučer čitao misu za pobjedu. Od oduševljenja Tonček je zasvirao na orguljama:

»Siđi, oče pobjedniče!«...

Jutros je bubnjano, da će rat biti gotov do jeseni!

* *
*

Hvala dragom Bogu, dobili smo i mi ranjenike! Došao ih je pun vlak. Dočekali smo ih mnogo bolje nego jučerašnje, jer ovi su naši — reče baba Jula.

Načelnik ih je divno pozdravio. Počeo je:

— Srečno stigli, ranjeni orlovi!...

u sredini je umetnuo:

— Dobro došli, crni orlovi!...

a završio je:

— Otvarajte srca, dvoglavim orlovima, građani!...

— Živjeli orlovi! Živjeli dvoglavi orlovi! — klicao je narod i u povorci je otpratio orlove u bolnicu.

Drugi dan otišli smo u pohode ranjenim orlovima. Kad smo ih obasuli darovima kao Srbi granatama, raspleo se razgovor o Drini.

— Kako na Drini, brate? — pita nekoga brku voćar Mijo.

— Kao za Noemova potopa, kume! Pljušti tanad poput tuče i pobilo bi, brate, i kukuruze, a kamoli ne bi ljude!

— A ti? — pita Mijo više očima negoli jezikom.

— A ja, pitaš! Ja se, braco, uvro u kukuruze i taman velim: Da sam nešto krtica, pa da kliznem u zemlju, kad me

nešto klopi po ruci, a iz nje šiknu krv, kao voda iz vatrogasne štrcaljke!

— A ja ti, kume — priča drugi ranjenik — upao u kreševo i mlatim puškom po glavama, kao u jesen batinom po kukuruzima! Pršte glave kao kokošinja jaja i upravo da ću zamahnuti na jednoga generala! (— Na generala! — netko upade. — Na generala, na pravoga, pravcatog generala! Je li Ilija? — pita druga. — Jeste, Ivane! — drugi mu potvrđuje) i ja da ću, kako rekoh, na generala, kad me lupi sabljom njegov ađutant! — Ah! — publika će, a jedna se žena onesvijesti. — Udari me ađutantski lopov po desnoj ruci, a ja ne budi lijen, pa pušku u lijevu, te i njega i njegova generala sravnim sa crnom zemljom, a onda se onesvijestim i padnem u nosila!

— A kako, junače, prijeđoste preko Drine? — pita susjed Marko dobroćudni nekoga mrkonju.

— Na komandu, majstore!

— Kako na komandu?

— E, lijepo, brate! Došlo u Befelu: — Sutra svi u Drinu, pa u Srbiju! — a mi u Drinu, pa u Srbiju!

— A šta Srbi? Pucaju li? — prišunja se govorniku tamburaš Ilija.

— Mjesto da nam izađu na junački mejdan, pa da vidimo, tko je jači, Carevina ili Srbija, oni se skrili u rupe kao jazavci, pa šišaju iz busije kao Talijani!

— A zgađaju li vas? — uplete se opet Marko.

— Kako kad. Nekad pogode, a nekad pofale, ali to nas ništa ne smeta. Mi naprijed kao na egzercirplacu!

— A kako tebe raniše, moj orle? — pita ranjenog orla trgovac Antun i nalijeva mu vino u čašu.

Orao iskapi do dna, cmoknu jezikom (— Još jednu!) i započe:

— Skočim u Drinu i zaplivam. Drina juri kao brzi vlak, a mi razmahnuli i udaramo po njoj rukama, kao mornari veslima. U Drini vojske kao ribe. Mjesto sa Srbima, mi se pograbili s Drinom i udri plivati, ali šta su, brate, slabe ruke prema brzoj vodi! Zanosi nas i okreće niz vodu, a iz Srbije riga kao iz »fulkana«! Po Drini pada olovo kao tuča po usjevima, a čim po njoj pane komad željeza, izdigne uvis talas Drine i poklopi vojsku kao plima obalu. Zrna rešetaju ljude

kao tuča krovove. Brzaci motaju ljude kao virovi mačad u vrećama, a Drina ih guta. Ljudi jauču kao ubodenici. J e d n i s e h v a t a j u z a v a l o v e, d r u g i z a r i b e, t r e ć i z a r a s t r g a n e u d o v e, č e t v r t i z a d r u g o v e, dok ih konačno ne uhvati brza Drina i ne zavalja niz vodu.

Šrapnelići padaju po ljudima kao sočica. Kao što bura, brate, čupa korijenje, tako je željezo trgalo ljudima glave. Nekima su leđa postala rešeta, a iz rana je navirala krv kao izvori po kraškim poljima.

Po Drini su plivale glave kao tikve. Kao da je živi stvor, kojega raniše na stotinu mjesta, poteče krvlju mutna Drina. Kriva Drina posta krvava Drina.

— Ni kosac ne kosi brže travu, nego što je smrt kosila austrijsku vojsku na Drini, — nastavi treći ranjenik, ali uza sve to, braćo, smrt za Veličanstvo bijaše veličanstvena!.... Dok su se goloruki ljudi borili s Drinom i sa srpskom artiljerijom, iza uvale svirala je muzika »Carevku« i »Totenmarš«! S m u z i k o m s e i š l o u s m r t, a s: I s u s e, F r a n j o J o s i p e!... u h l a d n u p o s t e l j u D r i n e!

(Kasnije su mi pripovijedali, da je to umiranje bilo tako veličanstveno, da su od oduševljenja skakali u Drinu čitavi bataljuni, pa i jedan general!)

* *
*

Naša vojska naučila je ratovati i ne će više u Srbiju preko Drine, nego ispod nje! (Željezničari će iskopati tunel ispod Drine, vojska će nagrnuti u tunel, i kad dođe pod Srbiju, potpalit će lagune i dići uvis čitavu Srbiju!).

* *
*

Budući da su dame »Crvenoga Križa« davale nekim ranjenicima previše darova, nekima premalo, a nekim ništa, odredio je upravitelj bolnice, da će odsele primati darove za ranjenike samo bolnička kancelarija.

* *
*

Opet su se pojavili špijuni!

U jednom susjednom selu odnijela je bujica mostić, u gradu je presušio jedan bunar, a neku noć se čula grmljavina pod zemljom. Radi ovih »špijunskih simptoma« pojačao je naš načelnik straže u gradu i mobilizirao gradske veterane, pa je od njih i od pandura kreirao »Odbrambenu armijicu od stotinu Travničana«.

Vrhovni zapovjednik bio je načelnik, podzapovjednik kapetan veterana Mikula, a kapetan momčadi zapovjednik pandura Vladeta. (Načelnik je imao titulu »besplatnog majora«, Mikula »počasnoga kapetana«, a Vladeta »titularnog poručnika«).

Osim ove trojice viših časnika imala je armijica još i deset nižih časnika, deset viših i pet nižih podčasnika, dva bubnjara, dva trubača, kapelnika, tamburaša Iliju i svoju glazbu sa šest tamburaša. (Časnici su imali ćorde, podčasnici jednocijevke, a momci i stražari dvocijevke).

Da ne bi iznenada napali na grad neprijatelji i špijuni, čuvala je armijica najvažnije objekte u gradu: državne i općinske urede, kuće svojih časnika, dućane s petrolejem, gradske mitnice, dvije Vertajmice i tri mostića preko potoka, dok su na vatrogasnom i na crkvenom tornju, na munari i na sinagozi bila i dan i noć dva stražara sa durbinom na prsima.

Stražarili su po dva sata, a glavna izmjena straže bila je u podne. Izmjenu su pratile tambure.

* *
*

Jutros su panduri lijepili po kućama ove oglase:

Kako Srbija graniči s Bosnom, a mi smo u Bosni, to naređujem, da odsele, od šest sati navečer, pa do šest sati ujutro grad bude u potpunoj tami, t. j. ne u tami, nego da na svim prozorima budu zastori, da se tako skrijemo i očuvamo od neprijateljskih bomba i »jaroplana«!...

Siromašni građani zastrli su prozore krpama i vrećama.

* *
*

Naši neprijatelji ne mogu ništa našoj hrabroj vojsci, pa su uzeli na oko našega Dobrog Vladara. Tako je ovih dana pisao francuzljivski list »Le Temps«, da je našem Caru javio ministar rata Ritter von Krobatin, »da Talijani vrdaju«, pa da mu Je Car Odgovorio: — Zna li za to Radetzki?

Vritanski pak »Gut Morning« drlja, da je Franjo Josip zamijenio 1914. sa 1878.! Kad Mu je naime ađutant rekao, da su naši na Savi, Odvratilo mu Je Veličanstvo: — Pa to Mi je jučer javio i general Filipović!

* *
*

Bolnički pisar Zoran izlajao je ovih dana u birtiji, da je bolnica »akcionersko društvo za krađu darova od ranjenika«. Čim je za to čuo Okica, opio ga rumom i ispipao, da su akcioneri načelnik i upravitelj bolnice. Okica je to javio načelniku, ali usput i nekim građanima, i drugi dan nije grad ni o čemu drugom govorio, nego o Okičinu pronalasku.

Načelnik je utvrdio, da je pisar u službi Srbije, jer se odao, da znade pisati ćirilicom!

Iako je ova denuncijantska svinja obijedila na pravdi Boga uglednog i najuglednijeg građanina, oni su mu oprostili i stavili na volju: ili pred Krigsgericht ili u vojsku? Pisar je odabrao vojsku, i drugo jutro otišao u kader, dok je na njegovo mjesto došao načelnikov rođak Rajko, za koga je čitav grad znao, da je pošten i šutljiv.

* *
*

Mi smo dosad zarobili: 367.194 Rusa, 95.451 Srba, 17.834 Crnogorca, 106 Engleza, 209 Francuza, 50 Belgijanaca i 10 Japanaca.

Njemačka: 496.357 Francuza, 439.982 Rusa, 105.323 Engleza i 68.488 Belgijanaca.

Osim toga mi smo potopili 13 francuskih i 15 engleskih lađa, 45 srpskih čamaca i 19 crnogorskih splavova.

Nijemci: 20 francuskih, 40 engleskih i 15 ruskih lađurina i 235 belgijskih lađica, dok je »Ukleti Nijemac« Karl Emden

Müller potopio 568.323 tone antantine i japanske robe, i torpedirao 76.000 tona i 3.800 mornara.

Povrh svega toga mi smo zarobili 345 ruskih, 156 srpskih i 14 crnogorskih topova.

Nijemci: 897 francuskih, 436 engleskih, 778 ruskih i sve belgijske.

—

U susjednom gradu objesila je vlast jednog verglaša, jer se utvrdilo, da je bio ruski špijun. Dva dana kasnije bilo je utvrđeno, da nije bio špijun, i vlast bi imala vražjega posla, da se nije vješto iskopala; odgovorila je višoj vlasti, da obješenjak doduše nije bio špijun, ali da je bila sumnja, da bi postao, a da se to ne dogodi, mi smo ga objesili na vrijeme!

* *
*

KRV JUNAKA U BOCAMA.

Da »Crveni Križ« dođe do novaca, predložio je odboru ljekarnik Azra, da se u korist »Crvenoga Križa« prodaje u bočicama krv naših ranjenika! Krv bi davale bolnice i previjališta, a ako bi bila veća potreba, naručili bi je s bojnoga polja, gdje je ima na potoke — i predlažem, da to javimo Drina-Armeeobrkomandi i našoj Visokoj Zaštitnici, Svijetloj i Presvijetloj Nadvojvotkinji Krucifiksi Rozi! Gospođe su primile prijedlog i dva dana kasnije primila ga je i Drina-Armeeobrkomanda, a treći dan i Nadvojvotkinja Krucifiksa Roza.

Danas su se u izlogu Azrine ljekarnice pojavile bočice s napisom:

Blut unserer Drina-Helden — Krv naših junaka sa Drine — za jačanje slabokrvnih! jedna bočica 10 krajcara, deset 70, tuce 90, veći kvantum po pogodbi.

90% šićara za »Crveni Križ«, 10% za režiju.

Proizvodi: K. u. K. Hof- und Blut Lieferant Azra Jonas, Travnik, Bosnien.

* *
*

Ljeto se nagnulo k zapadu.

Kao kad čovjek ide u godine, pa u svakoj godini ostavi komad svoje snage, tako i rujnu otima sunce njegovu snagu. Izjedaju je jutarnje magle.

Sunce se utanjilo kao starac pred smrt.

Prije mjesec dana pržilo je ljude kao djevojačko oko, a sad mu nestalo žara, kao oku, kad gasne. Ipak pokatkada plane i zapeče, kao žena iza četrdesete.

Zemlju sišu magle. Sa drveća pada lišće. Polja gola kao ošišana. Ali još ima snage u prirodi. Još je u cvatu, ali cvat je u opadanju i svaki čas leti suho lišće k zemlji. Još ima zelenila, ali ga prekriva boja smrti. Šušti šuma kao da plače za ljetom.

Ptice još cvrkuću, ali to nije cvrkut veselja nego žurbe. Spremaju se u krajeve, gdje će naći sunce kolovoza.

Nema nebo predašnje vedrine. Posivjelo kao more pred oluju.

Priroda se namrgodila — pojavile se na njoj prve bore starosti.

Ljeto se nagnulo k zapadu.

* *
*

Sila je naš načelnik!

Da nije bilo svjetskoga rata, nikad ne bi doznali Travničani, da je njihov načelnik zapravo uspavani general! Evo kako je došlo do ovog iznašašća:

Na početku svjetskoga rata mnogi su generali bili samo zato potučeni, jer su prviput ratovali!

— Tko zna — rekao je neki dan načelnik — ne će li se u svjetski rat uplesti i naš Travnik, i jao nama, uđemo li u rat nepripravni! Nestat će nas kao Belgije!

Da se to ne dogodi, načelnik je jednoga dana mobilizirao lovce i vatrogasce. Njih, veterane i pandure prozvao je travničkom armadom. Da vidi, kakva mu je armada, plakatirao je, da će sutra navaliti na Travnik antanta s antantićima, koje će dočekati naša hrabra travnička armada.

Drugo jutro javiše bubnjevi, n e k a g r a đ a n i z a m i s l e, kako se našem gradu približava silna neprijateljska vojska. (— Ima je kao prašine u gradu — rekao je glasnik). Francuzi dolaze sa zapada, Rusi sa sjevera, Srbi s istoka, Crnogorci s juga, dok je engleska flota na potoku Gnojnici!

Čim je bubanj javio, da je neprijatelj pred vratima, izletjela je armija iz gradskog perivoja, i što bi dlanom o dlan, zauzela gradske brežuljke: Trnac — lovci, Jezičavac — veterani, Krezubac — panduri, a vatrogasne štrcaljke — Gnojnicu!

Dok se neprijatelj još nije ni snašao, armija je počela pucati, a štrcaljke štrcati, i dok je maršal travničke armije ispušio cigaretu, naši su pokosili antantu kao travu!

Neprijateljski topovi pokušali su »otvoriti vatru«, ali u zao čas po se, jer su im vatrogasne štrcaljke začepile cijevi vodom, a onda naperile štrcaljke na lađe i za čas ih potopile!

— Šta bi tek bilo od antante — rekao je drugi dan tamburaš Ilija — da se naš načelnik rodio kao general! Za njega bi rat bio manevar!

* *
*

Pišu novine, da je naša vojska zarobila nekoliko vagona neprijateljskih pamfleta protiv naših vladara.

Našega Sijedoga i Dobrog, Svetog Apostolskog Vladara nazivaju ćelavim Franjom Josipom, njemačkoga Cara Vilima krste »Kljakavim šiljobrkom«, a našega prijatelja, sultana Mehmed efendiju — »blesavim eunuhom«!

Da im ne ostanemo dužni, uvele su novine za naše neprijatelje ovu nomenklaturu:

Englezi su — engleske svinje, Belgijanci — belgijski konji, Rusi — pravoslavni medvjedi, Francuzi — francuzljivci, a Japanci — posranci!...

* *
*

S novim jutrom osvanuli su u gradu i novi oglasi, u kojima načelnik javlja građanima, da se na frontama biju teški bojevi i da naša hrabra vojska svakoga sata pobjeđuje. Budući da je naša sveta dužnost, da svaki dobitak okitimo zastavama, z a p o v i j e d a m, d a o s t a n u z a s t a v e n a k u ć a m a d o s v r š e t k a r a t a!

Ako kiša ili nevrijeme raskvasi zastavu, nek se kupi nova, jer ako mogu naši hrabri vojnici pregorjeti život za Cara, m o ž e m o i m i p r e g o r j e t i dvije tri krpene zastave!

(Napomena! Zastave će prodavati trgovac Antun, koji će polovicu dobitka pokloniti »Crvenom Križu«).

* *
*

Naše i Njegovo Sijedo Veličanstvo, Uvažujući patriotsko i monarhijsko pisanje naših novina, »koje su u svojim patriotskim stupcima pripravile mnoge pobjede«, Imenovalo Je ovih dana glavne urednike svih novina u Monarhiji »Federriterima«, dok Je novinare Odlikovalo »Kronenordenima«, suradnike »Krajcerordenima«, a slagare »Hellerordenima«!...

* *
*

Naši neprijatelji izmišljaju nove laži.

Sad šire vijesti, da smo mi Hrvati protiv Cara i Monarhije, i da jedva čekamo, da rastrgamo austrijske okove.

»Da se stane na rep ovim lažitorbama«, sazvao je načelnik građane i upitao ih, ima li među njima i jednog Hrvata, koji je protiv Cara i Monarhije! (Naravno, da nije bilo ni jednoga!)

Ali da i Car vidi, da su Travničani za Njega, sastavio je načelnik ovaj brzojav Caru:

Ozlojeđeni antantinim svinjarijama, kao da Hrvati nisu za Monarhiju, (a za nju su od svoga prvog kralja Tomislava, pa do Uzvišenoga Franje Josipa!) p r o t e s t i r a j u t r a v n i č k i H r v a t i p r o t i v s v o j e s l o b o d e i poručuju Evropi, da hoće biti pod drugim, kliču denuncijantima: Abcug denuncijanti! a svome Preuzvišenom Vladaru: Živio Nasljednik našega kralja Tomislava, naš Car i Kralj Apostol! Živio! Živio! Živio!

Da se dokaže i historijom, da je Franjo Josip hrvatski vladar, pronašao je u lokalnim novinama profesor hrvatske

povijesti, da od Marije Terezije ima u habsburškim žilama 0.045% hrvatske krvi!

Sedam dana kasnije dobili smo od Nasljednika kralja Tomislava ovaj odgovor:

Tragi moj Trafnjacen! Kloboko tangeran faša Tepeša Spošilam fala i ejfala! Svakom Travnjak felika Carska Postrav i Apostolska Plagoslov, Šifili Trafanjcen!

Faša Franc.

Bemerkung! Faš Tepeš ošo u Carska musej pot nasnako: »Huldigungs-Behuldigungsdepeschen«!

* *
*

Stigla prva jesen.

Pale magle po noćima kao prašina po plućama. Jutra su vlažna kao sirotinjske kuće po periferiji. Ušla studen u kuće i u ljude. Starci iskašljavaju ostatak života.

Sunce se vuče kao isprebijano. Isprebijalo ga ljeto.

Lišće pada s drveća kao kosa s teška bolesnika.

— Bolest, sine, izbija iz jeseni — reče sinoć ujna Uršula, i prije nego što je legla, metnula je na slabine ugrijane crepove. (— Oni, sinko, liječe nahladu, a jesen ti je puna nahlade, kao šuma hladovine!)

Pred večer sleti vjetar s brijega i propuše sirotinji leđa.

Penzionirci su se ukabaničili, kao da će s Napoleonom preko Alpa.

Lihvar Vinko boji se »jesenske promahe«, pa nabio na glavu šubaru, kao što je nabije gardist engleskoga kralja!

Po poljima se razvukla magla kao roman u nastavcima.

* *
*

Armeeobrkomanda javlja, da je austrijska vojska osvojila u kolovozu: 27 ruskih gradova, 1.145 sela i 370 majura, da je preplivala tri rijeke, prešla 97 potoka, pregazila 323 potočića i rekvirirala 3.467 vagona žita, 2.356 vagona sijena i 1.925 vagona slame.

* *
*

U jednom bosanskom gradu dogodilo se ovih dana ovo: Željezničari su našli bogalja kod stijene, koja je sletjela s brda na željezničke tračnice, i koja bi sigurno uzrokovala strahovitu nesreću, da nije čuvar pruge vidio stijenu i javio na vrijeme stanicama.

Po ratnim zakonima mogli su željezničari odmah objesiti bogalja, ali ga nisu objesili, jer su se držali željezničarskog zakona, koji veli, da sumnjivce treba predati civilnim vlastima, da im one sude. Vlast je bogalja zatvorila. Bog zna, dokle bi se izviđaji razvukli, da nisu za to čuli građani, došli pred zatvor i zahtijevali, da se bogalj objesi! Vlast se tome odupirala, ali kako je bila opasnost, da građani ne razbiju vrata od zatvora i ne objese i druge uapšenike, vlast je popustila sili i izručila bogalja. Narod ga je preuzeo, odveo izvan grada i zapovjedio mu, da iskopa jamu, a kad ju je iskopao, zatukli su ga šakama, bacili ga u jamu i zasuli zemljom.

Kasnije se utvrdilo, da stijenu nije srušio bogalj, nego podrovana zemlja, i bilo bi zla i za vlast i za građane, da nije reprezentant vlasti ovako javio smrt bogalja: Da se vlast oduprla narodu, pobunio bi se narod, pa bi radi jednoga bogalja sigurno palo nekoliko naših glava. Ipak se vlast odupirala, da bez suda izruči bogalja, ali kad je masa zavikala: Narod je tražio od Pilata, da raspne nevinoga Krista, onda i mi možemo zahtijevati, da se objesi sumnjivi bogalj, (a što narod traži, traži i Bog, jer je vox populi, vox Dei!) — mi smo ga predali narodu u ruke!

—

— Nema ništa od sveučilišta! — reče mi jutros drug Branko.

— ?

— Sad sam čitao oglas, da će u ponedjeljak biti novačenje za ovogodišnje abiturijente. Spremaj sanduk, pa s Krstom Frankopanom: Na vojsku, na vojsku, abiturijentski viteže!

Oglas za abiturijentsko novačenje uzbunio je u Travniku dvadeset kuća i u svakoj po jednog abiturijenta.

Zahvaljujući lipanjskim i srpanjskim događajima, maturiralo je ove godine na travničkoj gimnaziji dvadeset maturanata, »ali — da nije bilo lipnja i srpnja 1914. — rekao je

predsjednik mature — palo bi vas barem 50%. — Po našem računu Berislav je trebao pasti iz grčkog jezika, Mladen iz latinskog, a Kabiljo iz hrvatskog; Mirko, Zlatko i Dubravko iz austrijske povijesti, a Marijan, Ivica i ja iz matematike.

— Gospodo! — rekao je predsjednik, kad je proglasio rezultat mature. — Nad svijetlim obzorom Austrije pojavljuju se mrki oblaci. Ne će možda proći ni mjesec dana, a zaurlat će oluja! Na Uzvišenoga Cara-Starca i na Njegovu Pradjedovsku Djedovinu digao se Lucifer! Monarhija će trebati pušaka i sabalja, a nitko nije više pozvan od omladine, da se digne za svog Uzvišenog Oca i Vladara, za svog Apostola-Kralja! Radi ovoga vašeg budućeg poziva, mi smo, gospodo, desetorici zažmirili na jedno oko! —

Za tri dana osvanuo i ponedjeljak. U osnovnoj školi vojničko povjerenstvo: liječnik s lulicom, major s trbuhom, lajtnant s brčićima, feldvebl s brčinama, pisar s perom za uhom i tri bake s bakandžama, a pred povjerenstvom dvadeset abiturijenata.

— Svucite se do kože! — reče feldvebl.

Počesmo se svlačiti.

— Schneller! Schneller! — viče major iz trbuha.

— Žuri! Žuri! — dere se feldvebl, a bake dreče za njim: — Hajde! Hajde!

Kad smo se svukli, poređaše nas po veličini. Pisar nas prozva, a onda stupiše pred nas major i lajtnant. Major nas odmjeri od glave do pete, a lajtnant od pete do glave. Nato će major liječniku: — Was sagst?

Liječnik natače naočari, zažmiri i upilji u nas pogled:

— Haben Sie matura?

— Habemus!

— Vidite?

— Vidimo!

— Čujete?

— Čujemo!

— Ist jemand Idiot?

— Zasad ni jedan!...

— Herr Major! — reče liječnik majoru — kein Krippel, kein Idiot!

— Also tauglich?

— Tauglich!

— Piši tauglich! — zadreča feljbaba na ćatu.

— Obuci se i gubi se! — izderaše se bake.

Kad smo se obukli, opet nas svrstaše. Major nam reče, da je ovo historijski dan za nas! — Sie waren bis gestern schäbige Zivilisten, a od danas ste vojnici infanteristi, soldati militaristi! Za koji dan obući ćete Militärrock, za koji mjesec Offiziersrock, a za pô godine Waffenrock! — nämlich, odmarširat ćete u Galiciju! Marsch und glückliche Reise!

Naklonismo se. Pisar nam uruči »Offener Befehl«, u kojem je pisalo, da se treći dan javimo u Sarajevu. (— Danas je prvi dan, sutra drugi, a prekosutra — Sarajevo! — protumači Befehl feldvebl).

Izađosmo.

— Was sagst dazu? — upita Branko Kabilja.

— Da je maturalno povjerenstvo zažmirilo samo na jedno oko, a ovo današnje na oba! — odgovori Kabiljo.

— Mi smo liječnička nedonoščad! — veli Mladen.

— Ni prva ni posljednja! — završi Branko razgovor.

Mama je čitav dan plakala, otac je neko vrijeme hodao po sobi i sukao brkove, a onda je otišao u čaršiju, da se od muke prohoda.

Sestra je mijesila kolače za put, a braća su naganjala mačka po dvorištu.

Navečer nam je gradska općina priredila večeru za oproštaj. Za čorbe ustao je načelnik i govorio. Govor je završio ovako:

— Na vama je, mlada gospodo, da pronesete slavu našega grada po Evropi!

Za pečenke govorio je direktor gimnazije. Uzeo je za temu Horačevu hriju: Dulce et decorum est pro patria mori.

Nakon pola sata umnoga raspredanja završio je hriju ovim riječima:

— Horac je rekao: Dulce et decorum est pro patria mori, a ja velim: Dulce et decorum est — pro Austria mori!... Zato vivat Austrija, vivat patria, vivat Austrija patria!

— Vivat patrija! Vivat kava patrija! — prodera se netko pri dnu stola.

Za crne kave diže se profesor povijesti:

— Gospodo! Epaminonda, Pelopida, Miltijad, Temistoklo, Sula, Marije, Hanibal, Hazdrubal, Filip, Leonida, Cezar, Ale-

6

ksandar, Benedek, Thegetoff, Radetzki, princ Eugen — barun Trenk i njegovi panduri — Nikola Šubić Zrinski Sigetski — dvadeset generala Cara Josipa i četrdeset carice Marije Terezije — Jelačić, Filipović, Šokčević, Vukasović — vitez Maksimilijan, nadvojvoda Albrecht, nadvojvoda Karlek i nad svima sjajna zvijezda prehodnica, planet među planetoidima, meteor među meteorima, kopno među otocima, kiklop među pigmejcima, Golijat među Liliputancima — i t. d. i još mnogo puta i tako dalje ! — naš Car i Cezar, naš Franjo Josip Prvi i u viteštvu Posljednji!

— Živio! Živjeli! Živjeli generali! Živio Trenk! Živjeli panduri! — zaoriše poklici po dvorani.

— Gospodo! — nastavi profesor povijesti. — Spomenuo sam ovo nekoliko svijetlih historijskih imena, da budu primjer našoj dičnoj Dvadesetorici, pa da se i oni danas sutra nađu s njima u historiji!

— Tako je! Tako je! Daj Bože! Tako je!

— Rekao je jednom general Montekukuljica, da svaki austrijski vojnik nosi generalske gaće u telećaku, i nek vas, gospodo, ova misao i dan i noć prati! Živjeli i vratili se kao generali!

Na tečnoj i obilnoj večeri kao i na lijepim i patriotskim riječima govornikâ zahvalio se kolega Branko i u svoje ime i u naše. Načelniku je obećao, da ni u najžešćoj vatri ne ćemo zaboraviti svoj Travnik. Direktoru je rekao, da ćemo nastojati svim silama, da poginemo za Austriju!... (— Tako je! Tako je! Živjeli! Živjeli! — zaori se dvorana), dok je profesoru povijesti zadao riječ, da ćemo se boriti poput leoparda i lavova, da stečemo slavu Tankreda i Manfreda, Pyra i Moltkea, Božjaka i Ivanovaca, Karla Velikoga i Pipina Maloga, Fridriha Barbarosse i »Frica« II., pa da se poput braće Bouillonaca vratimo u svoj Travnik živi i zdravi i slavom ovjenčani!

— Tako je! Tako je! Živjeli lavovi! Živjeli orlovi! Živjeli Buljonci! — tresla se dvorana od patriotskih usklika.

—

Ležim u postelji i čujem iz druge sobe razgovor:

— Veliš, naš ne će u rat? — pita mama ćaću.

— Kakav rat! Prekrsti se i budi pametna!

— Pa kud će, kad ne će u rat?

— U vojsku, da uči za oficira!

— Pa i oficiri idu u rat!

— Idu, ali oni ne ratuju! Oni samo komandiraju. Vojska ratuje!

— Ali ja sam čula od ujne Uršule, da oficiri idu prvi...

— Kad egzerciraju, ali kad je rat, kad se puca, oni su straga!

— A zašto su straga?

— Car ih Štedi.

— Zašto?

— Zato jer je vojske mnogo, a oficira malo, pa kad bi izginuli oficiri, izgubila bi vojska glavu, i eto ti poraza! A Štedi ih i zato, jer su oficiri skupi, a vojnici jeftini. Vojnik ti je čitava carevina, a oficir je samo svaki stoti!

— I naš će veliš, u oficire!

— Kud će nego u oficire! Zašto je učio tolike gimnazije! Hvala dragom Bogu, da će u oficire! Zapalit ću svetom Anti svijeću, a zapali i ti jednu, nek su dvije! Jednu ćemo, što će biti oficir, drugu, da nam se što prije vrati, a ako bude imao volju za oficira, ima za to vremena i kasnije!

RASTANAK.

Čitavo prije podne primao sam pohode za oproštaj. Došla je najprije rodbina. (Ujna Uršula, teta Marija, ujak Milkan, stric Mijat, stričevićka Evica sa svojih troje stričevića, nekoliko rođakinja iz trećega, i jedna rođakinja iz petog koljena!)

Ujna me svjetuje, da ne zaboravim na dragoga Boga — u čije te, dijete, svete ruke, predajemo! — prihvati riječ teta Marija i zaplaka.

Stričevićka veli, da se čuvam zla društva, a osobito ženskoga — dragi rođo, jer su Švabice opake!... — a Madžarke, strino, još gore! — klima glavom rođakinja iz petoga koljena.

Stric je realniji. — Pazi na se — veli — i gledaj, da se smjestiš u kakvu kancelariju! A ujak je još realniji, pruža mi forintaču i veli: — Da ti bude u nevolji, sestriću!...

S forintačom započe sabirna akcija, koja mi donese četiri forinta i 35 krajcara.

Iza rođaka došli su na red susjedi, koji se nisu osobito iskazali. Osim četiri savjeta, koje nisam mogao dodati sabirnoj akciji (— slušaj starije, budi dobar, javi nam se i gledaj, da se vratiš!...), dobio sam od njih svega tri groša! Sva sreća, da je kasnije došao kum Ivče, koji je svojom krunkom pomakao sabirnu kazaljku na pet forinti i devet krajcara!

Poslije podne vraćao sam pohode i usput se navratio k trgovcu Antunu, da kupim vojničke čarape.

— Kupio sam ih, brate, za dvanaest krajcara, drugom ih ne bih dao ni za šesnaest, a tebi ih, prijatelju, dajem za osam! Trebaš li još nešto? Imam rubaca s Carevom Slikom! Tuce forint manje četiri krajcara, par po osamnaest, a jedan po deset! Koliko trebaš? Ništa!? A ne bi li jedan za reklamu? Dao bih ga za devet, pa i za osam, samo, da se trguje!

Nisam imao volje, da kupim rubac, ali kad sam se sjetio, da knjižar Avram prodaje Careve Slike bez rubaca po osam krajcara, a za istu cijenu trgovac Antun daje i Cara i rubac, mašio sam se za džep i izbrojio osam krajcara!

Oko četiri sata otišli smo svome razredniku, koji nas je vodio osam godina »kroz klasične klance jadikovce«.

— Djeco moja! — rekao nam je prvoga dana, kad smo došli u gimnaziju, učit ću vas mrtvim jezicima, bez kojih se ne može zamisliti današnji život! — Mi tu sentencu nismo shvatili kao ni onu: »Grobovi su kolijevke pokoljenja...« a, Bog zna, da li bi ih shvatili i kasnije, da nije bilo vješte ruke našeg razrednika.

Znam ja, djeco, da su za vas riječi i gramatika oštro trnje, ali na trnju ruže rastu, a ruže su misli i poezija!

Kao policija sumnjivca, pretresli smo s njime na satu svaku riječ u rečenici. (Pretresanje riječi nazivao je starac »puškaranjem«, prijevod »borbom hrvatskoga jezika s klasičnim«, a gramatiku »matematikom u jeziku«).

— A kad smo se toliko namučili, hajde, djeco, da vidimo, zašto smo se namučili! — Tim prologom počeo je starac tumačiti snagu i ljepotu izričaja, skladnost fraze, dubljinu misli, i što je značilo za naobrazbu ono, što smo pročitali.

Bilo je dana, kad se starac zanio, pa poput aviona zaplovio klasičnim visinama, iz kojih ga je obaralo prozaično zvono za odmor. Jednom tako plovi kao Ikar iznad Helade i

govori o božanskom Olimpu i o domu najskladnijih bogova, kad Branko kihnu!

— Tartarine, barbarine! — zagrmi stari, zar se usuđuješ kihati pred olimpskim bogovima!

Sutra nam je trebalo zaploviti u novi život. Zar smo mogli otploviti, a da se ne oprostimo sa čovjekom, s kojim smo osam godina plovili po visinama Helade i Lacija?!

— Dođosmo, dragi naš razredniče, da se oprostimo! — reče Branko.

— Drago mi je, djeco, drago, a i žao, što vas gubim evo po drugiput. Prviput iza mature, a drugiput na odlasku pod Troju! Ali šta ćemo? Život je vječno odlaženje.

— Mi smo vas, dragi razredniče, mnogo puta ražalostili, ali vi ste nam oprostili prije našeg pokajanja! U društvu Grka i Rimljana često puta smo se vladali kao barbari. Bili smo mladi! Vi ste nas shvaćali, zato smo vas ljubili i hvala vam!

Stari je žmirkao očima, kao da traži u klasiku gramatički izuzetak.

— Dragi moji abiturijenti! Odgovorit ću vam s dvije tri kratke! Nemam nikoga na svijetu osim svojih klasila i pilića, koje učim decenije zobati klasično zrnje. Vi ste moji posljednji pilići. Ja ću sada u mirovinu, a vi u akciju, ja iz života, a vi u život — jer takav je fatum, da jedni odlaze, a drugi dolaze!

Bog zna, hoće li vam koristiti u životu grčki nepravilni glagoli i izuzeci u latinskoj gramatici, ali se nadam, da će vam one misli, koje su se krile u riječima i u rečenicama naših klasika, makar malo pomoći, da lakše nosite plašt života!

Premladi stupate u život, ali život i jest za mladost! Na odlasku u novi život, želim vam i povratak iz njega! Dali dobri bozi, da nakon Troje opet ugledate svoju Itaku!...

Stari je zaplakao. Zaplakao kao na satu, kad je pala Helada.

Bili smo mladići od devetnaest godina. Prviput smo u životu osjetili rastanak, i je li čudo, što smo i mi zaplakali!... Zaplakali kao mališi za mamom.

Na rastanku stari je svakom dao po forintu. S njom je moja ratna imovina narasla na pet forinti i devedeset i tri krajcara! (Da nisam kupio čarape i Franju Josipa s rupcem, imao bih sad šest forinti i devet krajcara!)

Vraćao sam se kući i mislio na staroga, koji sad sigurno sjedi na tronošku i razmišlja o dvadesetorici svojih Ahejaca, koji će sutra odjedriti prema Troji — kad me okupi misao, kako se grčki veli rat!

Premda smo u grčkom jeziku vodili svaki rat, koji su vodili i Grci, nikako mi nije moglo pasti na um, kako Grci vele rat! (Rat nije, bellum nije, gerrum nije, ni gerundivum nije, pa šta je? Da nije rat, ratos, ili mezos mezevos?)

Da se sjetim riječi, pokušao sam biti stari, pa se izderem na se:

— Krasan li si Grk, Travnjače! Mi već šest godina ratujemo, a ti ne znaš, da se grčki veli rat — rajtos!

— Jest, rajtos, rajteos! a razred u prasak, kao da im trbusi popucaše.

Stari me pogleda sažalno, kao da sam s Herostratom zapalio Artemidin hram, a onda će:

— Brus, kume, rajtos, rajteos! Rat se veli — kako se veli?

Opet ne znam!

(Kako bi bilo, da odem do staroga, pa da mi on kaže, i okrenem se, da ću k starome, kad s munare jeknu turski akšam —

»Kad prvi noćni mraci kapaju
I momci se s djevojkom sastaju«....

Akšam me sjeti, da i ja imam djevojku, koja čeka na svog ašika i krenem prema bašči svoje Ljerke.

Bila je to djevojčica šesnaestih godina. Gipka kao ribica, po sredini puna kao vreteno, a gore vitka kao jablanić. Crnih kosa, kao da su izrasle iz crnila, usta kao krajcar, a bijelih ruku, kao da si ih namočio u mlijeko.

Poznamo se iz djetinjstva. Dok smo bili djeca, naganjali smo se, vukli se za kose i tikali se. Kad smo malo odrasli, pogledavali smo se, crvenjeli se i jednoga dana jedno drugom rekli »Vi!« Kad smo oćutjeli, da nam998 dršću koljena, kad se sastanemo, počeli smo jedno od drugoga bježati, dok nam nisu grudi osjetile, da jedno bez drugoga ne možemo, i od tada, pa do ovog akšama teče naše ašikovanje.

Kad sam došao k Ljerčici, plakala je kao onda, kad sam pao iz matematike.

— Zašto plačeš, mala?

— Zašto plačem? Plačem!...

— A zašto?

— Pitaš zašto, a znaš zašto!

— Što sutra odlazim?

Mjesto odgovora naletješe joj suze na očice kao kišica u proljeće.

Umalo, da se i ja ne rasplakah! Prva suza poleti i da će druga za njom, kad se sjetih, — da sam vojnik — skotrljah je u usta i progutah!

Da je utješim, uvojničim se i uhaptačim, pa velim: — Ako idem i povratit ću se, Ljerčice!

— Vratit ćeš se, ali kakav?

— Kakav? Valjda isti ovakav!

— S drugom u srcu!...

—U mom srcu ima mjesta samo za tebe! — planem kao trubadur, potežem sablju i izvlačim — pisaljku!

Trubadursku situaciju spasava Ljerka.

— Zakuni mi se, da me ne ćeš zaboraviti!

— Kunem ti se! — glas mi998 dršće, a mjesto sabljom trubadurkom, vitlam po uzduhu Penkalovom pisaljkom!

Prisega je Ljerku umirila i sad smo se dogovorili za korespondenciju. (Pisat ću joj svaki dan, nedjeljom i svecem po dva puta, a svaki mjesec dodava se pismu fotografija s potpisom: — Svojoj Ljerci njezin Tonči!)

Kao zalog vjernosti predao sam Ljerci čuperak pjesničkog uvojka, a ona meni pramen kose sa zatiljka.

Iza toga smo poput njemačkoga Carstva i dunavske Monarhije prisegli jedno drugom vjernost do groba, a onda se poput Vilima i Franje Josipa zagrlili i vjernost zapečatili poljupcem!

Odlepršala je poput vjetrića. Za njom osta miris mladosti i poljupca. Udahnuo sam miris i zaplakao. Zaplakao kao dijete za rasutom zvijezdom.

Kad kuće me dočeka miris večere. Mama nakuhala jela kao restoran za abonente!

Budući da je to bila večera za oproštaj, mimoišao se večeras kućni red, da je za večere djeci mjesto u postelji, pa su braća posjedala oko jela kao generalštab oko ratnih karata!

Ćaća jede i šuti, mama griska i probire zalogaje za me, sestra žlicom miri braću, a oni čiste ispred sebe posude, kao Srbi Austriju iz Srbije!

Kad su se braća najela, počeše govoriti, šta ću im donijeti iz rata!

— Ako mi ne doneseš top (i to pravi top, a ne drveni!), neću te ni pogledati, kad se vratiš! — veli mi Franjo.

— Ako dobijem konja od drveta, mjesto konja od istine, onda nek znaš, da ću reći mami, da si lanjske godine propao iz matematike! — prijeti se Ivo represalijama, a Nikola nastavlja:

— Meni ćeš donijeti jednoga Rusa, ali ne krivoga, jer ja poznam Ruse iz škole! Oni nose bradu i krivo se krste!

Iza večere ćaća je otišao u čaršiju, »da vidi, što se čuje«, a mi smo otišli spavati.

Premda sam umoran od današnjih rastanaka, ipak ne mogu, da zaspim. Muči me posljednja noć u roditeljskom domu!

— Kako li će biti sutra? — pomišljam i prenosim se duhom u kasarnu. Naokolo zidine kao oko ženskog manastira, a među njima se crni kućerina, kao da su u njoj sami dimnjačari! U kućerini sobe kao napuštene dvorane, a u njima hladno kao u ledari. Po krevetima naslagani momci kao na pošti omoti. Spopade me studen i pomisao: O, da mi je ponijeti u kasarnu toplinu roditeljske kuće i komadić majčina srca!

Mama ulazi u sobu i prilazi k mojoj postelji. Naginje se nada me, gladi mi kosu i preporučuje Djevici Mariji (— Djevice Marijo, majko Božjega djeteta, čuvaj mi sina!)

Iz oka joj kapnu suza. Zapeče me poput kapi usijanog voska i prošapćem:

— Mamice!...

— Dijete moje! — mama će i zagrli me kao onda, kad sam kao dječarac bio u vrućici i buncao, da me cigani trpaju u torbu.

Kao onda — dok sam bio mališan — uspava me majčina blizina.

Sanjam, kako u uniformi plovim iznad Austrije prema Rusiji, a prema meni poskakuju dvije zvijezde; kad dođoše na puškomet, pretvoriše se iz pravih zvijezda u frajterske i meni ravno pod vrat! Od veselja, što postah frajter, izgubih umjeru i poletjeh k zemlji kao cigo s tuđe kruške!

— Propadoh kao Belgija! — naleti mi misao u glavu, ali se kod sedmoga kilometra priberem i pogledam, gdje ću pasti,

i gle Božje providnosti! S petoga kilometra ugledam pod sobom četu bakezera!

— Habt acht! — poviknem bakezerima. — Arme strecken, den Gefreiter retten!

— Bakezeri haptak, Rund herum, Hände hoch — i ja mjesto o zemlju, tresnuh u njihovo naručje!

Ćaća se vraća kući i priča mami, da je Turska navijestila Rusiji rat i da Je Sultan Rekao: Allah ekber, rat je gotov do Bajrama!

Turska mi je dala ideju za novi san. Sanjao sam, kako jure janjičari preko Rusije kao skakavci preko Egipta, i što bi dlanom o dlan, nesta Rusije sa zemlje kao Atlantide s Atlantika!

Janjičari jezde prema Carigradu. Naprijed Jaše Sultan na kulašu, a iza Njega naš razrednik na paripu! U ljevici drži Ilijadu, u desnici Muratovu ćordu i viče: — Rat se veli polemos, polemos, bitka polemika, pobjeda sultanija, živjela Ljerka sultanija!

Istom što su janjičari projahali, pojavi se čovjek na kljusini. Bradu objesio do trbuha, a na rame uprtio topuzinu, pa se dere: — Tko je ovdje vrajtar Tončika?

— Što bi rado, junačino? Ja sam frajter Tončika!

— Ruski Car ti, momče, Šalje ratnu naknadu: topuzinu, konja i Kozačinu, a za višak Sockenhalterorden svjatoga Vladimira Kijevskoga!

ODLAZAK.

Stanica. Na peronu svijeta, kao da Travnik ide na izlet.

Načelnik prilazi k nama Dvadesetorici, i sad jednome, a sad drugome stresa ruku rukom i dobacuje nam: — Držite se!...

Maloga Kabilja opkolila židovska bogoštovna općina, a nas naši, pa nas savjetuju. (— Pamet u se, pazi na se, pripazi se i javi se!)

Koferi su već u vagonu. (Unijeli su ih rođaci, a Kabiljin sâm rabiner!)

— Ulaziti, molim!

— Zbogom! Zbogom!

— Zbogom, braćo! Zbogom, djeco! — osu se peron žagorom.

Franjo me zgrabio za hlače, Ivo za rukave, a Nikola za rep od kaputa. Sestra me uhvatila za ruku i ne pušta je kao zub kliješta. Ćaći dršće podbradak, a oči mu se zamaglile kao babin kut pred kišu. Mama toči suze u njedra.

— Zbogom, mamice! — okrenem se k majci i zagrlim je kao onda, kad je neke godine pošla u bolnicu.

— Zbogom, dijete, zbogom! — privija me mama k sebi i, kao da će svojim zagrljajem zaustaviti vlak, koji će joj sina odvući u rat, ne pušta me od sebe.

— Ulaziti, molim!

Otrgnem se od majke (o, kako se teško kida iz majčina zagrljaja!), pa kao vlaška snaša letim iz zagrljaja u zagrljaj, dok, kao nogometna lopta u mrežu, ne uletjeh u vagon!

Vlak se kliže po tračnicama kao plesač po parketu. Ide majestozno kao abiturijent iza mature.

Na peronu glava do glave kao u Francuskoj tvrđava do tvrđave. Narod maše rupcima kao golubovi krilima, a mi se natiskali po prozorima kao licejke, kad po trotoaru zaklepeću sablje.

Još jedna okuka i nestat će našega Travnika i, da ga uhvatimo, kao reflektor svijetlo, pogledasmo svoje drago mjesto, i na posljednjem brijegu ugledasmo četu djevojaka!

Vjetrić leprša djevojačkim odjećama kao barjačićima, a ručice tužno domahuju kao polomljena krila golubica.

Vlak zađe za okuku. Od Travnika osta samo komad neba nad njim.

Sjedosmo. Gledamo jedan u drugoga, kao da se prviput vidimo i umalo, da mi ne izletje iz usta stereotipna putnička:

— Kud se voze gospoda?

Branko tucka nogom, a Slavko nešto zviždi. Zdravko pjevucka: »Sedam sati udara — kasarna se otvara«, a Ivica izvrće Horaca: »Dulce et decorum est pro Australia mori!« i navraća na ariju: »U cure su bedra jaka — Jača, jača od momaka...« Marijan stao kod prozora i komanduje: — Habt jacht! Dopplt švenjken! Reks, links, gradaus! Nider — vider! Auf! Lauf! Laufšrit!

Vlak skakuće po tračnicama kao čamčić po valićima. Nekad se zanjiše kao bedra u snaše, a onda se zakotrlja kao pijanac niz led. Provlači se vješto kroz gudure kao dezerter kroz

žice. Kad pogledaš njega i klisure, čini ti se kao orah među bundevama.

Mladen priča, kako je rabiner rekao za Kabilja, da je »unser Held«. Kabiljo ne će da bude »Held«, jer se rimuje s »Feld« —a ja rimu ne volim, jer me sjeća vašega Rima!...

— A šta ti voliš, Miloš Kabiljiću? — bocka ga Branko.

— Volim rimu hebrejsku: Band- Land- Hinterland!...

Vani lepršа snijeg kao komarci oko svjetiljke. Bregovi se zabijeliše, kao da ih netko posu šećerom. Snijeg zavi prirodu u bjelinu kao pauk sobu u paučinu.

U vagon prodire miris snijega i zime. Taj miris sjeti me lanjskoga mirisa, kad smo sjedjeli u razredu, a on se ušunjao na matematiku, i hladnoću formula prelio valom zimskoga štimunga.

Nešto me zazebe u srcu i turim ruke u džep, da se ogrijem, kad napipam u džepu nešto hladno i okruglo. Uzmem to među prste, izvučem napolje, i imam šta vidjeti! U ruci se bijele sekseri!

Nasmiješim se kao lihvar Vinko, kad pomisli na dukat, i počnem ih brojiti kao novinar retke. Sedam komada!

Pozovem u pomoć trigonometriju i počnem zbrajati svoj depô kovanoga novca. (Pet i devedeset i tri plus sedamdeset, jest šest i šezdeset i tri.) Da me vrag ne nanese na rubac i na čarape, imao bih sada šest i sedamdeset i devet, mjesto šest cijelih i šezdeset i tri! Od srdžbe pljunem u rubac i pogodim Franju Josipa! U taj čas nešto me zapeče u prsima, kao da progutah cigaretu! Grižnja podaničke savjesti proletje mi kroz glavu..... Zaplačem, izvadim drugi rubac, namočim ga suzama i očistim Franju Josipa. Grudi se olakšaše kao sušičavome iza prsne ventilacije.

Da zaboravim ovaj nemili incident, uzmem u ruke novine. Kao Drangu nach Osten, pogled mi pade na Srbiju. Čitam:

— Čim Srbija osvoji Bosnu, izmijenit će katolička imena u srpsko-pravoslavna. Ivan planina postat će Jovan planina, Igman — pop Iguman, Romanija — Srbomanija, a Duvanjsko polje — drugo Kosovo!

Ikavica i ijekavica pretvorit će se u ekavicu (Livno — Levno, Prijedor — Predor, Bjelina — Belina, Bjelašnica — Belašnica).

Vlak tandara, kao da skandira. Padoh u san i sanjam, da sam u VIII. razredu. Skandiram Horaca:

tandara, dandara, tandara, drim!
Bandara, vandara, čandara trip!
Trip, trip, trip!...

— Halt, glupane Glupanoviću! — zagrmje razrednik. Dat ću ja tebi trip, trip, trip! Imaš: pet, pet, pet!...

Da ne bude skandala, bježim u vojsku.

Obukoše me u bašibozuka i sa mnom u Galiciju, da je čuvam od Rusije. Naperio ja trocijevku na Rusiju i fiksiram je kao fiksnu ideju, kad li Se na Kremalj Uspe ruski Car i Pokaza mi figu!

— Ti meni figu, ja tebi bosanski grb! — i prelomim Mu grb, a puška s ramena! Kako pade, tako odape, a zrno ravno kroz figu!

— Bravo, Wappenheld! — viknu netko kraj mene. Pogledam, a to Sâm Car Franjo Josip Prvi!

— Živjelo Car! Živio Veličanstvo! — od zanosa miješam rodove gramatike.

— Ti si Šicer, momče! — Veli Car i Smije Se.

— Šicer, Šicer, Glupanović, Veličanstvo! — petljam Veličanstvu, a Ono Se Smiješi, Udari me po plećima i Veli mi:

— Od danas si Writter Franje Josipa!

— Ađutante! — Dreknu Veličanstvo ađutantu, obergrofu Maksu Hosenträgeru: — Piši! Moje Carsko-Kraljevsko, Apostolsko-Rimsko Veličanstvo Franjo Josip Prvi Habsburgijaški — za hrabro držanje pred figom — Imenujem Svoga Gränz-Galizien-Jägera Tončeka Šicera Glupanovića Svojim Vritriterom s pravom na doktorat!

KASARNA.

Sarajevo!

Kao junaci u narodnim pjesmama, skočismo na noge lagane, koje su se od sjedjenja bile odrvenile i vukle nas k zemlji kao nogu mokre čizme.

— Dečki! — viknu Zdravko. — Imam ideju!

Ideja je, da uđemo u Sarajevo kao pobjednici. Naprijed naša crno-žuta zastava, za njom sitne tamburice, a za njima corpus nostrum corporum!

S gromkim: Bravo! Bravo! prihvatismo Zdravkov prijedlog i iskrcasmo se na stanici.

Utaborismo se na peronu, da podijelimo funkcije, kako reče Zdravko.

— Ja ću — veli — biti barjaktar, i izvuče iz sanduka crno-žuti barjačić, sveza ga za štap i zabode carsku zastavu na sarajevskom peronu kao Amundsen prije dvije godine na južnom polu!

Zlatko, Slavko i Dubravko (članovi tamburaškoga društva naše gimnazije »Mile žice tamburice«), objesiše o vrat tambure i za pokus odsviraše nam:

Zujte, zujte, ose,
Ose krivonose!

Nato se svrstamo i na Zdravkov poklik: — Klajn armee, marš! — krenusmo u grad.

Zdravko stupa važno, kao da je drugi Juranić, tamburaši tuku Radeckoga, da ga ne bi jače tukli ni Talijani, a nas šesnaest lupa po pločniku kao publika po podu prije predstave.

Svijet nas gleda i zastajkuje. Jedni miču obrvama, kao da pitaju: —Tko ste i odakle ste? — drugi vrte glavom, kao da vele: — Miješa im se siromasima! — a treći misle, da smo tamburaši na ekskurziji, pa kliču: — Živjeli tamburaši! (— Masa ne shvaća ideju! — dobacuje Branko).

Uto se pojavi četa vojnika sa časnikom. Zdravko se isprsi, tamburaši udariše po žicama kao po nakovnju, a mi zabubasmo nogama po pločniku kao radnici batovima po vruću asfaltu.

Časnik pogleda nas, pa zastavu, i kad ugleda carske boje, uspravi se kao uskličnik, zavitla sabljom i kliknu kao glumac s pozornice:

— Kompagnie! Kaiser-fänchen! Rechtsschaut!

Kad vidje narod, da nas počasti defileom sama carska vojska, krenu za nama i zamalo valjalo se iza nas pola Sarajeva.

Premda nisu znali ni kud idemo mi, ni kud idu oni, išli su ljudi za nama kao narodi za svojim državnicima i, da smo bili u savezu s Rusijom, mogli smo ih odvesti u Srbiju!

Napokon se pojavi kasarna. Razvukla se kao Dalmacija uz more. Strši iznad kuća kao Austrija iznad Balkana.

Zdravko zaleprša zastavom kao carski orao krilima i kliknu kao vila s Trebevića:

— Armee gradaus! Cum Militerhaus!

Zakrenusmo prema kasarni i u briljantnom vatrogasnom maršu umarširasmo u kasarnu kao Njemačka u Belgiju!

Dok smo ulazili kroz vrata, straže se ukočile kao mrtvačke oči, a jedan se frajter udrvenio, kao da je progutao haptak, i viče:

— Kever eraus! Marš inaus!

Što bi prstom o prst, izletješe iz jedne daščare vojnici, priletješe k zidu, punu prislonjenih pušaka, svaki zgrabi po pušku, svrstaše se u lanac i ukočiše kao kolci!

Jedan sa šest zvijezda iskoči pred njih i viknu:

— Počast fani, reks šaut, haptak!

Čim padne zapovijed, vojnici desnom rukom niz remen i uhvatiše pušku za gušu, a oči naperiše u zastavu kao top svoju cijev u neprijatelja!

Stadosmo.

— Šta sada? — upita Kabiljo.

— Odmor! — odgovori Zdravko, a onda će:

— Dečki, opereta je gotova, a sad će doći drama! Vi čekajte ovdje, a ja idem generalu, da vas najavim! Ej ti tamo, frajtere, hodi malo amo! — zovnu Zdravko jednog frajta.

— Kuš, civilj! Ako ti jednu prišijem, ne će ti je odšiti ni kompanišnajder!

— Šta sada? — upita Kabiljo.

— Sa šaržom se, Zdravko, mora malo inteligentnije! — pouči ga Branko, i pristupi jednom kaplaru, pa mu reče:

— Molim vas, gospodine!

— Kuš, regrut! Jesmo li mi za te gospodin kao glupi civilj, ili smo za vas gospodin kaplar, a?

— Jesi, jeste, gospodine! Vi ste gospodin kaplar! — muca Branko, a kaplar će njemu:

— Tako je, marše u civilu, a sad kertaj, marš! — i ode niz dvorište, a Branko ostade na rajonu kao na žalu nasukana lađa.

— Šta sada? — upita Kabiljo.

— Prepustite sad meni komandu! — javi se Mladen i dozva jednoga bakezera, potrepta ga po ramenima i upita:

— Pušiš li, junače?

— A što, brate?

— Pa, da jednu zapušiš!

— Imaš li?

— Imam!

— Pa, dajder je!

— Pa, evo je! — pruži mu Mladen cigaretu, ukresa šibicu i pripali junaku.

— A bi li ti nama znao reći, hrabri vojniče, gdje je ovdje kancelarija?

— Koja, brate?

— Pa ona, gdje se prijavljuje, da smo došli iz civila!

— Ima ti, brajko, ovdje sila kancelarija, ali koja je ona prava, ne znam, brate, ni ja! To će znati šarže, a ja sam ti baka!

— A gdje si se ti prijavio?

— Valaj, još nigdje!

— Kako to?

— Eto, ne znam ni ja kako. Došao sam ti ja amo ima tome i hefta dana, i švrljao i švrljao po kasarni, dok nisam ušvrljao u nekakvu sobetinu, gdje su me presvukli u vojnika, a onda me izbacili u rajon i rekli mi: Sad čekaj! i tako ti ja čekam na rajonu odonda, pa do danas i nitko mi ne veli, ni tamo se, ni amo se!

— A gdje spavaš?

— Uh! Ima ti, bolan, soba u kasarni, da bi u njih leglo pola Bosne!

— A gdje jedeš?

— Do jučer na kazanu za civilje, a od jučer kod »S brda s dola haptajlunga«!

— Kakav je to haptajlung?

— To ti je, veli frajter, haptajlung, koji još ne zna, što je haptak, a to će ti kao reći: civilji u munduri!

Dok nas je ovaj hrabri vojnik informirao o sebi i o kasarni, lepršao je snijeg po rajonu kao suknjice za »prši-prši polke«.

Stajali smo u krugu kao Rusi oko Pšemisla i buljili jedan u drugoga kao Kabiljino pitanje.

Kraj nas su prolazili časnici važna lica kao matematički poučak. Šarže su jurile s jednoga kraja rajona na drugi kao vlakovi kad manevriraju. Neki su vikali, kao da komandiraju armadom, a jedan je frajter vježbao neki odred u maršu i derao se:

— Ajn, cvaj, draj,
— Šufteraj!
— Ajn, cvaj, draj,
— Švajneraj!

(— Trgni nogu, kopito! Pruži krake, kobilo!)

Stajali smo na rajonu kao štab bez armije. Prepušteni sami sebi kao lađa, kad tone. Snijeg je lepršao i padao po nama i po našim uspomenama.

— Ima li smisla ovo naše stajanje? — upita Mladen.

— Tko te pita za smisao stajanja! — odgovori Branko.

Jedan vojnik dođe k nama i zapita nas, da li su s nama došli njegovi seljani iz sela Gujavice (općina Krkači, kotar Kotor Varoš), a Branko mu odgovori, da su promijenili plan putovanja i okrenuli na Galiciju!

— Pa kud će po Bogu na Galiciju, kad je bio dogovor, da ćemo se sastati u Sarajevu?

— Ja sam im to rekao, ali se nisu dali krstiti!

Vojnik zaklima glavom i osta u čudu kao upitnik.

Dok smo tražili po glavi »ključ izlaza iz situacije«, pojavi se dječak s novinama:

— Vijesti za dva krajcara!

U novinama je stajalo, da je Padišah razvio na Aja-Sofiji Muhamedov barjak i da se u Stambolu skupilo 100.000 askera, 200.000 bašibozuka i 3000.000 janjičara.

Nijemci su Francuzima postavili stupicu, a mi Rusima mišolovku.

Belgijanci sijede od straha, a Engleze spopala »kakavica«.

Srbima ponestalo žice, pa mjesto nje razapinju pred opkope — konopce.

Ovih dana poslat će nam sv. otac papa apostolski blagoslov.

Dok smo čitali novine, Kabilje je nestalo. Nakon pola sata povratio se s feldveblom.

— Tu su, David! — reče Kabiljo feldveblu, a ovaj će nama:

— Izvolite za mnom, gospodo!

Pograbismo sanduke i za Davidom.

— Kud će s nama? — pita Krešo.

— Na Filistejce! — odgovara Branko.

Uđosmo u kasarnu.

Uski hodnici kao željezničke pruge po Bosni. Hladni kao ljeti podrumi. Miriše po regrutima.

U jednoj sobi hajkaju. Jedna vrata otvorena: u sredini sobe frajter, a oko njega čuče regruti i gledaju ga kao pronalazak! Iza jednih vrata viri netko u gaćama. Jedan regrut proletje bez bluze, a jedan jednoga naganja i viče za njim: — Tužit ću te generalu! — Tuži i maršalu! — odvikuje mu drugi.

Stigosmo na kraj hodnika. David izvadi iz džepa ključić, otključa vrata i uvede nas u sobu.

— Evo tu ćete biti, gospodo! — reče David. — Ne odlazite iz sobe, a da je ne zaključate, jer bi vam je drugi preoteli, a onda ste nagrabusili kao Belgija! Servus, Kabiljo!

— Sad ste, dečki, vidjeli, da se Židov snađe i u kasarni! — reče Kabiljo.

— Ako se tako snađete i u fronti, vaša je pobjeda! — odgovori mu Branko.

Počesmo razgledavati sobu. Bila je velika kao naš lanjski razred. Branko ju je nazvao crno-žutom, jer su joj zidovi bili crni, a pod žut.

— Gdje su kreveti? — upita Pavao.

— Sad će stići s ormarima! — odgovori Branko.

— A gdje je peć?

— Na popravku!

Zdravko otvori prozor. Vani je padao gusti snijeg i zavijao Sarajevo u »djevičanski plašt zime«... (Iz jedne Berine neodštampane pjesme!)

— Divno! — zanese se pjesnik Berislav.

— Kao u Kupresu! — Branko će.

— Dosta nadmudrivanja! — prekide ih Zdravko, nego ad rem! Valja se pobrinuti za nešto, što je nalik na krevet! Tko se javlja za liferanta?

Javiše se Kabiljo, Branko i Marijan, a Zdravko im se pridruži, »da instalira svijetlo«.

Ispratismo ih do vrata, a onda ih zaključasmo i posjedasmo po sanducima. Padosmo u razmišljanje kao fratri za egzercicija.

Sarajevo se bijelilo od snijega. Nadvio se nad grad bijeli oblak, kao da se Sarajevo isparuje.

Soba se napunila studeni kao lajdenska boca elektricitetom. Ivica dršće kao nekada pod matematikom, Mladen se pretvara u sokolaša i počinje čučnjevima. Zlatko se trlja, kao da se dočepao kolonjske vode, pa se parfimira.

Nakon pola sata zakucaše drugovi: — Otvarajte, lijenčine! Otvorismo. U sobu uletješe drugovi.

— Šta je? Gdje su kreveti?

— Heurekamus! — viče Branko.

— Gdje su?

Kabiljo ispriča, da su pronašli nekoga kaplara, koji vojsci iznajmljuje postelje. (Jedna pet krajcara, dvije osam, pet dvadeset, kompanija forintu, regimenta dukat, a divizija, korpus i armada po pogodbi).

— Šta je s pokrivačima?

— Pokrivači su nešto malo jeftiniji. Tri za sekser, kola po forint, a vagon po petaču! Birajte!

— A šta je sa svijetlom?

— Elektrika je rasprodana i na skladištu su ostale samo svijeće, ali kakve svijeće! Vitke kao Parižanke, žute kao dukat, a plamte kao ljubaznice! — Cijena? — Nikakva! (Deset za groš, dvadeset za marijaš!)

Nakon kratke konferencije ugovorismo: deset postelja, deset pokrivača i dvadeset svijeća.

Sjedimo na posteljama kao paše na minderlucima, a svijeće plamte kao na turskom divanu.

Večeramo. Mladen mlješte kao potok na izvoru. Tugomir se uhvatio u koštac s kokošinjim batakom i čupa ga kao carski orao pilešce. Kabiljo obrezuje salamu kao rabiner novorođenče. Krešo se oblizuje kao starac za djevojčicom. Tišina kao za primirja.

Iza večere javismo svojima, kako nam je. (Branko je napisao, da nas je na stanici dočekalo pola Sarajeva, da smo ušli u kasarnu u triumfu i da smo za spavanje dobili posebne apartmane: Postelje iz »Tisuć i jedne noći«, pokrivače iz Grimmovih priča, a namještaj iz Andersena!)

Kad smo napisali pisma, konstatirali smo, da nitko nema poštanskih maraka osim Kabilja. Kupili smo ih od njega. (Prokleti Židov! Austrija ih je prodavala po pet i po deset filira, a Kabiljo po šest i po jedanaest!)

Legosmo. Da lakše zaspimo, zamolismo Branka, da nam nešto priča. Branko započe:

— Kad se zaratila Helada s Perzijom, pozvaše pod mjeru atenske maturante: Sokrata i Aristotela, Platona i Euripida, Fidiju i — Kabilja!

— Šta će nam Kabiljo? — reče Regimentsarct Hipokrat generalu Miltijadu.

— Da bude ratni liferant! — odgovori Miltijad.

— A sad ću ja jednu! — veli Kabiljo:

— Kad je sveti otac papa poveo križare u Svetu zemlju, uze sobom i jednoga Židova.

— Šta će nam Židov, sveti oče! — zagrmješe križari.

— Da nam pokaže grob Kristov! — odgovori im sveti otac.

Poče san na nas navaljivati kao Austrija na Srbe i propadosmo u san kao muha u pekmez.

Sanjam, da padoh u mravinjak. Mravi me okupiraše kao Nijemci Belgiju i počeše me gristi kao strance pariske grizete. Hoću, da zavičem: U pomoć! ali čim usta otvorih, navališe mravi na usta i ja se iščaurih u magioničara! Stojim na pozornici i bljujem mrave! Publika se čudi, a Kabiljo kapom kupi darove.

Najednom Kabiljo zavika: — Hokus-pokus, hop! — i ja se pretvorih u zastavu! Kabiljo me nasadi na štap, uzvera se na kasarnu i natače me na dimnjak!

Pogledam na rajon, kad imam šta vidjeti! S rajona me zove Poenkare, da se pobijemo na turniru! Sletim, pojašem bivola i s kopljem u ruci ravno prema Poenkareu. Svom snagom gurnem koplje u Poenkareove grudi, Poenkare zatetura, i pade sa svijećom u prsima — a iz rane mjesto krvi kaplje loj!

— Bravo! Bravo! — buči narod po tribinama, a ja pristupam k loži dame od turnira, koja mi pruži — vreću krumpira!

— Uzmi, toreadore, ovu lovor-vreću od lady patronesse Ljerke i budi primjer hrabrim matadorima!

(U jednoj loži sjedi moj ćaća u uniformi, a ispod lože ploča s napisom: San-marinski admiral!)

Onesvijestim se od čuda, progledam i čujem, kako zvone zvona.

— Šta se dogodilo? — pitam husara.

— Kabiljo postao papa Patrijarh!

Kad smo ustali, pronašli smo u posteljama zoologijsku naseobinu ušiju, kojima je pošlo za nogama, da ove noći utemelje po našem rublju nekoliko jačih kolonija.

Branko ih je nazvao ušljivom invazijom i prvi je započeo navaljivati. Kad mu je dojadilo ubijanje, počeo ih je trpati u kutiju, rekavši, da će je pokloniti ratnom muzeju. Na kutiju će, veli, staviti napis: »Ratni zarobljenici«.

Upravo smo doručkovali, kad netko zalupa na vratima:

— Van! Van! Ales van, hinaus!

— Je li i mi? — pita Kabiljo.

— Ales! Ales!

Ustadosmo, i napolje. Zaključasmo vrata, i na rajon. Rajon se crni od vojničkoga naroda.

— Civilji na jednu stranu, a vojnici na drugu! — viču šarže, a jedan časnik maše sabljom:

— Civil links, Soldat reks!

(— Pravednici desno, grješnici lijevo! — citira Branko Sveto Pismo).

Postavismo se nalijevo.

U sredinu stupi general Ekscelenc. (Sigurno je bio Španjolac, a Bog zna, nije li bio i u rodu s Carem, jer smo učili u školi, da je Polovica Carske Familije iz Švajcarske, a Polovica iz Španjolske!)

— Fojnici! Sifilisti! — poče Ekscelenc:

— Saćeš spriseći Caru fjernost i otanost ta češ piti fjerna fojak fir Kajzer und Faterland!

— Fojnik tesne ruke, sifilista tesne i lijeve — drei Finger auf! Forverc!

— Ja Iks Ipsilon kunem se Bogom i Alahom, Krstom i Polumjesecom, tornjem i munarom, da ću biti fjeran Caru Francu Prvom Josipu!

— Zaklinjem se imenom i prezimenom, da ću Cara braniti sprijeda, straga, zdesna, slijeva, s oka s boka — i nema toga ćoška, odakle ne ću braniti svoga Cara Joška!

— Tako mi Boga i Allaha, tako mi vjere i žene, strica, ujca, djece, a iznevjerim li Cara, probio mi glavu kamen, amen!

Čim smo prisegli, da Ćemo Car i mi biti jedan drugomu vjerni, odmah smo osjetili djelovanje prisege. — Ekscelenc je rekao, da će nas od danas Hraniti Sam Car!

(— Od danas ćete — rastumačiše šarže — dobivati minjažu iz Carskih kotlova!)

Iza prisege prošetali smo se po rajonu, pa smo doznali, da se za sekser može kupiti izlaz u grad. Odmah smo odlučili, da ćemo iza ručka u šeher-Sarajevo.

Poslije šetnje vratismo se u sobu. Jedni su pisali pisma, drugi su se krijepili »sadržinom sanduka«, a Branko je tumačio Kabilji djelovanje prisege na probavu...

Kad je došlo doba ručku, uputismo se na rajon »da primimo plaću za prisegu«. Kad smo se postavili u bojne redove i krenuli prema prvom kotlu, iz kojeg se pušilo kao iz Pitijina grotla, dođe nam u susret nadzornik Carskih kotlova i zaviknu:

— Kuda, kuda, vojsko u civilu?

— Na minjažu, svijetli nadzorniče!

— A gdje su vam tanjiri?

— Tanjiri?!?

— Marš natrag, civilizirani glupani! Nije Carski kotao restauracija, da se k njemu ide bez servisa!

Pogledasmo oko sebe i vidjesmo, da je sav narod oko nas bio oboružan vojničkim ešaljkama, samo smo mi bili goloruci kao ratni zarobljenici!

Ostavismo rajon, kao naši Galiciju. Umakosmo u sobu kao Austrija iz Srbije u Bosnu.

Malo kasnije poslali smo Zlatka i Kabilja po propusnice. Dotle smo se poljepšavali, kao da ćemo na zabavu i upravo mi gotovi s toaletom, kad eto i njih dvojice.

— D e č k i ! Z a s e k s e r p e t s a t i s l o b o d e !

Branko poče deklamirati:

O draga, o mila, o zlatna slobodo,
Dare, u kom sva blaga,
V i š n j i n a m k a p l a r j e d ô ! . . .

Straža nas propusti i još nam salutira. Kabiljo veli, da se salutiranje odnosilo na nas, Zlatko to poriče i veli: — Nije

na nas nego na propusnicu, a Branko završava: Pola na nas, pola na propusnicu!...

Grad pun vojnika i časnika. Salutiranje naveliko. Budući da nas nitko ne pozdravlja, odlučujemo, da ne ćemo ni mi nikoga pozdravljati. — Kako je ugodan incognito! — veli Branko.

Zdravko se izvježbao u kasarni u vojničkim činovima, pa nam tumači šarže:

— Ovo je major! Ovo obrst! General brigadir! Korpus komandant!

Mladen broji generale, i od kasarne, pa do kavane nabroja ih petnaest.

— Kad ih je toliko u Sarajevu, koliko ih je tek na fronti! — čudi se pjesnik Berislav.

Uđosmo u kavanu. Naručismo tursku kavu i novine. Vrve novine brojkama kao logaritmičke tablice:

Na Rusiji smo zarobili 285 eskadrona, 130 ešalona, 46 regimenta i 313 bataljona.

U Srbiji smo uhvatili 12.000 komita, 36.000 komitadžija i 9.000 sejsandžija.

Njemačka se dočepala 32.000 pijonira, 74.000 dezertera i 14.000 sapera.

Itd.

Čitaj! Nešto vrlo važno! — veli napis u »Orlu Dvoglavcu«.

Naše hrabre trupe zarobile su u Galiciji tri vagona pravoslavnih molitava. Evo jedne:

O, Ti Bože, pravoslavni Bože!

Ti, koji vidiš bez oka, čuješ bez uha, čujder molbu pravoslavnog naroda!

Okreni glavu od trulog Zapada i pogledaj Svjatu Maćku Rosiju!

Tresni svojom strijelom u Petrovu Crkvu, udri papu po gubici i odjuri prema Carigradu, pa poruši Aja-Sofijinu munaru i usadi na Sofiju pravoslavni krst, da nam zasja poput svetih mošti svjatoga Vladimira Suzdaljskog!

To Te, oče, Bogooče, moli svjati ruski sinod i Bogomajka naša Rossija! —

Ova je molitvica sveta kao i ikona, i kojigod je ruski vojnik izmoljaka i pročita, pa pogine, ući će u nebeske svjatitelje!

Molitvicu prodajemo po deset kopjejaka, koje ćemo dati u fond svjatoga Vasilija Kijevskog, da se kupi grimizni ogrtač Svjatom Čudesnagom Raspućinu djiduški.

Kad smo se vratili u kasarnu, pobrinuo se Kabiljo za ešaljke. Pozajmio ih je kaplar, nadzornik kuhinjskoga posuđa. (Kratki tekst ugovora: za svaku ešaljku plaćat ćemo na dan po dva krajcara, plaća se prije doručka, a tko ne plati, ne će dobiti taj dan minjažu).

UROTA DVOJICE KAPLARA PROTIV AUSTRIJE.

Drugo jutro istjeraše nas na rajon, da nam pročitaju Befel. Čitao ga je sâm brigadir.

U Befelu je bilo, da su naše vojske za neprijateljskim petama, da nam Car Šalje Pozdrav, a ministar rata poruku, da će svakoga dezertera sam objesiti!

Navečer su nam pročitali novi Befel. U ovome se govorilo samo o Caru. Za junačko držanje Car Je Sebe Odlikovao »ordenom Neustrašivosti«. Orden ima svileni gaćnik, u koji su ušiveni dragulji, a nosi se kao Hozentregeri.

Dok su naše hrabre vojske ganjale neprijatelja, mi smo se valjali po posteljama i jutrom čekali večer, a večerom jutro.

Bilo nas je sram, što u ovim Velikim Danima krademo Caru dane, pa je Berislav predložio, da krenemo u Galiciju, i da nije bilo Branka, otišli bismo tamo! Branko je rekao, da bi ministarstvo rata moglo pomisliti, kao da hoćemo pobjeći iz kasarne, pa s nama na vješala, kao s haljinama na klajderštok! Zato će biti najbolje, da mi nikud ne idemo iz sobe!

A po minjažu?

To je drugi padež! Kad ne bi išli na minjažu, mogao bi komandant kasarne pomisliti, da mi preziremo Carsku Minjažu. Tko prezire minjažu, prezire trbuh, a trbuh ima i Car! Preziranje minjaže isto je što i preziranje Careva Trbuha, a tko bi Njegov Trbuh prezreo, bio bi osuđen na harakiri!

Drugi dan je došao na red treći Befel. U njemu je Javljao Car Svojim narodima, da je Je Sve Svoje Rođake Poslao

na frontu, a Rođakinje u bolnice — i nek vam, narodi, budu primjer Carski Prinčevi i Princese, kako treba služiti Caru i Otadžbini! (Post scriptum! Tko bi sumnjao u ovaj Befel, bit će osuđen na vješala, poslan na frontu, a ostane li živ, bit će giljotiniran!)

Te sam noći sanjao, da sam bio na straži i čuo, kako se dogovaraju dva kaplara, da će ove noći prodati Austriju neprijatelju! Kad to čuh, kao da mi Turčin zabode handžar u srce! I što su me noge nosile, poletjeh na stanicu, uletjeh u brzi vlak i ravno u Beč! Iskrcah se na Carskoj stanici, rekvirirah prvi tramvaj i s njim u Hofburg!

— Što bi, momče? — upita me Dvorska Kuharica.

— Vodi me, strino, Carevu ađutantu! Radi se o životu naše Carevine!

Gardist me odvede k lakaju, a ovaj k Carevu ađutantu.

— Što bi htjeli? — upita me ađutant.

— Da me pustiš Caru Gospodaru!

— Zašto?

— Dočuo sam za Zrinsko-Frankopansku urotu!

— Pa onda?

— Htio bih to Caru javiti, da je Zaguši!

— Ti si, delijo, poludio! Zar ti ne znaš, što je španjolski ceremonijal?

— Ne znam!

— E, da znaš! Po tom ceremonijalu ne može Car Primiti u audijenciju bakezera!

— Ali ako me ne Primi, propast će Mu Carevina!

— Ako propane, propast će po španjolskom ceremonijalu!

Najednom se sjetim portugalskog ceremonijala i kliknem:

— Imam ga, Vaše ađutantstvo!

— ?

— U sedmom odjeljku španjolskog ceremonijala veli osmi pasus: U izuzecima Može Car Primiti prostaka u audijenciju po portugalskom ceremonijalu!

— Dobro si se snašao, viteže! — veselo će ađutant i namignu lakaju. Lakaj me zgrabi i sa mnom u dvorsku kupa-

onicu. Okupa me, navuče mi gaćice za plivanje i predade me ađutantu. Ađutant me uvede k Caru.

— Ljubim ruke!

— Griz Got!

Čučnem triput na portugalsku, sjednem à la turca, i à la franca ispričam Caru urotu.

— Hvala, sine! — Reče Car, malo Zašutje, pa Nastavi:

— Budući da si Mi spasio Carevinu, Ja te Adoptiram i Imenujem Svojim nasljednikom. Zvat ćeš se: Franjo Josip II.!

Od začuđenja udari me kap i ja padoh na Bosnu, a s nje u naručje one dvojice kaplara!

— A tu li si, Efijalte! — zakliktaše izdajice, povadiše noževe i izharakiraše me.

KONAC IDILE

Treći dan našega boravka u kasarni počeo je vrlo ugodno. Zdravko je pronašao u Regimencropotarnici željeznu peć, zaplijenio je i dovukao u sobu. Iza toga se ušuljao na tavan, rekvirirao neke cijevi i instalirao divnu peć! Budući da u zidu nije bilo otvora, Zdravko je proturio cijev kroz prozor. Branko se pobojao, da ne bi mislile Sarajlije, da smo naperili na njih top, i tek onda se umirio, kad je Zdravko okrenuo cijev na Rusiju!

Kad smo se vratili s doručka, funkcionirala je peć bolje od geometrijskih funkcija na maturi!

Vatra je plamsala kao u priči. Berislav sanja i obrvama slaže pjesmu. Branko leži na postelji kao maročki sultan. Krešo zapušio djevičansku virđinku i izbacuje kolobare kao maharadža. Kabiljo postao matematik i operira decimalama.

Branko započinje razgovor. Konstatira, da je među nama najzreliji Zdravko. — Oduše — nastavi govor — ne zaostaje za njim ni Kabiljo, ali samo zato, što je Židov, a da nije, što jest, bio bi glup kao Sulin rival Marije!

Kabiljo mu ne ostaje dužan. Dobacuje mu, da je živio za Rimljana, da bi ga radi duga jezika nazvali »lingvistom«.

*

D a n a s n a m j e č i t a n o u B e f e l u, d a s e u n j e m u m o ž e a n o n s i r a t i ! (Anonse se predaju u kantini, a za oglas se plaća sekser!)

Drugo jutro bio je Befel pun oglasa.

Jedan traži cipele broj 50, drugi traži strica, treći javlja, da je izgubio adresu svoga kuma, pa umoljava »poštenoga nalaznika«, da mu ga vrati, a jedan šaljivčina oglašuje, da je zaboravio melodiju Trenkove koračnice, i tko je zna, nek mu je pošalje na adresu: Poste restante!

Naš život u kasarni počeo je teći vrlo ugodno. (Imali smo besplatnu hranu, jeftin stan i badava ogrjev.)

Branko je tako dobre volje, da je današnji dan okrstio »četvrtim danom našega plandovanja u svjetskom ratu«.

Da se za taj idilični život bar donekle odužimo svome Caru Dobročinitelju, predložio je Branko, da prije svakoga lijeganja otpjevamo »Carevku«.

Prijedlog smo primili oduševljeno i za pokus otpjevali smo »Gaudeamus igitur«.

Da ne bi nastala anarhija, koja je najopasnija u ratu, predložio je Branko, da se konstituiramo per acclamationem.

Za nadzornika sobe izabrali smo njega, za dobavljače goriva, »karbonare« Ivicu i Mladena, za ložače Mirka i Dubravka, za pometače Slavka i Tugomira, za bankara Kabilju, za mecenu Pavla, a Zdravka za vrhovnoga komandanta »sobnih sila«.

Tek što smo se konstituirali, pokuca netko na vrata.

— Tko je? — upita Branko.

— Regimencordonanc!

— Izvoli, kneže!

— Jeste li vi abiturci?

— Kakvi Turci, Bog te vidio!

— Ma oni, koje traži regimenta!

— Nema tu, brate, nikakvih Turaka!

— A tko ste vi?

— H r v a t i i K a b i l j o !...

— Šta je to? — zapita Kabiljo.

— Manhu? — upita Branko.

Jutro je donijelo rješenje.

Nakon ratnog izvještaja pročitao je major ovaj pasus iz Befela: — Ovih dana stiglo je iz Travnika u Sarajevo dva-

deset abiturijenata. Budući da se do danas nisu prijavili komandantu kasarne, to ih pozivamo, da se do večeras prijave. Ako se ne prijave, bit će krivi i po 1764. paragrafu ratnoga reglemana o d s l u ž i t ć e r a t o s v o m t r o š k u !

Kabiljo se prepao ratnoga troška i smjesta je potražio feljbabu Atijasa, od kojega je doznao, da ćemo sutra krenuti na put.

(— Što se dosad niste prijavili, nek vas ne boli glava! Ja ću to već urediti i vi ćete isplivati kao ribice!)

To nas je raskuražilo, pa smo se svrstali u bojne falange i krenuli komandantu kasarne, generalu grofu Klopferstocku.

— Nno, was ist mit Ihnen? — dočeka nas generalčić.

— Dopustite, Euere Ekscelenc — reče Branko — da vam kažem, zašto smo zakasnili.

— Kurc und gut!

— Kurc und gut, Ire Ekscelenc, došli smo prije četiri dana u kasarnu, i već smo prvi dan htjeli do Vaše Ekscelencije, ali su nam rekli, da je Njihova Ekscelencija zaposlena i da dođemo sutra! Kad smo došli sutradan, rekoše nam, da Njihove Ekscelencije izmišljaju regulatorni plan za osvojenje Moskve i da dođemo prekosutra! Budući da nas je te noći grizla savjest, što se Njihovim Ekscelencijama nismo javili, oglasili smo u Befelu, pa kad nije ni to pomoglo, napisali smo anonimno pismo, i evo nas! Tu smo i očekujemo zapovijed za navalu!

— Istina, istina! — reče generalčec. — Da, da! Jest, jest! Mislio sam, kombinirao sam. Nisam vas primio. Nno! jetzt ist wieder alles in der Ordnung! Možete ići. Sutra ćete nach Budapest. (Das ist eine schöne Stadt! Vielmehr eine Grossstadt!) Waren Sie schon in Budapest?

— Leider, Ihre Excellenz, noch nie!

— Onda ćete sutra! — nasmija se generalčić, za njim pratioci, a za pratiocima i mi.

Vratismo se u sobu.

Kabiljo javlja ocu Salamonu, da se upoznao u Sarajevu s Atijasom feldveblom, koji ga je preporučio Pinti, kanclajfirenderu be ha regimente. Berislav se javlja stricu u desetercu, a Branko piše dugo pismo maturantima i završuje ga ovako: Nakon x dana boravka u sarajevskoj šeher-kasarni,

krenut ćemo sutra u stolicu budimskog vezira. Ostajte nam zdravo i mislite na nas pod logikom!

TRIUMFALNA VOŽNJA NIZ BOSNU

Kad smo jutros odlazili iz sobe, rekao je Berislav:

— Drugovi, u ovoj sobi ostavismo komad života!

— Ta bi fraza bila, Berislave, poezija, da nije nalik na komadić kruha u prozi! — odgovori Branko.

Branko je imao pravo, ali imao je pravo i Berislav. Za ova četiri dana kasarnovanja bila nam je ova soba zakutak, gdje smo se osjećali kao u razredu. Kasarna je bila puna studeni, a ova naša sobica bila je topla kao srce našega razrednika.

Ali kad smo sjeli u vlak i krenuli niz Bosnu, zaboravili smo i na zakutak i na toplo srce.

— Vani je ipak ljepše nego među zidinama! — uskliknuo je Zdravko.

Ovaj bosanski kraj, kojim smo se vozili, kao da je netko iščupao iz priče. Surom stijenju falili su samo suri orlovi i evo komadić Alpa! Hridine se ogrnule snježnim plaštem, koji se iskri na suncu, kao da si u njega ušio dragulje.

Bosna se valja niz gudure kao Evropa Četrnaeste. Žuri se kao bataljon u vatru. Uznojila se od puta i stenje kao ranjenik na Drini.

Razmotasmo novine.

— Strašno li je u toj Rusiji! — veli Mladen i čita iz »Vreće«, da anarhisti dižu ceste u zrak i da su jučer nihilisti torpedirali ratnu luku Kronštat!

Francuski socijalisti spremaju ove sedmice seriju atentata.

Irci su zatrovali engleske bunare, a Flamanci su prošle noći poubijali 100.000 Valonaca.

Car Se dobro Drži i Pomlađuje, pa ako rat potraje godinu dana, Car Će Nalikovati Nasljedniku prijestola!

»Dvoglava Carevina« javlja, da naš Armeeoberkomandant Ercercog Fridrih ima izvrsni apetit i donosi ovu figurativnu vijest: Sijedi Ercercog Pojede ujutro 5.000 Rusa, u podne 15.000, navečer 10.000. S »gablecima« i s »jauznima« pojest će Fricika za mjesec dana milijun Rusa!

»Poštarica« veli, da je Srbija centimirana, pa se Branko boji, da će maršal u Srbiji gladovati!

»Poštarica« je doznala, da je u Srbiji skovana ova urota: Čim Srbija uđe u Bosnu, oblijepit će je plakatima, da fratri puste brade, a popovi brkove. (To će, uostalom, teže pogoditi brijače, negoli naše svećenike, ali evo jednoga zla, koje će stići i nas!)

Kad Srbija okupira Bosnu, zapovjedit će komitadžijama, da Hrvatima katolicima odrežu na svakoj ruci po dva prsta, i mi ćemo se, hoćeš, ne ćeš, krstiti sa tri prsta!

Dok se »Vreća« i »Poštarica« bave Srbima i Rusima, »Mörserica« je bacila oko na Engleze. (Gott strafe England!) Izvješćuje iz Flandrije, da su engleske lule postale njemački saveznici. Englezi naime zapale po noći lule, a Nijemci napere topove u njihove plamičke i smlave ih do jednoga!)

Na tu vijest skovao je Branko ove stihove:

Dok je anglikanskih lula
Ne boji se Nijemac Džonâ Bullâ!...

Isti dopisnik javlja »Mörserici«, da su Nijemci zaplijenili na Kanalu pet engleskih lađa, koje su vozile u Flandriju pet tona protestantskih molitava.

Evo te molitve:

Moćni Svebože, spusti svoju šaku na papiste i lupi ih po katoličkom čelu, da im prsne u trista komada! Pomozi Albionu, da zavlada svijetom, i da bude jedan Bog na nebu, a jedna Britanija na zemlji! (One God shall rule in the sky, and one Great Britain on the earth).

Napomena! 50% dobitka za vojničke bifteke, a 50% za topove.

Kad se raspleo razgovor o toj anglosaskoj molitvi, rekao je Branko, da bi bilo mnogo efektnije, da su Nijemci mjesto molitava zaplijenili bifteke!

Pričaju željezničari, da su Rusi ubacili u sjevernu Bosnu čitavu diviziju špijuna, i da su kod jednoga uhvatili u verglecu čitav ratni plan Austrije!

— Kod drugoga su — veli vlakovođa — pronašli u drvenoj nozi milijun ruskih rubalja, a kod trećega su ulovili pod perikom ruske ratne šifre!...

— Jedan je špijun — javi se i skretničar — donio nalog iz Petrograda, da minira vlak kod Vranduka, ali kako mu

je kiša skvasila dinamit, vidio je, da iz toga ne će biti ništa, i znate li, šta je učinio?

— Minirao je sebe! — upade neki radnik.

— Ne brbljaj koješta! — ušutka netko upadača, a skretničar nastavi:

— Evo, što je učinio! Kad je vidio, da se dinamit ne upaljuje, prekrstio se ćirilicom i legao po tračnicama, a uto je vlak naletio, udario na Rusa i iskočio s tračnica!... (Od čuda, umalo da naš vlakovođa ne pade pod kotače!)

Na stanicama pitaju nas, kamo se vozimo. Branko veli:

— Na Rusiju!

— Koliko ima do nje? — pita Branka neki seljak.

— Ravno, kume, devedeset brda!

— Daleko, brate!

Branku se sviđaju njegovi odgovori, pa na svakoj stanici odgovara drugačije. Na jednoj veli, da se vozimo na ratni izlet, na drugoj, da idemo na Belgiju, a na trećoj se raspričao o fronti, na koju ćemo stići.

— Šta misliš, kaplare, kad ćemo stići? — zapita Branko Kabilja.

— Još ove noći, fenriče! — odgovori Kabiljo.

Neki nas pitaju, kako stoji fronta.

— Da ne može bolje! — odgovara Kabiljo. — Naši tuku Ruse sve u šesnaest!

— A šta je s Nijemcima?

— O n i s u r a t d o g o t o v i l i!

Ma, ne govori!

— Kad vam velim! Jutros je počela demobilizacija!

Međutim i mi smo štošta dočuli na putu. Kod Visokoga smo doznali, da su potučeni Belgijanci, kod Zenice, da su smlavljeni Englezi, kod Vranduka, da su poraženi Francuzi, a kod Žepča, da su naši razbili Ruse, pa je Branko izračunao po Pitagorinu poučku, da će nas kod Doboja dočekati primirje, kod Dervente mir, a kod Save demobilizacija!

— I tako će se — reče Branko žalosnim glasom — rat završiti bez nas...

Kad nas je Branko uvjerio, da će Evropa rat absolvirati bez nas Dvadesetorice, razjunačismo se i zapjevasmo ratnu koračnicu:

Širok Vrbas, uzak Srijem,
Spopada me, curo, drijem!...

Nato zapjevaše i drugi vagoni i kod stotoga kilometra zadrma se vlak od pjesme, i da kod jedne okuke ne završismo posljednju kiticu, pao bi vlak u provaliju!

Kad smo prestali pjevati, sjetismo se svoga Travnika, i na Zdravkov prijedlog skiti Berislav pjesnički brzojav našem načelniku:

Dični načelniče!
Jureć pokraj omorika,
Sjećamo se lovorika,
Koje ćemo brat,
Kad se svrši rat!...

Stigosmo u Maglaj. Na peronu pola Maglaja. Narod maše rupčićima i kliče: — Ž i v j e l i r a n j e n i c i!...

Mi se začudismo, a narod jurnu k vagonima i poče u njih bacati voće i kolače, duhan i cigarete.

— Uzmi, ranjeniče! Drži, junače! Okrijepi se, ratniče!

— Hvala, narode! Hvala, ljudi, hvala Maglajčani! — viču regruti i hvataju po vagonu darove.

— Gdje ste, junaci, ranjeni? — pitaju nas Maglajčani.

— Kod vode, Drine hladne! — odgovara im Branko.

— A u što, pobratime?

— Svi u noge, mili kume!

— Kako baš u noge?

— Slabo Srbi gađaju, pobratime! Oko cilja u glavu, a tane zgađa u nogu!

— A kako, momci, stojite s parama?

— Slabo, mili prijatelju! Ono malo, što imadosmo, propade u Drinu!

Neki delija maši se za džep, izvuče iz njega pregršt novčine i dade ga Zdravku:

— Razdijeli ga, pobratime, s drugovima!

Vlak krenu.

— Živio Maglaj! Živjeli Maglajčani! — kliču vagoni.

— Živio vlak! Živjeli junaci ranjenici! — kliču Maglajčani.

Ovaj neočekivani doček tako nas je oduševio, da smo natjerali Berislava, da ga opjeva.

Berislav razbarusi kosu, poteže triput pisaljkom po papiru i pjesma sletje na hartiju:

Čeko Maglaj slavljenike,
S Drine vode ranjenike,
A kad tamo — krute zbilje!
Dočeko — civilje!...

Maglaj je inspirirao Branka! Predložio je, da javimo Doboju, Derventi i Brodu, da će doći ranjenici, te da ih dočekaju i počaste.

Ideju smo primili, pa smo s prve stanice poslali ove brzojave:

— Spremite doček, dolaze laki ranjenici! Cugskomanda.

Da doček bude što svečaniji, Branko uči retoriku.

Kad smo ušli u Doboj, zatrese se peron od oduševljenja:

— Živjeli borci! Živjeli Drinci! Živjeli junaci! Živjeli ranjenici!

Načelnik nas pozdravlja: spominje Carske orlove, bosanske sokole i crne gavrane i završava:

— Austrijski orlovi! Ranjena su vaša krila, ali nisu podrezana! Bog će dati, krila će zarasti, i vi ćete opet zalepršati!

Leti, leti, suri orle
Poput vile Aurore.
Osvoji nam vodu Drinu,
Austrijski hrabri sinu!...

— Dragi narode! — poče Branko govoriti. — Dragi ljudi Dobojani! Mili patrioti! Dok vam čitam s lica patriotsko oduševljenje, sjećam se našeg oduševljenja na Drini, kad smo jurili po Srbiji poput konjanika, i Bog zna, dokle bismo stigli, da nas ne pogodi srpska kugla u nogu! Ali ako nam je i odsijeku (— Ne će, ako Bog da! — viču Dobojani!), ne ćemo je žaliti, jer će ostati druga noga na životu, i zovne li nas bojne trube glas, **jurnut ćemo s jednom nogom na neprijatelja!...**

Ovaj dirljivi moment iskoristio je Zdravko, da sakupi darove i dok se sleglo oduševljavanje, napunio je Zdravko džepove sekserima.

Držeći se mudre ratne izreke: Daruj ranjenika i kapom i šakom! dijelio je narod darove kao trgovac robu za rasprodavanja.

Kad su vagoni bili puni darova, raspričasmo se o grozotama na Drini.

Branko priča, kako je na njega naletjela eskadrona, a on za granatu i ravno u nju! Granata prsnu, a Lufdruk s eskadronom u vis i u Drinu!

— I svi se potopili?

— Svi, brate, osim jednoga konja, a i on bi, da se nije zapleo repom za šikaru!

Zdravko priča, kako je na Kolubari upao s četom u ljuto kreševo. — Moram s četom naprijed, a kako ćeš, kad kugle lete, da ne možeš oka otvoriti. Propao si, ako budeš žmirio, velim u sebi i sjetim se ratne strategije. Zakomandiram: Četo, naočare na oči!

Što bi jezikom o nepce, četa natače naočare, jurnu naprijed i dok su se Srbi krstili od čuda, zarobismo ih sve do jednoga! (Među njima i jednoga penzioniranog generala!)

Kabiljo priča ženama, kako mu se na Crnom Vrhu dogodilo čudo, koje će ući u fiziku!

— Bio sam — veli — armijski promatrač. Izvadim iz džepa durbin i počnem promatrati srpske položaje. Najednom ugledam na brežuljku pukovnika, kako sjedi i puši na čibuk. Čekaj, pukovniče, velim mu u sebi, sad ćeš vidjeti, što će biti! Uhvatim ga na durbin i počnem ga polagano privlačiti! Brežuljak se odiže i s pukovnikom prema meni! Pukovnik se koprca, ali mu ne koristi jer ga durbin vuče i najednom eto ga kraj mene, a ja hop! i rukom za vrat.

— Prevari me, Švabo! — reče pukovnik, a ja ću njemu.

— Šta ćeš, brate, pukovniče! Rat je varka!

(— Za taj čin dobit ću od Cara Cajsordn i vrećicu dukata!)

— A gdje vam je mondura? — oglasi se neki glupan.

— Nagrabusili smo kao Austrija na Drini! — zaplaka Kabiljo. I nagrabusili bi, da nije u taj kobni čas sašao Duh sveti nad Branka:

— Pa zar može, braco, ostati u vatri čitava mondura? Izgorjela je, brale, a mi na se civil, da ne reknu neprijatelji: Osta gola Carska vojska!...

Malo dalje od Doboja ugledasmo teretni vlak pun topova.

— Kud ćete s njima? — upitasmo vlakovođu.

— Na Srbiju!

— Pa zar nije rat gotov?

— Kako gotov! Tek će početi!...

S ovim odgovorom uđe opet ratni nemir u naš vagon. Branko uroni u ratnu fantaziju: Vidi, veli, stopu Galicije i na njoj Kabilja, kako uzmiče pedalj po pedalj, a za njim puže 100.000 ruskih puževa!

— Balav ti je vic! — dobacuje Kabiljo.

Zdravko zgrabio tamburicu, pa je vrti poput sablje i komandira: — Vagon haptak!

Berislav gudi na češalj »Rotes Kreuz marsch«, Slavko naperio u Zvonimira violinu i viče: — Predaj se! a Zvonimir vitla ispred nosa Brifpapirom i tuli: — Brüder, Brüder, übergebe mich!

Mladen ščepao Tugomila za vrat i hoće da ga probode iglom; Tugomil sklopio ruke i dere se: — Milost, senatori!, a Branko okrenuo figu k zemlji i viče: — Život Caru! Smrt gladijatoru!

U Derventi iznenađenje! Stanica krcata narodom i jestvinama. Načelnik govori o »Drini vodi mutnoj« i o nama hrabrim ranjenicima — koji ste svojom krvlju zamutili bistru vodu, iz koje će niknuti cvijeće pobjede!

(— Nova teorija o nicanju cvijeća! — mumlja Branko kroz zube).

Počasni odbor djevojaka dijeli đakonije, ugledni građani cigarete, a najugledniji seksere.

Jedna mala, crna kao ilinjdanska jagoda, smješka se i gleda Branka. Branko joj dobaci poljubac. Maloj planuše obrazi, poniknu glavicom i nesta je kao oblačića.

Da ne moramo pričati ratne grozote s Drine, vode hladne, odlučismo, da Branko zahvali na dočeku.

Da govor ispane što veličanstvenije, pope se Branko na Kabiljin sanduk, proturi glavu kroz prozor i poče govoriti drhtavim glasom:

— Mile moje Derventlije! Kad vidimo, da nas ovako divno dočekuje ovaj uzor patriotskoga grada, ovaj mali Beč, ovo gnijezdo vrlih rodoljuba, ne žalimo za litrama izgubljene krvi, jer vidimo, da je cijene naši zahvalni sugrađani, među kojima se najviše ističu naši »drevni« Dervenjani. — Živjeli!

— Živjeli! Živjeli vi! — grmi Derventa na peronu.

Vlak odlazi, vatrogasci trube, žene mašu pregačama, a s munare hodža viče: — Allah ekber ek pejgamber!

Od umora zaspasmo kao na satu filozofije. Kabiljo puše kao iz jerihonske trube; Berislav škripi kao stari krevet; Mladen klima glavom kao Turčin u parlamentu; Mirko se ljulja, kao konopac u tornju.

Sanjam, da sam došao u zemlju sanja. Mjesto zemlje — tlo od pekmeza. Gacam po njemu i upadam u pekmez kao u fotelj. Netko je pod njim zapalio vatru, pa se pekmez puši kao zemlja u jesen. Opaja me miris vrućeg pekmeza, tonem u nj i sanjam: Nas Dvadesetorica isprašili smo Ruse iz Galicije. Osamnaestoricu Imenovao Car višim oficirima, Branka feldmaršalom, a Kabilja bergmaršalom, i vozimo se u Beč, da Caru zahvalimo za milost. Juri vlak po Galiciji kao Beduin po Arabiji. Vlak se trese i skakuće. Ležimo u oficirskim posteljama i hrčemo kao apostoli u Getsemanskom vrtu. Najedamput čujem škripanje: šššš...

— Ovdje Rusija, tko je tamo?

— Ovdje Galicija!

— Tko je na telefonu?

— Špijun Igor, vlakovođa, tko tamo?

— Ruski đenjeraljisimus!

— Izvoli, brate Mikuška?

— Prevezi mi vlak u Rusiju!

— Odmah, odmah, baćuška!... i vlak ravno na Rusiju!

Obli me podanički znoj, kao da me netko gurnu pod tuš.

— Curik, huljo! — lupim šakom po pekmezu i povučem za rep zavor za pogibelj: — Stat!

Kao četa na halt — vlak stade kao ukopan, a ja stojim kod zavora i ispuštam paru na tračnice...

Para curi i pišti, a ja stojim i blejim kao hrvatsko tele u englesku staju.

U Brodu nas nije nitko dočekao, jer je prije stigao vlak nego Brankov brzojav. Ali mi se radi toga nismo žalostili, jer je svaki imao punu šaku seksera, a provijanta za tri dana.

U Brodu na stanici nered kao u Abdul-Hamidovoj Turskoj. Leže vlakovi po tračnicama kao procesije po cestama. U jednima su regruti, u drugima vojska, u trećem municija, u četvrtom civili.

Regruti tule svoju koračnicu.

O regruti, što ste žuti,
Mi smo žuti, jer smo ljuti.
Hopa, hupa, cupa tropa
Bog te čuvo ruskog topa!

Vojska leži u volovskim vagonima i hrče poput pravednika. Jedan vojnik objesio noge niz vagon i viče: — Kavaleri, lauf rit!

Civili sjede po klupama i žvaču. Drže se važno, kao da izmišljaju filozofiju.

Municija šuti.

— Progovorit će na Drini! — veli Kabiljo.

— I zašutjeti! — završi Branko.

KROZ ZAGREB I PANONIJU

Ujutro stigosmo u Zagreb. Budući da smo trebali krenuti iz Zagreba tek večeras, dopustio nam je kapetan, da se prošećemo po gradu.

Zagreb je 1914. godine bio tako malen, da smo ga u tramvaju prešli za sat uzduž i poprijeko. Pričinilo nam se, da je naše Sarajevo veće, ali da je Zagreb od njega čistiji i skladniji. Kad ga gledaš s glavne stanice, pričinjava ti se, kao da je sletio sa Sljemena i poletio prema Savi.

Branko veli, da je Zagreb minijatura Hrvatske: malen i ljepušan kao bonbonijera!

Da se informiramo, kupili smo »Habsburšće«, u kojem je pisac »X Y tri na kubus« pisao, šta čeka Hrvatsku, »ako joj sjedne na vrat Srbija«. Evo šta je čeka:

Ivančica metamorfozirat će se u Jovančicu, Ivanić u Jovanić, Bjelovar u Belovar, Osijek u Osek, a Sisak u Cucak! Križevci će postati Čačak, Koprivnica — Mačak, Virovitica — Ćuprija, a Karlovac — Onufrija.

Pop će postati protopop, isusovac — iguman, biskup jepiskop, a časna sestra — svjata neva vladika.

*

Jurimo po panonskoj nizini. Dokle oko vidi, prostire se ravnica kao ocean. U topovskoj daljini sastala se s horizontom i da se popneš na aeroplan, pričinio bi ti se panonski snijeg debelim oblacima.

Snijeg se bijeli, kao da si Panoniju pokrio bijelim stolnjakom. Svjetluca se Panonija, kao da si je zasadio ledenim iglama.

Kao pile iz jajeta, izvalilo se na istoku sunce. Pričinja se kao usijani poklopac.

Vlak se vuče kroz snijeg kao gušterica kroz kamenje. Da nije vlaka, mislio bi, da si na Antarktiku.

Slavka oduševio panonski pejzaš i improvizira zimsku rapsodiju.

Naslonio glavu na violinu i izvlači iz nje plačne melodije, a mi priklonili glave i mislimo na bosansku zimu.

Vibrira vagon od melodija, a s njim i naša mladenačka srca, koja trepte poput lišća na vjetru.

Zdravko se zažario kao razgrijana peć. Kabiljo bulji u violinu kao u toranj Davidov. Branku se iskre oči kao grčko vino u čaši.

Juri vlak Panonijom kao ruska trojka niz Ukrajinu. Branku je sumnjiva ova jurnjava; — da nisu — veli — Rusi prodrli Karpate, pa jurimo u pomoć!...

Leti vlak Panonijom kao kamen niz brijeg u provaliju. Lete stanice ispred očiju, kao da se s nama utrkuju.

Zdravko razastro na krilu mrežu madžarskih željeznica i skandira: Salaš, Gulaš, Kaloča, Papoča, Kološvar, Kapošvar, Tokaj, Jokaj, Kečkemet, Puškomet...

Zdravkova pjesnička žica ne da mira Berislavu; ugodi glas s kotačima vagona i zadrndara: Ljubinje, Trebinje, Livno, Duvno, Mostar, Drvar, Travnik, Zvornik, Zenica, Gnojnica, a Branko upade: Zdravko, Slavko, Tomislav, Berislav, Tugomir, Zvonimir, šilo-Kabiljo!...

Da ne osipljivi, stade vlak na jednoj stanici. Poletjesmo na prozore, da vidimo Madžarsku izbliza, a kad tamo, usidrili se na stanici Bosanci i pjevaju:

Vuku Bošnju iz gefehta u gefeht,
Ti si, vele, Bošnjo, junak eht!...

Na drugoj stanici opet Bosna. Izmiješali se Bošnjaci među Madžare i bulje u njih kao u hijeroglife.

Nedaleko od Pešte čujemo svoju riječ.

— U vagone, stoko!

Priletjesmo k prozorima. Ratna idila: narednici s britkom ćordom u rukama razgone Bošnjake po stanici, a Bošnjaci uskaču u vagone kao Uskoci u Veneciju.

— Kakva je to afera? — upita Branko mrkog narednika.

— Nanjušila stoka vagon s komisima, obila ga i oplindrala kao Njemačka Belgiju, ali presjest će im carski komis; istjerat ću im ga u znoju!

PEŠTA

Pešta! Pešta! Budim-Pešta!

Prviput u životu ugledasmo komad velikoga grada. Stanica poletjela u nebesa kao pravednik. Crvene se po njoj tornjići, kao po tijelu mladi čirovi. Tračnica kao zmija u Braziliji. Vlakovi stoje spremni kao maršbataljoni. Lokomotive se dime kao paroplovi pred odlazak, i da je netko zavikao: — Vorwärts! — odtutnjili bi na Galiciju!

Istresoše nas iz vagona kao iz vreće krumpire i postrojiše u kobasicu.

— Bosna, vorwärts! — jeknu zapovijed.

Zaklopotasmo nogama, kao klopotci po torovima, kad stoka nanjuši vuka.

Udari nas po očima slika velikoga grada, kao da smo pali u mlaz elektrike. Kućerina, da bi u njih mogao strpati čitav Travnik, i još bi bilo mjesta za periferiju!

Marširamo i buljimo u kuće kao u otkrivenje Ivanovo. Berislav razvalio oči, kao da je ugledao Sakramenat, a Kabiljo zinuo od čuda kao Jozua pred Kanaanom.

Veliki grad pomeo nam korake, i stajemo jedan drugome na pete.

— Bosna, ne posrći! — viče kapetan, a kad vidje, da Bosna i dalje tetura, zaori se zapovijed:

— Bosna! Kopf gradaus! Desnim okom rechts, lijevim links! Rechts links — schaut!

Ova mudra zapovijed uredi rasklimane redove, jer smo odsad razgledali Peštu po Rekslinks komandi! (K. u. K. Militär-Reglement, II. Theil, III. Abschnitt, IV. Satz).

Naš kapetan rekvirirao sredinu ceste i maršira s nama niz bulvare. Pešti nigdje kraja. Već je podne, a mi još teturamo.

Zdravko je srdit i veli, da su mu noge site Pešte. Branko se trgnu iz razmišljanja i reče, da je Pešta prevelika za Madžare.

Stigosmo do nekakve zgradurine, na kojoj je stajao napis: »Kupalište za k. u. k. regrute«. Kapetan nas uvede u zgradu i zapovjedi, da posjedamo po sanducima. Tek što smo sjeli, kad se kapetan naljuti i zavika:

— Auf!

Skočismo kao feder. Kad smo se postrojili u regrutske falange, dođe iz zgrade drugi kapetan i prozbori:

— Regruti! Iako sam rekao regruti, vi još niste pravi regruti, nego poluregruti, tj. vi ste regruti, jer niste civili, a civili ste, jer niste u monduri. Vi ste, dakle, za mene kemijska mješavina regruta i civila, ili još točnije, vi ste k. u. k. hermafroditi, ako uopće razumijete ovaj specificum!

— K. u. K. regruti! Pogledajte se, kakvi ste! Šareni kao šarci, obučeni, kao da ćete u muzej. Glave su vam obrasle kosom kao močvare šašom.

— Ka. Ka. regruti! Vojska ne treba šarenila i pjesničke grive, zato čujte zapovijed! Sad ćemo vas razirati i dezinficirati tj. nožice će vas modelirati, voda impregnirati. Odijela će vam prokuhati, da se zaželite regrutske mondure, a kad procedura bude gotova, evo moje šarže, ako na sebi prepoznate civila!

— Ne vjerujete? Dobro, vidjet ćemo!

— Habt acht! Reks links, riktaj s'!

— Habt ajh! Miš maš, marš!...

Za sat smo bili ošišani!

Branko veli, da Kabiljo naliči na ličinku, a on na sebe sat iza rođenja.

Nato su nas svukli i odveli u dvoranu s bazenom. Kad smo ušli u bazen, bio je bistar kao naša Lašva, a kad smo iz njega izašli, nalikovao je na čorbu naše ubožnice.

Nakon dva sata praćakanja po čorbi, utjerali su nas u dvoranu, gdje smo našli rublje i odijelo, koje je upravo stiglo s dezinfekcije. Mirisalo je na karanfil, umočen u spirine.

Kad smo navukli na se odijela, pričinilo nam se, kao da smo i mi ispali iz dezinfektorskoga valjka.

Opet smo krenuli niz Peštu.

Madžari su zastajkivali i gledali nas razrokim očima. Jedan debeljko iskoči iz tramvaja i zapita Kabilja njemački: — Kakva je to povorka? — a Branko mu dobaci: — Dezinfektorska!

Debeljko razvuče od čuda usta kao harmoniku. Na čelo mu iskoči upitnik, i da si ga zapitao, kako se zove, sigurno bi rekao: — Usklićnik!

Već su davno zasjale na ulicama svjetiljke, a mi još gazimo po peštanskim bulvarima i tek onda, kad se pojavi zvijezda Danica, stigosmo do kasarne.

— Na cilju smo! — reče kapetan i uljeze s nama u kasarnu. Dvorište se crni kao fratarska haljina, a na stupu žmirka svjetiljka i namiguje: — A tu li ste, tu li, moji tulipani!

Utjeraše nas u neku soburinu.

Na svodu se njiše svjetiljka kao napršnjak. Škilji kao mače iz tame. Svukosmo se i legosmo.

Čim tijelo osjeti postelju, ščepa nas omaglica, kao da nas netko udari mokrom krpom po glavi. Zaspasmo kao dojenčad u rodilištu.

Spavam i sanjam, da sam pao u trinaest metara dubok san: Pokupio Car bosanske abiturijente, Svrstao ih u kilometre i Zapovjedio kapetanu, da prokrstari s njima Carevinu.

Kapetan trže sablju iz gaća, zavitla njom po uzduhu i zakomandira:

— Na put oko Austrije, vorwärts, Bosna, marsch!

Krenusmo. Kod stotoga kilometra poćeše nam otpadati tabani. — Izgubismo tabane, kapetane! — dere se Kabiljo, i poskakuje oko kapetana kao jež oko bubnja.

Kapetan stade kao sat.

— Pomozi mi Ahilov tabane! — zamahnu sabljom i pretvori nas — u balerine!

Kapetan maršira po Austriji, a mi za njim skakućemo kao kokice za kokanom.

Stigosmo do nekoga grmića. Ja se napnem, da ga preskočim, kad mi puče konac na gaćama! Puče konac, kao da puče flobertica, konac puče, a s mene gaće na zemlju! Od sramote propadoh u zemlju i jurnuh ravno k Danteovu paklu! Stigoh nad oblake pakla. Zgusnuli se kao usirena krv, crne se kao čađa, a vonjaju po uzdasima.

Zažmirim i projurim kroz njih poput Orient ekspresa i upravo da ću pasti u kotao raskuhanih balerina, kad me netko udari nogom u početak pedagogije:

— Auf, mrcino!

Skočim kao tetiva i ugledam drugove, kako skaču iz postelje kao zečevi s ležaja.

Mrak kao u podrumu.

— Auf, auf, bitange!

Izagnaše nas na dvorište. Po njemu se razlio mrak kao tinta po hartiji.

Postrojiše nas u dvoredove i na komandu: — Marš! — izjuriše nas na ulicu.

Vani je noć. Velegradska noć. Svjetiljke žmire, kraj njih prozuji auto i ostavi za sobom miris kabareta; čuje se kotrljanje kočije, kao da netko presipa orahe iz vreće u vreću.

Uzduh se sledio od studeni. Provaljuje kroz odjeću i struji po leđima kao promaha. Vjetar s Dunava šiba ulice i nalijeće na nas. Struže po licu kao tupa britva.

Pešta spava.

Pred zoru stigosmo k magazinima »c. i kr. mondura«. Uljegosmo u dvorište. Iz magazina izvalja se podebeo narednik.

— Joregelt, prijane! — pozdravlja ga naš narednik, a ovaj mu odzdravlja:

— Griz Got, kumane! — i nastavlja: — Dobro došle s juga lastavice! Trese li vas zima? Strpite se časak, zgrijat će vas topla ka und ka mondura!

Svukosmo »civilsku sirotinju« i navukosmo carsku uniformu.

Mondure se niz nas objesile kao ogrtači niza čiviluk.

Magaziner potrepće po ramenu našeg narednika i veli mu: — Moraš ih, amice, ugojiti, da se Rusi ne provuku kroz monduru!

Branko dobacuje Kabilji, da se tek sada vidi, da je Židov, a Kabiljo mu vraća:

— Pa to i jest židovska karakteristika, da iskače iz mondure!

— Berislav pita, čija je to riječ uniforma, a Branko mu odgovori: — Carska i kraljevska!

Kad smo se obukli, nastao je problem, kud ćemo s civilnim odijelom. Magaziner predlaže, da ga ostavimo u magazinu, a kad se svrši rat, da ćemo ga dobiti natrag.

Kabiljo se boji, da mu odijelo ne propadne u magazinu, a magaziner mu dokazuje, da bi odijelo samo onda propalo, kad bi propala Carevina — ali budući da će Austrija najdulje živjeti (Austria erit in orbe ultima!) nema, momče, govora o propadanju!

(Iz magazinerove premise izveo je Branko svoju premisu: — Bi li Propala Carevina, kad bi propalo Kabiljino odijelo?)

Gordijski čvor rasjekao je naš narednik:

— Naše sveto pismo Regleman veli: Regrut ne smije imati ništa civilsko, zato s anjcugima marš u magazin!

Dok smo se odmarali, donio je Zdravko iz trafike »Pester Lloyd«, da vidimo »što se događa na frontama«.

»Lloyd« javlja, da su naši uhvatili u Srbiji nekoliko kitica srpskih ratnih davorija.

Došo Švabo do Užica
Kod Užica žica, žica,
Ej, kako to, ej, zašto to?
Puna Sava
Švapskih glava
Puna Drena
Švapskog trena
Ej, kako to, ej, zašto to?
Srbin tjera Švabu sve do Drine,
A od Drine sve do materine...
Diri, diri, diri
Srbija se širi,
Poćoreka piri
Diri, diri, diri!...

Ratni dopisnici javljaju »Lloydu« iz Galicije, da naše armije tuku Ruse glatko i elegantno, kao da su na tenisu!

Njemački su izvještaji kraći i zbijeniji. Zvuče kao brzojavi iz Lakonije: Wir rücken vor! Wir stehen dem Feinde im Rücken!

Englezi tvrde, da su jučer zauzeli tri metra Flandrije.

Francuzi javljaju s Eiffelova tornja, da je Petainova armija zarobila pedeset njemačkih mrtvaca.

Belgijski generalni štab javlja, da je sinoć pustio na Nijemce otrovne skakavce. (Skakavci ruše Nijemce kao Nieder regrute).

Japanski admiral Kukuriku depešira Mikadu, da je nanjušio njemački krstaš Karl Emden Müllera.

Crnogorci javljaju, da su volovi izvukli na Lovćen Merzerinu »Dugoga Tomu«, koji će bombardirati austrijski Jadran.

Svijetli Sultan Padišah Proglasio Je jučer s Aja Sofije »sveti rat«, a u sabah su hodže sa 365.000 turskih munara otpjevale ratnu molitvu:

— Allah ekber i bismillah, Muhamed resull ullah! Tako nam grive Musine kobile i repa Osmanove bedevije! Tako nam hurija i melića, džinova i šejtana, džehenema i dženeta!

— Kunemo se sultanom i Stambulom, da ne ćemo otpasati britku ćordu, dok ne smlavimo đaure: Franke i Ingleze, Moskovljane i Belgijce, Srbe, ruske prišipetlje i Brđane, s Crnih Kara brda!

— Neka bude kako Allah hoće, vallah, billah, Allah i bismillah!

— Tako veli sultan, koran, din i amin!...

*

Vraćamo se u kasarnu.

Strše fesovi s ošišanih glava kao piramide iznad egipatskog pijeska; kite se objesile niz fesove kao podrezani repići. O bedrima se njišu regrutski torbaci, u kojima su žlice i ješaljke.

Pločnik tuku bakandže, a bedra torbaci:

Tuk tuk tuk,
Fuk fuk fuk!
Jedan, dva,
Dra, dra, dra!
Jedan, dva,
Tra tra tra!

*

Danas smo prvi put minjažirali. (Neke je gulaš tako izmučio, da su od njega promukli. Branko je ovaj naš Menage-debut nazvao menažeriranjem.)

Poslije ručka bilo je pregledanje kofera.

Kad smo ih dovukli pred krevete, komandirao je kaplar: — Haptak! — a na to je izrekao ovaj govor:

— Pazi, regrut! Kad ja viknem: Kufer se prigni!, da si mi se prignuo kao trstika! Kad ja dreknem: Zgrabi kufer! zgrabi ga sa strana kao curu s bokova, a kad kresnem: Reks riktajs!, ti dugonja s desnoga krila ukoči se kao štanga i da se nisi pomaknuo ni za celtilitar, a vi druge palavorde, bacite pogled na desno i srihtajte mi kufere, da budu u redu kao na egzerciru! Kad podviknem: Otvori ga! digni s njega poklopac, da zaprašti kao mašingever! Kad ih pregledam i zatresem: Zatvaraj! lupi po njemu poklopcem, da se Pešta strese! A kad drmnem: Haptak!, uspravi se i ukoči se kao kočnica!

Dok smo odvježbali ovu svoju prvu ratnu vježbu, odrvenili smo kao koferi. Po tijelu nam izbio znoj kao po zidu zimska vlaga. Kabiljo se uspuhao kao vlak uzbrdo, a s Berislava kaplje znoj, kao da rađa stihove. Branko bulji u kaplara kao u maturalno pitanje.

— Šta ti je to? — pita kaplar Mladena.

— Maturalna svjedodžba!

— Ne važe ti, momče, u soldačiji civiljske svjedodžbe! Možeš ti meni imati, ne znam, kakvu maturu, pa da ti ja ipak odrapim dvadeset i pet po turu!

Ova pouka tako je djelovala na Kabilja, da se poče češati po hlačama.

— Šta to radiš, Kabi? — šapće Zlatko.

— Češem se po maturi!...

— Kakva je to ćefica? — pita kaplar Berislava.

— Kefica za zube!

— A ćefa za bakandže?!...

Iz Kabiljina kofera vire sveze i sapuni, markice i dopisnice, iglice i britvice, konci i kutijice.

— Kako se zoveš?

— Salamon Kabiljo!

— Ja sam mislio: Bazar Kohn i sin!

Dođe red na Brankov kofer. Među rubljem leži Ilijada, Božanska Komedija i Smailaga.

— Oho! Šta je to?

— Homer, Dante i Mažuranić.

— ?

— Pjesnici!

— Što će ti?

— Da ih čitam!

— Nije carska vojska čitaonica, nego vježbaonica! Ove ćemo pijevce u magazin, a tko ima volju čitati, nek se lati Reglmana! Znaš li ti, što je to Reglman?

— Ne znam!

— U carskoj vojsci nema: Ne znam!

— A kad ne znam?

— Moraš znati, a da zapamtiš, sutra ćeš na raport! Vizita je gotova.

Posjedali smo po koferima kao rimski senatori po stolicama, kad su prošle godine na latinskom satu prodrli Gali u Rim.

Berislav veli, da ga bole leđa od k. u. k. kaplarske gimnastike, a Branko dodaje, da je za njega ova regrutska godina počela u znaku marcijalnog zviježđa Rapporta!

Napisali smo svojima nekoliko karata. Javljamo im, da smo uplovili u Peštu, da smo se obukli u vojnike, da smo umorni od puta i da ćemo sad na počinak!

Branko piše maturantima, da je počeo učiti francuski i da je stigao do — rapporta!

Djevojkama smo napisali, da i u uniformi naša srca biju za njih. (Inače nam uniforma stoji, da ne može bolje. Kao da je skrojena za nas! — P. S. Dobit ćete naskoro naše fotografije!)

Jutros je Branko bio na raportu:

— Pokorno se javljam raportu, gospodine kapetane!

— Zašto, regrute?

— Nisam znao, što je Regleman!

— Znaš li sada?

— Znadem, gospodine kapetane!

— ?

— Regleman je sveta knjiga svetinja, gospodine kapetane!

— Ausgezeichnet, Regrut! Was bist Du im Zivil?

— Schäbiger Zivilist, Herr Hauptmann!

— Volltreffer! Iz tebe će nešto biti! Kehrt Dich, marsch!

*

Danas nam je vodnik tumačio hodanje:

— Hodanje je marširanje, ali je ipak razlika između hodanja i marširanja, jer civil hoda, a vojnik maršira. Civil hoda, kako hoće, a vojnik, kako veli Reglman. Što je Reglman? Reglman je Reglman, i tko to ne zna, krši subordinaciju. Što je subordinacija? S u b o r d i n a c i j a j e, k a d j a v e l i m: — G l u p a n e!, a t i v e l i š: T a k o j e! Ali kad bih ja tebi rekao : — Crno je!, a ti meni: — Bijelo je!, to već nije subordinacija, nego robija! Jeste li me razumjeli?

— Jesmo!

— A sad ćemo dalje! Hodanje je, kako rekoh, marširanje, ali opet nije! Evo zašto nije: Civil može istupiti kojom hoće nogom — ako mu se prohtije i s obje!, ali vojnik smije istupiti samo lijevom! (A zašto lijevom? Zato lijevom, jer se veli u Reglmanu: mit dem linken!) Jeste li me razumjeli?

— Jesmo! — Poslije podne naučili smo hodati.

Jutros smo počeli s halblinks.

Prije vježbe konferirali smo o halblinksu.

— Halblinks! Što je halblinks? Halblinks je halblinks, a to će reći: osovi se lijevom nogom na petu, desnom na prste i okreni links, a kad stigneš na raskršće, odakle desno vodi reks, a lijevo links, zaustavi se, prste spusti, petu priklopi i eto te u halblinksu! Jeste li razumjeli?

— Jesmo! — Taj dan bio je vrlo važan u historiji vojske: naučili smo halblinks!

S halbreks išlo je mnogo lakše, jer nas je kaplar poučio, da je halbreks isto što i halblinks, samo što je halbreks — reks, a halblinks — links!

Dok smo se mi u Pešti izvježbali u halbreksu, naši su u Karpatima odvježbali mali halblinks i izgubili šiljak kote »Hundert fünfzig«.

Dalje je išlo kao po loju, samo je zapinjao kertaj, i dugo bi se noge s njim mučile, da im nije kaplar rastumačio njegovu teoriju:

— Kertaj znači curik, rikcug i okreni se — k meni glavu, k sebi stražnjicu!

Kertaj je curik-komanda, i da je nije bilo u Srbiji, zarobili bi Srbi čitavu Drina armiju!

*

Navečer je bilo u Befelu, da su sinoć naši u Karpatima izveli taktički kertaj i da su regruti prešli preko kertaj komande!

*

Danas je stigao brzojav iz Beča, da je Car Anulirao našu prisegu u Sarajevu, jer smo prisegli u civilu, a 3. strana Reglmana veli: »Prisiže se u uniformi«.

*

Vjetar vije Carskom zastavom, koju je zabo u bure maršal ceremonije, a ispod nje objesio Franju Josipa u pelerini.

Vjetar mlatara, zastava se vije i kucka Franju Josipa po Bradi.

Nas dvadeset u ceremonijalnom haptaku, a oko nas bataljon momaka s puškom na ramenu. Kako su ih pritegli, čini ti se, da su im nikle iz ramena, tako se upotpunjuju. Pred nama oficiri s isukanim sabljama, koje se svijetle kao sunčane zrake. Pred oficirima komandant pukovnije, pukovnik Drmalo von Knopfloch, stiskao Regimentssäbel i šiba nas očima, kao da smo ukrali Galiciju!

Najedamput netko zavika: — Achtung!, pukovnik riknu: — Haltung!, pukovnijski bubnjar razvuče po bubnju: Gott erhalte!, a pred nas ispade general Klimberg v. Klangenfurt:

— Dobro jutro, regruti!

— Danke schön, Ekscelenc!

— Počnimo! — poče Ekscelenc!

— Regruten!

Danas ću vas primiti u redove naše Carske vojske, da postanete, što niste, da postanete naše cvijeće, koje će cvasti za sreću naše Carevine i njezina Allvatera, Franc Jozefa Pervoga, aus dem Habsburg Hause!

— Habtacht!

Drei Hände — drei Finger hoch!

U ime Oca i Sina i Duha svetoga i Franje Josipa, Amen!

Ja Iks Ipsilon regrut, kunem se Bogom Svemogućim, Sveznajućim, Svevidećim i Svečujućim, da ću biti fjeran svome 84. godišnjem Caru Franji Josipu Prvom Apostolskom

i da ću za Njega i u vatru i u vodu i pod zemlju i nad zemlju, da ću Ga braniti na svim geografijskim stranama i kontinentima, amen, dreimal amen!

*

Jutros je Berislav bio na raportu, jer je na vježbi zamijenio reks s links i na: — marš! mjesto na desno, odmazao na lijevo!

— Javljam se na raport, gospodine kapetane!

— Zašto, regrute?

— Mjesto reks, okrenuo sam links!

— Zar ti ne znaš, što je reks, a što links?

— Znam, gospodine!

— Pa?

— Reks je desno reks, links lijevo links!

— Reks marš, Civilistenarš!

*

Danas je počeo tečaj za vojničke pojmove. Jedan štabni narednik uči definicije pojmova, drugi obučava u vojničkim distinkcijama, a treći ima strategiju. Počeli smo pojmovima.

— Što je pojam, a napose austrijski vojnički pojam?

— Vojnički pojam je zakletva, karakter, befel, hrabrost, zastava i da ne nabrajam, reći ću vam, da u austrijskoj vojsci ima 45 pojmova, od kojih su najvažniji: zakletva, regleman, subordinacija, zastava i još petnaest drugih.

— Što je na pr. austrijska ratna zastava? Za civile je austrijska ratna zastava komad šarene krpe, koja visi na štapu, a za nas vojnike zastava je svetinja, koju definiramo ovako: Zastava je svjetionik, koji vodi regimentu od pobjede do pobjede, a tko je okalja, nemlih zastavu, može je oprati samo krvlju. Kako rekoh, zastava je svetinja nad svetinjama i bolje je, da izgine čitava regimenta, nego da propane njezina zastava. Regimenta ima samo jednu zastavu, a vojnika ima na hiljade! Ako regimenta izgubi zastavu, to više nije regimenta, nego krdo kukavica. Šta bi vi bili radije: regimenta ili krdo kukavica?

— Regimenta pod barjakom!

(Predavanje je završeno himnom zastavi:

Zastava se vije, vije,
Regimenta krvcu lije,
Dušmanine bije, bije,
Huja, huja, aleluja!)

Svoje tumačenje vojničkih distinkcija nastavio je drugi narednik, počet ćemo od frajtera.

— Što je frajter? Frajter je šarža, koja ima pod vratom dvije zvijezde i to pola zvijezda na jednoj strani, a pola na drugoj tj. jednu lijevo, drugu desno. Kao što je Bog prvi na nebu, tako je frajter prvi u vojsci, i teže ti je kod nas postati frajter nego u civilu doktor! Možeš ti cum bajšpil u civilu biti dupli doktor, a da kod nas nisi ni halbfrajter, jer se kod nas ne pita za doktorate, nego za beferderunge, a beferderung se stječe u Befelu!

— Kaplar! Da vam istaknem, što je kaplar, reći ću vam samo ovo: Francuzi su imali cara Napoleona, koji je u francuskoj vojsci dotjerao samo do kaplara, a pitanje je, da li bi kod nas stigao i do frajtera!

— Evo nas kod cugsfirera! Šta misliš, šta je cugsfirer? (Nemoj misliti, ja ću ti odmah reći!) Cugsfirer ti je sredina između kaplara i narednika, a ima zvijezda, koliko kaplar i frajter zajedno ili točnije: jedan cugsfirer vrijedi tri frajtera, kaplara i pô, i po jednoga frajtera i kaplara!

— Sad smo kod mene! Ja sam narednik tj. teži sam po šarži i od frajtera i od kaplara i od cugsfirera, jer što god oni imaju pod vratom, imam i ja, a što ja imam, nemaju oni, tj. ja imam žuti razlijevak pod vratom i podoficirsku sablju o remenu. Tim smo odmah rekli, da sam podoficir t. j. poluoficir — oficir po sablji, a podoficir po zvijezdama!

— Što je oficir, rastumačit će vam kadet, a što je Najveća Šarža — Car, reći će vam kapetan, jer o Caru smije govoriti tek kapetan!

— Strategija! Znate li vi šta je to strategija? Naravno, da ne znate, jer civil ne smije ni znati, što je strategija! Strategija vam je nauka o strategiji, odnosno bolje reći strategija je vojnički šah, u kojem je polje — bojno polje, a figure regimente. To ćete vi teško kopirati, jer se vaš mozak još nije

priučio da misli vojnički, zato ću auzmarširati s ovom deklaracijom:

— Strategija je ratni egzercir, t. j. bolje reći strategija je: forverc, rikverc! Tko ide forverc, taj nadbija, a tko ide rikverc, taj bježi. Razumijete li me sada, odnosno bolje reći, shvaćate li suštinu rikverca i forverca?

— Shvaćamo i razumijemo!

Da ponovimo obuku, zamolili smo Branka, da nam iza večere rekapitulira predavanje naših narednika. Branko je pristao i započeo:

— Regruti! Truti! (Ti Kabiljo šuti!)

— Danas ćemo, odnosno bolje reći večeras ćemo definirati regleman. Što je Regleman? Regleman je herojski epos, koji Je Spjevala Marija Terezija u 146.355 stihova. Najljepši je pasus oda regrutu, koja ovako počinje:

U kasarni maturanti
Reglmanski figuranti,
A iznad njih kaplar stoji
Pa im dvaest i pet broji:
Jen, dva, jen, dva,
An, cva, an, cva...

— Molim te, gospodine naredniče! — oglasi se Mladen.

— Bujrum, regrut efendija! — odgovara mu Branko.

— Koja je razlika između Cara i frajtera?

— Kardinalska!

— Tko je veći Goethe ili kaplar?

— Kaplar!

— Što je to strategija?

— Teorija!

— Taktika?

— Praktika!

— Danke schön!

— Auf Widersehen!

Kad smo legli, zapao sam u san i sanjao, da na Regrutskom fakultetu predajem o Habsburzima:

— Gospodo akademici! Prije nego što prijeđemo na bistvo predmeta, upoznat ću vas s deset Carskih Zapovijedi. Prva zapovijed glasi: Ja sam Car Tvoj i ne izusti Imena Careva uzalud! a deveta: Ne poželi nijedne Habsburškinje uzalud!

Tek što sam to izrekao, uletje na vrata ministar Carske Kuće i zavika:

— Kako se ti usuđuješ govoriti o Caru, a nisi kapetan!

— Kako nisam, kad jesam!

— Kakav si ti kapetan?

— Nogometni!...

*
* *

Pišu nam iz Travnika, da je kod njih neki dan bubnjano, da su naši oteli Rusima komad Karpata. (— P. S. Pišite nam, koji komad?)

Djevojke nam javljaju, da ih je načelnik mobilizirao, da pletu za vojsku čarape i lovorike.

*
* *

Sinoć je Branko legao prije vremena u krevet, a uto je naišao narednik, pa komandirao: — Auf! i zapitao ga:

— Kako veli Reglman, kada se ide u krevet?

— U devet!

— Pa onda?

— Ja sam mislio, gospodine naredniče...

— Nemaš ti ništa misliti! Na raport!

Sutradan pristupa kapetan Branku:

— Zašto si na raportu?

— Jer sam mislio!

— U vojsci se ne misli! Tri dana razmišljanja!

Nakon tri dana zatvora dolazi Branko na raport i javlja, da je prestao misliti!...

*
* *

Današnji Befel javlja, da naša vojska drži na oku Karpate, da nas Srbi izazivaju, ali da mi na to ne reagiramo i da je Hindenburg zaigrao na zapadu šah. (S tim u vezi javlja brzojav iz Stambula, da je sultan postao arapski padišah!)

Jučer smo završili vježbe nogama. Budući da Reglman veli, da se fusgrifi imaju izvježbati za sedam dana, a mi smo ih absolvirali za pet dana, kapetan nas je pohvalio i predložio za maršajnc orden.

— Danas ćemo početi vježbe rukama, odnosno bolje reći Salutiribunge — rekao je narednik.

— Što je salutiranje? Salutiranje je vojnički pozdrav, koji se dijeli u obični, u svečani, u paradni i u veličanstveni. (Obični pozdrav ima jedan takt, svečani dva, paradni tri, a veličanstveni četiri). Običnim pozdravom daje se počast podčasniku, svečanim časniku, paradnim generalu, a veličanstvenim Caru i Carskoj Familiji.

— Kako se pozdravlja? — Evo kako:

— Podčasnika pozdravljaš ljevicom, časnika desnicom, a generala desnicom i ljevicom. Caru i Carskoj Familiji salutiraš isto kao i generalu, samo što Carskoj Familiji digneš još i lijevu nogu uvis, a Njegovu Veličanstvu desnu!

— Svaki ovaj pozdrav ima i nekoliko varijanata; tako se cum bajšpil drugačije pozdravlja, kad čučiš, drugačije, kad ležiš, a opet sasvim drugačije, ako si na pr. ostao u ratu bez ruku. Tada ti Reglman oprašta pozdrav rukom, ali je za taj slučaj odredio t. zv. »migni pozdrav« t. j. podčasniku namigneš lijevim okom, časniku desnim, a generalu i desnim i lijevim. Na članove Carske Familije zaškiljiš jedamput lijevim, jedamput desnim okom, a na Cara dvaput lijevim i triput desnim!

— (I ovi t. zv. »migni mi, namigni mi« pozdravi imaju svojih varijanata, ali to se uči samo u vojnim akademijama). Jeste li me razumjeli?

— Jesmo!

Kad smo se izvježbali u salutiranju, priredili smo malu reviju egzercira, na kojoj su bila tri generala, dva admirala, deset kapetana i 300 regruta.

U maršajncu nadjačao je Tomislav, jer je za minut prešao u maršajncu tri kilometra; u halblinksu nadbio je Zlatko: za sekundu okrenuo se halblinks — trista puta! U bježanju pred naprijateljem tukao nas je Kabiljo, jer je za pola sekunde prebježao dvorište i da ga nisu zaustavili, pobjegao bi iz vojske! U salutiranju istakao se Dubravko, jer je za ¾ sekunde izveo 360 salutir-varijanata ...

(Branko, Zdravko i Berislav nisu ušli ni u finale! Branko je ispao iz natjecanja u halbreksu, Zdravko u kertaju, a Berislav u linksu).

U slavu naše revije naredio je general barun Tschampelberg, da se iz mašinske puške opali 101 hitac i da za večeru dobijemo grah.

*

* *

Iza vježba nogama i rukama došle su na red vježbe puškama, pa smo jutros dobili metle u ruke.

(In di Hac! Šuldrc!

Prst na tetik, metla fertik!

Oj, an! Fajer! Dum dum dum dum dum dum! ...)

Kad smo se naučili baratati metlom kao puškom, donio je narednik u našu sobu pušku, objesio je o zid i postavio pred nju počasnu stražu: Branka i Kabilja s metlom u ruci!

Nato je izrekao ovaj govor:

— Ovo ti je puška, gever, odnosno bolje reći das Gewehr. Ja bih ti sad mogao protumačiti, što je to puška, ali držim, da to ne bi imalo smisla, jer nije puška links, da se ne vidi! Ali da o njoj ipak nešto saznaš, iznijet ću njezin kratki kurikulum:

— Pušku je izmislio vojnik. Teška je pet kilograma, dobacuje tri kilometra i probija svaku glavu. Puška ima držak, cijev, drveni oklop i 135 sitnih komada.

— U mirno doba vojnik puškom vježba gevergrife, a u ratno doba puca iz nje u neprijatelja. Kao što je konj sastavni dio konjanika, tako je puška s bajunetom bitni dio vojnika i vojnik se ne može zamisliti bez puške ni u fantaziji! (To nam uostalom potvrđuje i general Graf von Saftenburg: Kad bi se vojnici rađali, rađali bi se s puškama!)

Dok smo se mi izvježbali u 197 pokreta s puškom (toliko ih propisuje treća glava Reglmana), dotle su se na frontama dogodili ovi važni događaji:

Srbima je nestalo vojničkih pušaka, pa pucaju iz lovačkih.

Crnogorci su poručili Austriji, da oni nisu naučeni, da se tuku na kilometre, pa ako ima Austrija kuraže, neka dođe na boj, na Grahovo!

Mikado je zamolio Papu, da ga izmiri s Njemačkom. Papa je rekao, da će ga s njom pomiriti, ako se Japan pokrsti — a kad je to čuo Mikado, tako se užestio, da će po svoj prilici navijestiti Papi rat!

Rusi se ne mogu priučiti na austrijsku klimu, pa se smrzavaju u Karpatima.

Francuzima je nestalo municije, pa pucaju sačmom.

Engleskoj je ponestalo vojnika, pa je ponudila Njemačkoj primirje. (Njemačka je vratila ponudu, a da je nije ni otvorila!)

Budući da je Belgija ostala bez kuće, odselila se u Francusku.

Turci se bore kao lavovi. Dosad su izgrizli 30.000 Francuza i 50.000 Engleza.

Ovo su krupniji događaji, a sitni su, da se smrznula Flandrija, da u Karpatima pada snijeg, da se Pacifik ljulja od oluje, i da Je Car Ušao sretno u 85. godinu.

HARAKIRI

Nešto se kuha, jer Je sinoć Došao Previšnji Nalog, da nam Car Oprašta ostatak regrutske vježbe, da nas Prima u četu jednogodišnjih đaka-dobrovoljaca i nek nas regimenta pošalje u školu za rezervne podčasnike. Ali da ne bi stradao vojnički moral, Zapovijeda Njegovo Veličanstvo, da se za nas otvori specijalni kurs, u kojem ćemo na brzu ruku završiti ostatak regrutske obuke. (P. S. O ovom će Me izvijestiti najbolji regrut-dobrovoljac!)

Da bi svršili obuku na vrijeme, odredio je pukovnik, da danju vježbamo, a noću učimo, pa ako svršimo građu za tri dana, dobit ćemo dvadeset i četiri sata urlauba za spavanje!

(Mi smo svršili građu za dva dana i mjesto dvadeset i četiri sata, odspavali smo četrdeset i osam sati).

Drugi dan spavanja sanjam, da me drma pukovnik Drmalo:

— Ustaj sine, prijane!

— Zašto, brate pukovniče?

— Ustaj, čut ćeš, lijenčino!

Ustanem, a pukovnik mi pruža Ofener Befel i veli:

— Evo ti, momče, propusnice za Cara! Obuci se i skoči do Njega, da Mu raportiraš, da ste absolvirali regrutsko sveučilište!

— Na službu, pukovniče! — i što bi pušku odapeo, obučem se u najboljeg đaka-dobrovoljca, skočim na magarca i za pô sata doletim pred Hofburg.

Odjašem, predam konja gardistu i velim portiru:

— Reci Caru, da sam došao!

— A tko molim?

— Regrutski đak-prvak!

Ulazim u Dvor. Po hodnicima perzijski sagovi, u koje su Perzijanci ušili Perziju. Desno stoje eunusi, a lijevo dvorske sobarice. Uštinem jednu za grudi, a ona mi dobaci:

— Kuš, regrut!

Upravo da ću joj reći:

— Kuš, dvorska junferice!

kad se otvore četverokrilna vrata i ja se nađoh u krunidbenoj dvorani! Padoh na tle: — Hosana, Care Salamone!

Digoh glavu i ugledah Cara u šesteroprežnoj kočiji! Sjedi, Klima Glavom i Nudi mi mjesto do Sebe!... Ne usuđujem se sjesti, nego čučnem pred kočiju i velim:

— Dojašio sam na raport, Vaše Veličanstvo!

— Zašto, sine?

— Mjesto reksum, rekao sam dreksum, Veličanstvo!

— Zgriješio si, sinek!

— Jesam, Tatek!

— Zaslužio si kaznu, dragec!

— Jesam, Milkec!

— Čuj momče!

— Čujem, Starče!

— Uzmi ovaj handžar i probodi se!

Dvorski mesar dodade mi handžar, ja ga uzeh, probodoh trbuh i počeh umirati.

— O, kako je slatko umrijeti za Cara! — šapćem i izdišem... Vani svira glazba:

O, du mein Oesterreich,
O, du mein Kaiserreich,
O, du mein Kaiser Franc,
O, du mein, o posranc!...

Sklapam oči i pjevuckam:

Kako je slatko,
Kako li glatko,
Probost se za Cara,
Umrijeti za Franc-cara!...

Dvor se puni smradom iz moga trbuha. Lakaji ulaze i škrope dvoranu kolonjskom vodom. Moj se duh izvlači iz trbuha, provlači se kroz svod i odlazi u svemir... Vergl svira: Hvali, Sion, Stvoritelja!... Kolporteri viču: — Posebno izdanje! Trbuha klanje!...

*
* *

NAŠ PRVI RATNI BOŽIĆ

Jučer je javljeno u Befelu, da će sutra biti Badnjak, koji Će Car Proslaviti u Krugu Svoje Carske Porodice, a mi u krugu svoje kasarne.

Čim je za to čuo Berislav, raznježio se, i dok je još bio u haptaku, ispjevao je u glavi božićnu popijevku, koju je namio odštampati u »Regrutskom Glasniku«. Dok se Berislav razdragao, Kabiljo se rasrdio, kao da je Badnjak naperen protiv njega, i tek onda se umirio, kad je Branko rekao, da će Badnjak proslaviti oba Zavjeta!

Kupili smo bor u kantini, donijeli ga u svoju sobu i smjestili ga u kut. Na vrh bora stavio je Branko frajtersku zvijezdu, a ispod nje napis:

Svim na fronti mir, veselje,
A za ručak meso, zelje!

Maloga Isusa, Majku Božju i sv. Josipa kupili smo u bazaru Samuel, a Mirko je izrezao sveta tri kralja iz papira i na jednoga stavio: Franjo Josip I., na drugoga: Vilim II., a na trećega: Muhamed III.

Da bor bude ljepši, povješali smo po njemu kuglice od papira, u koje smo zamotali mrvice komisa. Da bude i zimskog štimunga, posuli smo bor pepelom.

Kad je trubač zasvirao na rajonu »Retrait«, zapalili smo svjećice i zapjevali pobožno:

Narodi nam se kralj apostolski
Od Sofije, čiste majke Carice,
Cariću se stoga veselimo svi
Mladoga Kralja mi solimo!...

Nato nam je Kabiljo čestitao Božić, mi njemu Mesiju, a onda smo sjeli na kofere i počeli večerati. Kad smo došli do sardelica, ustao je Branko i izrekao ovu zdravicu:

— Dragi drugovi i mili druže iz Staroga Zavjeta!

Večeras slavimo Kristovo Rođenje po novom kalendaru. Po starom hrvatskom običaju, ja vam želim:

Čestit Božić i Porođenje Kristovo!

Na žalost ove godine ovaj blagdan mira i ljubavi nije suvremen, ali on će ipak večeras podsjetiti narode, da je Onaj, koga slave, došao među ljude iz ljubavi. Kad bi večeras svi narodi slavili Njegovo Rođenje, možda bi ih ono vratilo k ishodu Kristova dolaska, ali kobni je fatum, da su narodi Krista raspolovili, jer ga jedni slave večeras, a drugi će za četrnaest dana!...

Dok je Branko govorio, mlatio je snijeg po prozorima, a u našim srcima oživjele uspomene. Svaki je od nas vidio u duhu komad svoje Bosne, a u njoj svoje drage, kako sjede oko badnjaka i lutaju mislima po kasarni: Otac diže čašu i progovara: — Čestit vam Božić, ukućani! — Čestita ti duša! — odgovaraju mu njegovi, a on nastavlja: — Zdrav nam, sine, i povratio se!... Dok ocu dršće glas, majka roni suze u pregaču i briše djeci suzice, koje su sitne kao jutarnja rosa po bosanskim livadama.

U peći pucketaju drva kao iz daljine puške na fronti. Soba puna vrućine kao vjernik religije. Pokatkad zaurla vjetar.

Prozori se drmaju.

*
* *

Prvi dan Božića dobili smo dobrovoljačke odore i erlaubnis, da drugi dan Božića možemo izaći u grad.

Budući da smo najprije htjeli razgledati Peštu, naručili smo tramvajska kola, da nas provezu kroz madžarsku metropolu. Kad smo je prokrstarili, izašli smo u Andrašici i ušli u kavanu »Hungaria«.

Kavana kao dvadeset Mošinih! Blista se kao klizalište. U njoj naroda kao prošle godine u Travniku, kad je putujuća družina: »Šekspir u provinciji« prikazala tragediju: »Boj na Krbavi«. Kad smo ušli u kavanu s fesovima na glavi, digli su Madžari glave kao publika u sudnici, kad ulazi senat. Kavanar nam doletje u susret, prokrči nam put i smjesti nas za stol, odakle smo vidjeli čitavu kavanu kao s Repića svoj Travnik.

Sjedosmo i naručismo tursku kavu.

Dok smo srkali kavu i ispuštali dimove, koji su se vijugali po kavani kao seoski puteljci, pristupi k Branku neki gospodin i zapita ga njemački, tko smo?

— Turci! — odgovori Branko.

— Iz Turske!

— Birjajik, efendum!

— Dopustite, gospodo, da vam kažem tko sam. Ja sam grof Pišta de Kaljača!

— Drago nam je! — odvrati Branko. Ja sam beg Mustafa von Istambul, ovo su mladi begovi, a onaj gospodin u sredini stola (pokaza rukom na Zdravka), jest princ Jusuf von Bureklija i, među nama! — sultanov rođak iz 16. vijeka!

— Ma ne govorite!

— To ja drugom ne bih rekao, ali vama, gospodine grofe, koji ste plemić, mogu reći, jer znam, da to ne će izaći na javu. Mi smo došli u Peštu incognito, da absolviramo Regrutsku Akademiju!

— Hvala vam, plemeniti beže, na povjerenju i ja ću biti sretan, ako me pohodite u mojoj palači!

— Žalim, dragi grofe, jer Je Njegovo Svijetlo Veličanstvo, Premudri Sultan (Padišah čok jaša, biribaša buljubaša!) Zabranilo, da izlazimo iz incognita i ja ne bih izašao iz njega ni večeras, da vi niste džentlemen, koji će znati, da čuva ovu državnu tajnu!

— Hvala vam, gospodine beže, nanovo, i molim vas, da kažete gospodi begovima, tko sam!

— Vrlo rado, plemeniti viteže! (— Drugovi! — nastavi Branko hrvatski: —Čuli ste, što smo govorili. Držite se stambolski, jer tko zna, ne ćemo li iz poznanstva izvući kakav procenat!...) Nato se okrenu k Madžaru i reče:

— Beg Mehmed efendija iz Kioska, Arslanaga iz Angore, Selimaga iz Jildiza, Smailaga iz Čengića, Hadži Kirdžalija, beg Kabiljo od talira... a kad je došao do Zdravka: — Njegova Carska i Sultanska Visost, princ Jusuf Stambulovski!...

Razvi se razgovor. Grof je sjao od veselja, što je upoznao Osmanlije u originalu. Htio je, da s princem progovori koju riječ, ali je Branko rekao, da Njegova Visost ne zna njemački, a da francuski i engleski ne govori iz patriotizma!

— Pitajte Ga, beže, nešto turski! — zamoli Branka grof Pišta.

— Vrlo rado — Branko će, okrenu se k Zdravku, nakloni mu se i reče:

— Ćućur birum džigirisum!

— Djirbi ćorbi eši piši! — odgovori princ.

— Šta veli Visost? — pita Pišta.

— Veli, da Je Nahlađen!

— Recite Njegovoj Visosti, da želim da Se brzo Oporavi!

— Čaprl šnaprl, čimbur, čumbur, gurgu rungu! — prevodi Branko...

— Djelašanum! — odgovara princ.

— Šta sad kaže?

— Veli: — Hvala do Stambola!

Grofa interesira Kabiljo, pa pita Branka: — Bez uvrede, beže s Orijenta, kako to, da plemeniti Talir efendija imade židovsku fizionomiju?

— Zato, dragi grofe, što se Talir efendija mnogo druži s novcima!...

Grofu se silno svidio turski jezik, pa veli Branku, da je osmanlijski jezik vrlo muzikalan, a Branko mu odgovara:

— Tako muzikalan, dragi grofe, da smo po njemu i mi muzikalni, i vi ne ćete naći u Turskoj čovjeka, koji ne pjeva, jer je naš jezik sastavljen iz samih melodija!... Čujte na pr. početak naše himne:

Sinđiri binđiri, ćokula kljokula, kljo kljo kljok!...

— Divno! — šapće Pišta. — Kao homerski stihovi, kao žubor šampanjca, kao šušanj svilenih ženskih gaćica!...

Da nam se zahvali za visoko poznanstvo, htio je grof, da nas počasti šampanjcem, ali Branko je to odbio ljubezno i energično, jer da mi pijemo samo nacionalno piće — tursku kavu! Kad je grof i dalje navaljivao, predložio mu je Branko,

da ađutantu Njegove Visosti dadne dar za turski »Crveni Polumjesec«.

— Tko je ađutant Njegove Visosti?

— Njegovo begstvo, beg Kujruk efendija! — odgovori Branko i pokaza rukama na Pavla.

— Izvolite, viteški ađutante! — pristupi Pišta Pavlu i uruči mu nekoliko stotinjača...

— Merci, monsieur le comte! — poče Pavao, a kad ga Branko ošinu pogledom, nastavi Pavao turski:

— Buljum berum ećmeliši djipiliši!...

— Veli: Hvala, i da će Vas Predložiti Sultanu, da dobijete orden »Polumjesec s bradom«! — prevede Branko Pavlovu turkologiju.

Kad je došao momenat, da idemo, digosmo se i napustismo kavanu. Kad smo se rastajali s grofom, Njegova Visost milo Se Nasmiješila, a mi smo mu prijateljski stresli podašnu desnicu. Idući kroz kavanu gledali smo Madžare s visoka kao bogataši s prvoga kata sirotinju. Iza nas osta upitnik.

U ŠKOLI ZA REZERVNE PODČASNIKE.

Za podoficirsku školu Odredilo Je Njegovo Veličanstvo prijamni ispit, koji se smiruje pismeno i naustice.

Na pismenom ispitu treba znati reglemanske pojmove iz Reglemana za regrute, a naustice reglemansko tumačenje egzercira s demonstracijom. I za jedan i za drugi ispit određen je t. zv. Knappsprache, t. j. ni riječ više ni riječ manje, nego točno onoliko, koliko je i u Reglemanu!

Budući da je ispit bio vrlo oštar, trebali smo svi propasti osim Branka i Zdravka, ali kad su to oni čuli, bilo ih je stid, pa su i oni propali!...

Po § 457. Reglemana trebali smo se vratiti u kasarnu na t. zv. »maršajnc iznova«, ali po § 694. Reglemana, koji veli, da se prema § 976. Reglemana može u ratu pad na ispitu i anulirati — bili smo amnestirani, o čemu je po § 1345. Reglemana zapovjednik škole major Luftenberg obavijestio vrhovnog zapovjednika podoficirskih škola, generala grofa Quargelberga.

Prije spavanja dobili smo raspored građe za obuku, da o njoj razmišljamo.

Građa je bila podijeljena u teoriju i u praksu. Teoriji pripada: a) usavršavanje u vojničkim pojmovima, b) produbljivanje pojmova, c) vojničko držanje i d) formiranje vojnika iz a, b i c.

Praktična primjena: A) dojam teorije: a) na monduru, b) na držanje i B) egzercir u finesama.

Drugi dan u tri sata ujutro počela je obuka s Gelenksibunzima izvan programa:

— Hüften fest! Knie tief beugen! Aaaaajnc.. Cvaaaaaj.. halt!

— Langsam auf! Aaaaaajnc... Cvaaaaaj, halt, herstellt! (Sve iznova!)

Koju god smo vježbu započeli, u svaku se upleo herštelt kao Evropa u Balkan! Da nije bilo herštelta, pošli bi nam Gelenksibunzi za rukom kao švedska gimnastika, a ovako su se iščahurili u herštelтgimnastiku!

Iza ove jutarnje gimnastike govorio je generalštabni narednik Čokula o djelovanju Gelenksinbunga na jačanje vojničke svijesti i na izlučivanje sekrecije. Ovaj govor tako se dojmio Branka, da je dobio proljev, koji je nazvao nastavkom Gelenksinbunga!

Iza kave domarširali smo na vježbalište, gdje smo pod komandom generalštabnog podnarednika Kljakavice započeli vježbe u finesama.

Najprije smo odvježbali maršajnc potrbuške, nato smo iz halblinksa aufmarširali u halbreks, a onda smo iz nidera skočili u šuldrt!

Te tri vježbe nazvao je Kljakavica »tri finese sa tri podfinese«: finese su finale vježbe, a podfinese njihova pratnja ili drugim riječima: finesa je opereta, a podfinesa njezin lajtmotiv!

Tko nije razumio?

Nitko nije razumio! (Po § 3. Reglemana o finesama u egzerciru).

Poslije ovih specijaliteta postrojio nas je narednik Trtulja u kolonu za pregled, našto je dojašio na biciklu zapovjednik škole major Luftenberg, da pregleda adjustirung.

— Konstatiram — poče major — da vam fesovi strše s glava kao stršenovi, da vam mondura visi niz tijelo kao visibaba niz obalu, da vam se opasač s bajunetom spuzio niz

bedra kao gaće pred proljev, da na nogama imate čamce za spasavanje mjesto bakandža, i da vam se dugmeta crne kao mrlje u pravopisu, mjesto da se sjaju kao elektrika! A propos! Puška vam se objesila niz rame kao pokisli brkovi niz lice! Naredniče!

— Stojim u fertiku, gospodine majore!

— Vježbati s hordom adjustirung!

— Razumijemo se, gospodine majore!

Poslije podne preuzeo je generalštabni narednik Čuturica Adjustirungsegzercir.

Najprije smo se svukli do Adama, a onda smo navukli na noge bakandže, »da se priuče noge na bakandže«. Kad su se priučile, natakli smo na glavu fes i za pola sata Fesibunga — kao da su izrasli iz glave!

Da se uvjerimo, da li čvrsto stoje na glavama, izveli smo 365 Kopfvendunga, pa je konstatirao Čuturica, da će nam prije kosa sletjeti s glave nego fes!

Da se prilijepi mondura k tijelu, zapovjedio je Čuturica, da spavamo u monduri i nakon tri noći spavanja u monduri, prilegla je k tijelu mondura kao kostim za kupanje uz obline djevojke kad izlazi iz vode! Ali budući da se mondura pri spavanju zgužvala, rekao je Branko, da će dati krunu onome, koji pronađe »lijek, kako se odstranjuju zgužvana mjesta«. Krunu je dobio Zdravko, koji se upoznao s kantinericom, pozajmio od nje vojničko gladilo i za krunu izglačao nam na monduri nabore!

Budući da nismo smjeli skidati monduru, glačao je Zdravko nabore na nama i pri tom je nehotično opržio Kabilja po hlačama. (Kad smo se druge subote presvlačili, pronašao je Branko, da Kabiljo ima straga ožiljak: K. u. K. Militärkantine...)

Iz Čuturičinih ruku došli smo u Krkanlijine ruke, da nam ucijepi vojničko držanje.

— Ponajprije, da vam koju reknem o značenju vojničkoga držanja. Što je vojničko držanje? Vojničko je držanje reglmanmesing držanje, koje vojnik upije u se kao bugačica tintu. Ono izbija iz vojnika i iz mondure kao električne iskre iz elektrike, a vidi se iz dojma harmonije jednoga i drugoga, gore rečenoga.

— Tko me nije razumio?

— Svi smo vas razumjeli!

— Sad ćemo korak naprijed! Vojničko držanje na pr. ne trpi trbuha. (T r b u h j e u o s t a l o m z a b r a n j e n u a u s t r i j s k o j v o j s c i, samo se dopušta nošenje trbuha u izuzetnim slučajevima pukovniku ili višima od njega).

— Isto tako zabranjuje ti vojničko držanje, da budeš poguren, i od toga nije nitko izuzet, osim Njegova Veličanstva, Koje Je Svojom Naredbom od 1. prosinca 1890. godine pod brojem Gur. br. 1796. Dopustilo Sebi, da Bude Guravo.

— Da završim: vojničko držanje može se zbiti u ovu sentencu:

Trbuh u se, prsa van,
Pravo stoj ko paravan!

Kad se zapovjednik škole uvjerio, da smo za ovih sedam dana stekli 45% vojničkoga držanja, (a Regleman određuje samo 33.006%), predao nas je instruktoru »za formiranje austrijskoga vojnika«, generalštabnom nadnaredniku Čulibrku.

— Jeste li kad vidjeli, kako se mijesi pogača? — zapita nas Čulibrk.

— Molim vas, gospodine generalštabni nadnaredniče — zamoli ga Branko za riječ — da budete ljubežljivi, pa da nam kažete, kako bi vam odgovorili, a da se ne uvrijedite ni vi ni Regleman!

— Po volji!

— Čuli jesmo, a vidjeli nismo!

— Sad ćete i vidjeti, jer kako rekoh, kao što pekar mijesi iz brašna pogaču, tako ću i ja iz vas izmijesiti vojnički krušac, koji će mirisati po vojniku kao vruć kolačić po vatri!

— Na posao!

— Na posao!

— Pro primandum, vi mi morate zaboraviti, da ste ikad bili civili, i zato ćete triput na dan izgovarati po pedeset puta ovu rečenicu: Laže ko kaže, da smo ikad bili civili!

— Pro sekundum, zamrzit ćete svakoga civila, jer je civil krdo bez discipline. Da vam ova mržnja uđe u kosti, govorit ćete prije spavanja: Mrzim civilja, jer on ne zna, što je disciplina!

— Pro tercijandum, morate se priučiti na psovanje, jer je psovka desna ruka discipline. Psovati smiju samo starješine,

a budući da ćete i vi postati starješine, morate se u tom izvježbati.

— Šta se smije opsovati?

— Smiješ sve, što je na nebu, osim Kralja apostolâ, jer Je Car njihov Kralj, a na zemlji smiješ sve opsovati, što nije u uniformi. (Regleman najviše preporuča majku, ali veli, da nije ni otac na odmet!)

— Da se nešto malo uputite, kako treba psovati, načinit ćemo mali pokus! Ja ću psovati pred vama, a vi za mnom!...

—

Toliko nas je škola absorbirala, da smo spavali bez sna, i ja sam se već pobojao, da sam zaboravio sanjati, kad gle čuda iznenada!

Sanjam sinoć o Gelenksibunžima. Skupila se carska vojska na Dunavu, da gleda predstavu. Naša škola glumom glumi:

»Kopfwendung« drama in 5 Akten und 300 Kopfhopgriffen.

Glazba svira marš:

Kopf links, Kopf rechts, jetzt gradaus!
Svi bez karte, marš hinaus!...

Nas dvadeset gladijatora stoji nasred polja sa svrdlima u ruci, a pred nama Ćokula i govori:

Vaše Veličanstvo! Carska vojsko!

Danas je Regimencarct vizitirao ove gladijatore, pa je konstantirao na mikroskop, da im je ostalo u glavama još nešto malo mozga iz civilja. Budući da im mozak smeta kod Gelenksibunga, odlučio sam, da im istisnem iz glave ovaj gnoj!

Na zapovijed: — forverc, buši! — zaletjesmo se i zabušismo jedan drugome svrdao u glavu!

Nakon operacije Veli Njegovo Veličanstvu Ćokuli, da Mu spremi za južinu naš mozak s jajima!

*
* *

Da nam se mozak priuči na teoriju produbljivanja vojničkih pojmova, (a ta je teorija kruna čitavog tečaja), odredio je zapovjednik škole, da se prije toga vježbamo u vojničkom katekizmu.

Vojnički katekizam sastavio je princ Eugen Savojski u mirovini, a usavršio ga je pred smrt Benedek. Evo nekoliko primjera iz toga katekizma:

Što je austrijski vojnik?
Austrijski je vojnik tijelo u uniformi.
Što je austrijska uniforma?
Austrijska uniforma je odora, koja iz čovjeka načini vojnika.
Što je haptak?
Haptak je početak svega.
Šta je rut?
Rut je amen svega.
Što je puška?
Puška je oružje za ubijanje.
Što je bajuneta?
Bajuneta je vojničko pero, kojim pišu generali.
Što je sablja?
Sablja je sredstvo za branje lovorika.
Što je frajterska zvijezda?
Frajterska zvijezda je simbol poretka u svemiru.
Što je orden?
Orden je legitimacija junačkih grudi.
Što su junačke grudi?
Junačke su grudi izlog za dekoracije.

—

Da se izoštrimo u rezoniranju, sastavio je Branko po ovim primjerima nekoliko pitanja. Evo ih:

Što je austrijski regrut?
Regrut je životinja u munduri.
Što je marod?
Marod je umišljeni bolesnik od Moliera.
Što je to Kabiljo?
Kabiljo je austrijski podanik jeruzalemskoga kralja.

Da nam se mozak odmori od memoriranja, naložio je zapovjednik škole generalštabnom podnaredniku Coculi, da nam

zaposli noge. Cocula se prihvatio posla i počeo s nama vježbati kumpanijske vježbe za paradu. Počeli smo s defiliranjem.

Prije vježbe protumačio nam je Cocula bistvo i svrhu defiliranja:

— Što je defiliranje? Defiliranje je paradni mimomarš, u kojem se oficiru daje počast nogama. Glavu bacaš prema oficiru, noge prema cilju! Gledaš oštro kao da ti iz očiju vire bajunete, a nabijaš zemlju nogama kao potkovan konj!

Nakon 130 mimomarševa shvatile su noge mimomarš i kod 150. defiliranja izveli smo mimomarš tako precizno, da je Cocula uskliknuo, da ga ne bi bolje izveli ni generali!

Iza defiliranja vježbali smo tri sata aufmarširanja, iza toga kolone, a za odmor paradno trčanje u galopu.

Kad smo vježbe svršili, curio je niz nas znoj, kao u proljeće voda s krovova, kad se topi snijeg. (Dok smo se odmarali, citirao je Branko Sveto Pismo: I u znoju lica svoga, vježbat ćete vježbe, maturanti!)

Kad je navečer pročitano u Befelu, da nas zapovjednik škole imenuje artistima u egzerciru, zasjali smo od veselja kao električne sijalice. Tako smo se oduševili, da smo od zanosa triput kliknuli:

— Živio artizam pur lartizam!...

*
* *

Pred spavanje dobili smo na glavu oblog s kapirmetrom, da se vidi, jesmo li sposobni za shvaćanje produbljivanja austrijskih vojničkih pojmova.

Kad je ujutro generalštabni narednik Zvrkulja pregledao kapirmetre, konstatirao je, da je živa u kapirmetrima skočila na normalu.

— To je znak, da ste normalni! — rekao je Zvrkelja i odmah počeo teorijom produbljivanja:

— U više t. zv. generalštabne pojmove pripadaju u prvom redu disciplina, u drugom befel, u trećem raport, u četvrtom dištanca, u petom bešeftigung, u šestom štrafa, u sedmom gehorzamst, u osmom vaha, u devetom alarm, u desetom smjesa

tuge i veselja, a u ostalih 77 rodova pripadaju bakandže, kita na fesu, gumbi na hlačama i 75 sličnih pojmova — kao fes nakrivo, dugi nokti i obojci i t. d.

— Hajde, da se najprije ogledamo s disciplinom!

Disciplina!

— Što je austrijska disciplina?

— Disciplina je sveta austrijska riječ, koju smije izgovoriti samo vojnik. Ona je neograničeni pojam, koji se upravo ne može ni definirati, iako je njegova reglemanska definicija: disciplina je čuvar vojničkoga reda i poretka (1. strana Reglemana, 3. redak, 5. pasus).

Za obične vojnike to bi bilo dovoljno znanja o disciplini, ali nije dovoljno za vas, buduće rezervne oficire.

Vi morate prijeći i drugi stupanj pojma o disciplini t. zv. produbljivanje, a to je ovo:

Disciplina je unikum i univerzalikum, t. j. ona je jedna i opća, ona je dakle, disciplina, ali ona je i haptak i rut i gumb i links, i auf i nider i marš i halt! — jednom riječju, ona je sve ono, što čini austrijskoga vojnika vojnikom, a to je i mundura i haltung i lenug i kasarna i subordinacija!

Ona je halfa i homega vojničke abecede, i tko nije vješt ovoj alfabeti, nije pismen, da zna sve azbuke!

Sad ćemo prijeći na usavršavanje pojma o disciplini.

Disciplina je slijepa pokornost, da na zapovijed skočiš u vatru, u vodu, u zrak, pod zemlju!

Disciplina ne trpi, da odgovaraš, da mrmljaš i da razmišljaš! (Razmišljanje je u austrijskoj vojsci pod indeksom!)

Disciplina se mora čuti, vidjeti, osjetiti, ovonjati i opipati! Kome bi palo na um i u snu, da prekrši disciplinu, neka se odmah objesi!

Koliko se u Austriji drži do discipline, dokazat ću vam ovom činjenicom: nitko ne može postati general, tko ne napiše studiju o disciplini!

Šta bi bilo na pr. od Austrije, kad bi nestalo discipline? To je naravno nemoguće, ali mi to samo zato velimo, da pokažemo, što bi bilo, kad bi ipak nestalo discipline!

Kad bi nestalo discipline, nastao bi mrak, nestalo bi vojske, nestalo bi Austrije i prema tome nastala bi pukotina, u koju bi propalo 676.000 km² sa 50 milijuna duša!...

Budući da je razglabanje o disciplini najteži problem u austrijskoj vojsci (od kojega problema mnogi i obole, jer je glava napeta kao uho u špijuna), dao nam je Zvrkelja kratki odmor, da se pripremimo za sentence pojmova.

U sentence pojmova pripadaju svi austrijski generalštabni pojmovi, koje smo gore spomenuli, ali oni se tako lako pamte, da ih je Regleman nazvao lakim sentencama. Evo ih nekoliko:

Raport je vojnička ispovijed.
Štrafa je pokora za grijehe.
Befel je večernje izdanje vojničkih novina.
Distanca je bezdan između podloženog i starješine.
Bešeftigung je sve, što nije egzercir.
Gehorzamst je simbol discipline.
Vaha je anđeo čuvar, preobučen u vojnika.
Alarm je: Na noge!
Šuferci su soldačke čarape.

*
* *

Školu smo završili podčasničkom revijom na regrutskom stadionu kraj Dunava.

U Carskoj Loži Sjedio Je Carev Zamjenik, general barun Galgenberg, a u ostalim ložama vojni atašeji, poslanici ministarstva rata, oficirske i podoficirske akademije, carevinskog vijeća i delegacija. U ostale lože sjeli su aktivni i rezervni časnici i podčasnici, bankari i politici. Tribine je okupiralo patriotsko općinstvo, a stajaći parter regrutski podmladak.

Najprije smo odvježbali Gelenksibunge bez komande, a završili smo ih s dvadeset švedskih saltomortala. Iza toga smo s pratnjom tamburica izveli generalštabne Gevergrife, iz kojih smo u švenkungu prešli u aufmarš s laufšritom. S podčasničkom himnom:

»Mi smo djeca Car Ferenca!«

svršili smo prvi dio revije.

Drugi dio revije počeo je ispitivanjem vojničkoga katekizma, u kojem je Branko briljirao. (Za odgovor: — Što je Austrougarska, vojniče? — Austro-Ugarska je historijski konkubinat! — Pohvalio ga Je Sâm Zamjenik Njegova Veličanstva!)

U teoriji Reglemana istaknuo se Zdravko i njegovu definiciju retreta (Retret je: Gute Nacht! u melodiji), zapisao je poslanik ratnoga ministarstva u svoju bilježnicu.

U kreševu ispitivanja generalštabnih pojmova odlikovao se Pavao, jer je na pitanje: — Kako se zove geometrijska baza u vojsci? — samo on točno odgovorio: — Disciplina!...

Kad je došlo na red psovanje, mi smo bili kao kod kuće, jer je psovka u Bosni narodni običaj i u psovci smo nadmašili i sam Regleman! Nadjačao je Mladen, koji je opsovao majku Dualizmu!

S defileom i himnom:

Bog poživi Cara,
Bosne Poglavara!
Dolje anarhija!
Živjela Monarhija!

završili smo i drugi dio revije.

Iza toga smo došli pred Ložu Zamjenika Njegova Veličanstva, koji nas Je Pohvalio i Rekao, da Će reviju Podnijeti pred Previšnje Prijestolje, a to će ući i u vojnički kalendar za ovu godinu.

Da vidite, da vaš trud nije bio uzaludan, Imenujem vas frajterima! (— Kompanišnajder! — Hir Majestecekscelenc! — Priši pod vrat zvijezde ovoj Dvadesetorici! — Smjesta Majestecekscelenc!)

Ispred nas lete svemirske maglice, kompanišnajder prišiva zvijezde, nas hvata nesvjestica, Kabiljo se onesvješćuje, feldkurat ga kropi svetom vodicom, Kabiljo se osvješćuje... onesvješćuje... i da mu liječnik ne skide bluzu s frajterskim zvijezdicama, umrlo bi momče od uzbuđenja!...

*
* *

Jutros smo dobili dekret, da smo svršili podčasničku školu i da smo konačno primljeni u redove carske vojske.

Na Brankov pokorni upit, što smo bili dosad, odgovorio je major, da smo bili pripravnici.

Da proslavimo ovaj historijski datum, dobili smo dvanaest sati urlauba.

Otišli smo u fotografijski atelier, da se fotografiramo. Fotograf je najprije snimio jednoga po jednoga, a onda sve zajedno. (Ovu smo sliku poslali ratnom ministru za arhiv).

Dok nas je fotograf smještao, dobacio mu je Kabiljo:

— Ne zaboravite, gospodine, uhvatiti u aparat frajterske distinkcije!

Branko je na to dodao:

— I na licu izričaj frajterskog veselja!

Kad smo prolazili ulicama, letjele su bakezerske ruke u vis kao naše za salutiribunga — vojska je davala počast našim zvjezdicama!

Berislav je odzdravljao kao Cezar u Galiji, Kabiljo se držao kao da je osmi Makabejac, a Branko je reagirao na pozdrav lijevim kažiprstom.

Kad smo ušli u kavanu, digli su gosti glave kao Njemačka na početku rata.

Sjeli smo za stol, naručili tursku kavu, zapušili hercegovačke cigarete, a onda smo javili našima u Travnik, da smo postali frajteri.

Branko javlja maturantima, da smo na putu u svemir stigli sinoć do prvih dviju zvijezda.

Zdravko piše svojoj majci, da je postao frajter, da je razveseli, a Kabiljo kiti pismo židovskoj bogoštovnoj općini, da je njihov Salamonček postao frajterček!

Na zajedničkoj karti, koju smo poslali načelniku, javio je Branko, da su nam sad otvorena vrata avanziranja, pa ako nam ih ne zatvore, stići ćemo za godinu dana do kapetana.

Djevojkama smo javili, da smo bili na manevrima, i da ih se nismo imali kad sjetiti, ali budući da smo postali frajteri, imat ćemo odsad više vremena, pa ćemo naknaditi maneversko mirovanje. Profesoru razredniku napisao je Branko karticu, da smo jutros svršili cursus austriacum militum i da smo postali semidecurioni.

Branko je u frajterskom štimungu, pa pita Kabilja, kakva je razlika između Cara i frajtera? Kabiljo veli: — Kao između Boga i šeširdžije! — Branko mu dobacuje: —Slaman vic! — i nastavlja: — Razlika je između Cara i frajtera ta, što frajter može postati kaplar, a Car ne Može!

Da se revanžira, pita Kabiljo Branka: — Tko je veći: Franjo Josip ili Papa? — Branko mu odgovara, da je veći Franjo Josip, jer je Papa samo papa, a Franjo Josip je grospapa!

— Nije istina — veli Kabiljo. Papa je veći od Franje Josipa, jer je Papa nasljednik Sv. Petra, a Franjo Josip — Ferdinanda V.!...

Da se rastresemo, laćamo se novina.

Höffer javlja, da je Crnogorcima nestalo granata, pa se nabacuju pećinama na Kotor, da su Srbi mobilizirali penzionirce, i da smo stekli novoga saveznika — uši.

Karpati se drže junački, Pšemisl herojski, a Car Divovski!

Ludendorff javlja, da su se Francuzi opili u Champagni, i da ih je otrijeznila pruska garda.

Englezi ne mogu podnijeti kontinentalnu klimu i ginu ih po čitave divizije.

Carl Emden Müller nahrupio neko jutro na japansku flotu i potopio tri admirala.

Turci se spremaju na Egipat, Egipat na Indiju, a Indija na Englesku! (— Indien, strafe England!)

Branko se srdi, što ni jedne novine ne javljaju, da smo postali frajteri, i predlaže, da to uvrstimo u mali oglasnik.

— Bit će bolje, da idemo na večeru! — prekide ga u riječi Pavao, pozivajući nas na svoj trošak u restoran.

Budući da smo bili naučeni na disciplinu, pokorili smo se Pavlovu pozivu i krenuli za njim na večeru.

Da se priučimo na jelo, naručio je Pavao najprije predvečericu: jaja, ribice, šunčicu, salaticu i slične deminutiviće!

Branko ih je nazvao Gelenksibunzima.

Prije nego što smo jurnuli na ovu gastronomsku uvertiru, iskapili smo nekoliko čašica likerčića. Kad smo ga iskapili, zastrujilo je nešto po žilama, kao da je konobar ulio u liker nekoliko kapi električne struje.

— Tako sam lagan — reče Branko — da bih odvježbao Gevergrife u galopu!

Kad je došla na stol pečena svinjetina, koja je podrhtavala kao snaša izjutra, zalupaše nam srca od uzbuđenja, i umalo da ne zapjevasmo »Carevku«!

Kraj svinjetine šćućurili su se krumpirići kao pilad oko kvočke i samo što ne pijuču.

U drugoj zdjeli nakostriješila se svježa salata, a ispod nje se prelijeva ulje s octom, kao da su u zdjelu uskočile iskre s ognjišta.

Sa tanjura je nestajalo svinjetine, kao u proljeće snijega sa livada. Kad su prve čaše vina sletjele niz grlo, razgrijali smo se kao mlada krv uz žensko tijelo.

Nitko ništa ne govori, samo naša lica plamte kao Flandrija Četrnaeste.

Berislav se svjetli kao svjetionik. Kabiljo se raznježio, kao da je ugledao jeruzalemske razvaline.

Iza večeri otišli smo u kavanu. Kad smo ušli u nju, zamirisalo je po kavani vino i mladost. Sjeli smo i zaplovili očima po kavani.

Kavana je bila puna publike. Na podijumu ciganska kapela s Jančijem.

Janči razvuče nekoliko puta gudalo po violini i prosu po kavani akorde madžarske pustare. Prislonio uho na violinu, kao da sluša, kako diše pustara, i iz žica i iz njedara izvlači melodije.

Violina plače poput djeteta i škripi poput đerma na bunaru u pustari, a akordi jure po kavani kao vjetar po pustinji.

Drhti zrak u kavani — bičuje ga Janči svojim akordima. Pribio se Janči uz svoju violinu i razgovara se na gudalo s pustarom.

Madžarima trepere brci od uzbuđenja i još malo, pa će zavijoriti kao Atiline zastave. Madžarice se zarumenjele kao paprike u proljeće, a grudi im se nadižu kao djevojci u zagrljaju.

Osjeća se pustara u kavani i u srcima. U nama se bude osjećaji za Bosnu. Da ih zatomimo, naručuje Branko bosansku šljivovicu.

Mladenu nabrekle žile kao djevojci dojke i guta očima jednu okruglu Madžaricu. Madžarica ga šiba očima kao mitraljez, i da su bili bliže, došlo bi do ljubavnoga sudara!

Neka paprena šiparica pilji u Tomislava, a Tomislav se u nju zagledao kao na maturi u zadanu točku projekcije.

Kabiljo se zamislio, kao da razmišlja o haptaku. Branko ga tucka po ramenu i veli mu:

— Ne misli, Kabi! Misao je neprijatelj Reglemana!

Vraćamo se kući niz Dunav. Dunav se valja kao vijekovi u historiji. Pala magla po Pešti kao po mozgovima Četrnaeste. Iz magle se svjetlucaju žarulje kao frajterske zvijezde u kasarni.

Uđosmo u kasarnu. Kad je kaplar zatvorio za nama vrata, pričinilo nam se, da kasarna strepi, da se u nju ne ušunja život.

Tek što legoh, nađoh se pred Carem. Optužio me Čokula, da sam pred kumpanijom uvrijedio Cara.

— Kako, sinko? — Pita Car!

— Nazvao Vas je, Vaše Veličanstvo — Vaše Teličanstvo!...

— Vidiš, sinko Brute! Ja sam Bio Odlučio, da se proslaviš i da pogineš u Galiciji Za Me, ali kad si socijalist, Kaznit Ću te najstrašnijom kaznom: Ostat ćeš živ, a na čelo Ću ti Udariti žig: Nije bio vrijedan, da pogine za Cara!...

Kad su pale ove strašne riječi, nebo se naoblači, gromovi zatutnjiše i udari tuča. Tuča probi krov, a kroz otvor uletje sjekira i ravno na moj vrat! Tek što sam rekao: Ah! odsječe mi glavu sjekira. Dok se glava kotrljala po perzijskom sagu, začu se glas s nebesa: Veličanstvo, Teličanstvo! Teletu je glava odrubljena!...

PRVI DANI U OFICIRSKOJ ŠKOLI

Sinoć nam je pročitano u Befelu, da se sutra postrojimo na rajonu s koferima u ruci. (Kabiljo se pobojao, da se jučer nije rat završio, i da ćemo sutra natrag u civile!... Da ga nije Branko utješio, zaplakao bi Kabi nad sudbinom!...)

Kad smo se ujutro postrojili, dojašio je zapovjednik škole i komandirao:

— Direction Offizierschule, marš!

Kad je Kabi čuo komandu, umalo da nije iskočio iz reda, ali, hvala Bogu, da nije, jer da je iskočio, proglasili bi ga za dezertera i objesili bi ga na prvom čiviluku!

Navečer smo stigli u oficirsku školu u Pečuh.

Škola je bila puna austro-ugarskih mladića: Nijemaca i Madžara, a kad je drugo jutro stiglo i nekoliko Rumunja i tri Talijana, skupila se u kasarni čitava Austro-Ugarska.

Da se ne potučemo, smjestili su Nijemce uz Hrvate, ostale Slavene uz Rumunje, a Madžare uz Talijane.

Nakon ove diobe, koju je Branko nazvao diobom Austro-Ugarske, sazvao nas je trubač na zbor. Kad smo sastavili podčasnički četverokut, dolepršao je general u kabanici, a za njim četa oficira.

— Mladići! — poče general govoriti — ja sam zapovjednik oficirske škole za rezervne oficire, general Poldi von und zu Kübelsberg, a ovo su vaši generalštabni profesori: pukovnik Fürst von Kitzlbusch, potpukovnik Graf von Kümmelberg, major baron Krklberg, kapetan Ritter Waldenwieser, natporučnik Edler Säbelstoss, poručnik zu und von Federluft, i na koncu konca Fähnrich von Klapperl!

— Prije nekoliko mjeseci bili ste derani, koji nisu ni sanjali, da će od derana postati oficiri! Ali eto, nasmiješila vam se sreća, došao je rat i vi ćete za koji mjesec pripasati oficirsku sablju. Da počastite ovaj veliki momenat, trgnite bajunete iz korica i kliknite triput:

— Hurrah! Dreimal Hurrah!

Iza »Dreimal Hurrah« pročitan je raspored nastave:

Prije podne bit će ratne vježbe, poslije podne ratna obuka, a po noći spavanje.

Kad smo se drugo jutro postrojili, stupio je general pred bataljon:

— Čujte me! Sad ću vam rastumačiti, u čemu sastoje ratne vježbe.

Ratne vježbe sastoje iz A) komandiranja i B) iz izvršivanja komande. A) izvodi pojedinac, a B) cjelina. A) će biti jedan od vas, a B) čitav bataljon. A) će biti podložan oficiru, a vi svome A-u, nämlich, A) će dobiti od oficira zadaću, da na nju odgovori, a on će na nju odgovoriti komandom, koju će izvesti bataljon. A sad na posao!

— Nek istupi najviši! Istupio je Nijemac Hans Pickelhaus.

— Sie, Pickelhaus! — prozbori zapovjednik bataljona, major baron Krklberg, preuzmite bataljon i odvedite ga na vježbalište!

— Bataljone, imam čast, da te preuzmem! Habt acht, za mnom marš!...

Kad smo stigli na vježbalište, zapovjedio je major Pickelhausu, da odvježba s bataljonom štabne Gevergrife i da izvrši komandu u tenoru. Budući da je Pickelhausa spopala trema, komandirao je u basu.

— Dosta, Pickelhaus! — reče major. — Iz pjevanja prvi red, iz komande treći red!

— Nek istupi Žoltan Kerekeš!

— It vadjok, major ur!

— Preuzmi bataljon, Kerekeš, i odvježbaj deset i pol linksova! Kerekeš stoji i šuti.

— Zašto šutiš, Kerekeš?

— Ne znam, major ur, bih li izvela deset linksova i jedan halblinks ili bih odvježbala deset linksova i pola halblinksa!...

— Marš u glidu, Kerekeš! Treći red, bači Kerekeš!

Iza odmora došla su na red »pitanja iz inteligencije«.

— Nek dođe Čeh Vaclavek!

— Tu sam, pane majorže!

— Kad bi na tvoju četu navalili Kozaci, šta bi komandirao?

— Č e t a, r u k e u v i s!

— Hrvat Branko Hrvojić!

— Izvolite, gospodine satniče!

— Kad Bi sad Naišao Car, što bi komandirao?

— »Gott erhalte!«...

— Kabiljo!

— Tu ga je!

— Kad bi pala među nas granata, šta bi komandirao?

— Ne bih ništa, gospodin major!

— Zašto, nesretniče?

— Zato, rabi, jer bi Kabi umro od straha!...

Poslije podne sakupili smo se u dvorani za obuku.

Na zapovijed: Habtacht! General kommt! — skočili smo u haptak, a na komandu:

— Schau ihn!

bacili smo pogled na generala, koji je ušao u dvoranu s generalskim štapićem u ruci.

— Sjedi! — reče general.

Sjedosmo.

— Kinderle! Danas ćemo početi s teorijskim razmatranjem ratne nauke. Što je ratna nauka? Rečeno u figurama,

ratna nauka je kula znanja, koju su podigli austrijski vojnički umovi, da se po njoj penju poklonici ratnoga genija.

— Izvadite pisaljke i pišite: Raspored predmeta:

— Njezino Veličanstvo Carska Kuća — general von und zu Kübelsberg.

— Ratna historija — major baron Krklberg.

Kritika ratne historije — potpukovnik Graf von Kümmelberg.

— Strategija, pomiješana s taktikom — pukovnik Fürst von Kitzelbusch.

— Teorija pucanja (od čepa na šampanjcu do granate iz haubice) — natporučnik Edler Säbelstoss.

— Čitanje karata (počinje s igraćim kartama, a završava s generalštabnim u omjeru 1 : 3,,,00.000,,000.000,000.000) — poručnik zu und von Federluft.

— Teorija karišika (ustroj carske vojske, bonton, spolne bolesti, dekoracije i definicije zastave, Reglemana, beferderunga, befela et consortes) — Fähnrich von Klapperl.

Obuka je počela predavanjem o Njegovu Veličanstvu Carskom Domu:

Habsburški Dom je božanska institucija, Koju Je Utemeljio Rudolf, Graf von Habsburg, a Dopunila Ju Je Marija Terezija s Loteringijom, pa se zato zove Carska Kuća habsburško-lutrijska.

Glavar Kuće je Car, Koji Se u Austriji Potpisuje Car, a u Ugarskoj Kralj; Car je dakle Dualno Biće, Koje Sastoji od Oca i Sina i Duha Svetoga, amen!

I Car i Kralj pišu se velikim slovima, ali tako, da je Carsko slovo veće od Kraljevskoga za tri milimetra.

Cara pozdravljamo desnom rukom, Kralja lijevom, a Cara i Kralja i jednom i drugom!

Iza generala ušao je u razred pukovnik Fürst von Kitzlbusch, trbušast čovuljak, za kojega je rekao Branko, da bi bio sjajna reklama za plzenjsko pivo.

Kad smo uzeli pisaljke u ruke, da hvatamo predavanje, počeo je pukovnik:

— Moja je domena obučavanje u strategiji i taktici, o čemu sam ja inače napisao dva monstruozna djela u sedamdeset i pet svezaka pod naslovom:

»U sferama strategije« i

»U oblacima taktike«.

— Strategija i taktika pripadaju među probleme, u kojima se mogu snaći samo austrijski generalštabni časnici, a uče se u školama za rezervne časnike samo zato, da se pokaže ljepota i nedostiživost ovih sfernih predmeta.

— Da me bolje shvatite, ja ću početi primitivnom primjenom strategije i taktike. Počet ću od žene.

— Žena je objekt, koju čovjek osvaja strategijom i taktikom. Strategija je ratni plan, a taktika je izvođenje plana. Da me lakše pratite, ja ću najprije raščiniti pojam žene.

— Žena je rajsko biće, jer je stvorena u raju, ali budući da je stvorena u zemaljskom raju, ona je i zemaljski stvor. (Prema tome ona je dualistična tvorevina kao na primjer naša Monarhija! — Ustajemo i kličemo: — Živjela Monarhija!)

— Ženu ne možeš nikada sasvim upoznati, i da sam vojnički pjesnik, rekao bih, da je žena Amerika prije pronalaska!

— Žena je točka, oko koje se vrti čovjek kao haljina oko žene na plesu. (Je li ovo dobra komparacija?)

Iza tog uvoda pukovnik je raščinio ženu u pucicu, (koju je nazvao puserlom), u djevojče, u djevojku, u ženu, koja bukti, u ženu u naponu snage, u ženu na zalazu i u ženu bez opasnosti.

— Najljepši predmet ratne nauke — počeo je major, barun Krklberg — jest moja ratna historija, koja se dijeli u historiju zastarjelih ratova, u historiju srednjovjekovnih i u historiju modernih ratova.

Zastarjeli ratovi vodili su se primitivnim oružjem, srednjovjekovni viteškim, raubriterskim, a moderni ratovi kulturnim oružjem. (U primitivno oružje pripada toljaga, u viteško, raubritersko sablja, a u kulturno oružje topovska familija).

Još je jedna važna razlika između ovih ratova: toljagom se tuče, sabljom siječe, a topom se ubija. Iz ovoga se vidi, da je top najefektniji i najkulturniji.

*
* *

Današnje su vježbe bile vrlo važne.

Naučili smo komandirati u d-duru, shvatili smo važnost životnog osiguranja, kad se maršira, i osvojili smo u trku tri breščića.

U drugom poluvremenu bavili smo se strategijskim pitanjima, koja je postavljao general:

— Kad bi marširao s četom, a neprijatelj ti osuo leđa vatrom, šta bi komandirao, Franz?

— Kehrt euch, marsch!...

— Kako bi se izšunjao iz neprijateljskih redova, Pišta?

— Izšunjao bih se potrbuške!...

— Kad bi te opkolio neprijatelj, šta bi radio, Kabiljo?

— I sâm mislim, šta bih radio!...

— Sa: Nieder mit dem Serbien!...

Sjajan je to čovjek, naš potpukovnik! Umjesto da nas muči kritikom ratne historije, pričao nam je viceve o vizitnim kartama. Evo dvaju:

— Jednom sam se, gospodo, tako napio, da ne bih znao, kako se zovem, da nisam imao kod sebe vizitkartu.

Kad je Kabiljo prišapnuo Branku, da je taj vic bio na izložbi, opazio ga je potpukovnik, gdje šapuće, pa ga je prozvao i zapitao:

— Šta ste Vi?

— Bosanac!

— Posranac, a ne Bosanac! Bosanci su malo drugi dečki! — odrapi mu potpukovnik i nastavi:

— Ovaj me mladić sjeća Židova, pa hajde, da vas zapitam jednu o njima! Tko bi mi znao reći, gdje nosi Židov svoju vizitkartu?

Jedni rekoše u novčaniku, drugi u džepu, treći u njedrima, i kad smo nabrojili sva židovska tajna skrovišta, prihvati riječ potpukovnik:

— Židov nosi vizitkartu na svom nosu!...

— a kršćane u svom džepu! — tješi Branko Kabilja.

Natporučnik Edler Säbelstoss uletio je u razred kao balerina i umalo da nismo zapljeskali!

— Sie, Drekalović — upre prstom u Kelemenja Tiborija — šta se smješkate?

— Ne smješkam se, föhadnagy ur!

— Onda se kreveljiš, Krevelji hur!

— Bit će zla! — šapće Berislav i skriva se za Mladenova leđa, kao na lanjskom satu trigonometrije.

— Šta se skrivaš, Poprdanoviću? — opazi ga Säbelstoss.

— Ja se zovem Berislav — nježno Bero oponira.

— Poprcanović! — preteče ga Säbelstoss...

U tom nadijevanju egzotičnih imena prošao nam je čitav sat. Eduarda Kraftelmanna nazvao je Säbelstoss Popišanovićem, Vojtjecha Kvargličku imenovao je Dijareovićem, Tugomira Drickonjićem, a Kabilju idiotskim Salamunovićem....

Kad je otprhao Säbelstoss, ušao je u predavaonicu poručnik Federluft. Ušao je polagano i važno, kao da je izmislio Pitagorin poučak.

— Za čitanje vojničkih karata traži se znanje generalštabne matematike, pismenost i poznavanje supergeografije. Budući da je čitanje karata težak studij za tikvane, bit će dosta za danas!

— Nek se javi, tko nije razumio moje tumačenje!

Kad se nitko nije javio, rasrdio se i nazvao nas doktorima bukvologije.

Nato je izvadio bilježnicu, da nas popiše. Dok je popisivao prezimena, titulirao je jedne direktorima, druge profesorima, treće inžinjerima, nekoga debelog Madžara nazvao je Dickensom, Čeha Jaržabeka — Šašabekom, atletu Mladena — Bikovskim, a Kabilju — Kobilovskim!

Kad uđe u razred Fähnrich von Klapplerl, umalo da ne ispadosmo iz haptaka.

Mislili smo, da će ući čovjek s brčićima, a uđe mladić s pahuljicama! Bio je vitak, kao da je ispao iz zamotka, nježna lica kao licejka, a mirisao je kao čep iz kolonjske bočice.

— Mlada gospodo! — poče mladić da se vrti za katedrom, kao suplent kad mu dođe inspektor. — Moj je predmet najopširniji, ali je zato i najinteresantniji. On je mali leksikon, mala revija, mala opereta, mali alles über alles, jednom riječju mala univerzica!

— Mirno, mlada gospodo, ja počinjem!

— Bonton! Šarmantna riječ! Muzika! Onomatopoeija!

— U bon ton pripada austrijski oficir. Po bontonu smije oficir tek iza petnaestog pušiti pola cigarete.

— Ne smije se družiti sa Židovima, a smije sa Židovkama.

— Ne smije biti dužan konobaru i cipelaru, a smije krojaču i kavanaru.

— Smije natući svakoga civilista, osim dvorskoga savjetnika. (Njega mora izazvati na dvoboj iz vatrogasne štrcaljke).

Radi crvenih hlača i radi debljine nazvao je naš drug, Nijemac Gaulgeter našeg zapovjednika škole »crvenim kanonikom«, a budući da bi se odmah povratio, čim bi planuo, nazvao ga je Branko »povratnim glagolom«.

Da nije buknuo rat, von und zu Kübelsberg počivao bi mirno u parku penzioniraca, ali dođe rat i poremeti i njegov i evropski mir. U početku rata nije se odmah snašao; družio se s pečujskim penzionircima, i dominao se po kavanama, ali malo pomalo razgrijala mu se penzionirana krv, reaktivirao se i počeo po parku naganjati male Madžarice.

Budući da nije imao svoje djece, adoptirao nas je na predavanjima i počeo nazivati svojim »Pimperlima«. Postupao je s nama, kao što s djecom postupa učiteljica u zabavištu, i kad mu se jednom Säbelstoss potužio na nas, rekao mu je general:

— Dragi Säbelstoss, mladež treba gledati očima, a ne naočarima!

Kad je jednom došao na sat strategije, prozvao je pukovnik Branka i zapitao ga:

— Reci mi jedan napadaj! — odgovorio je Branko: — Srčani napadaj!

Radi tog odgovora htio je pukovnik skočiti u svod, ali ga je umirio starkelja, rekavši mu: — Ganz recht, ganz recht, Herr Oberst! Ti si pitao samo za napadaj, a nisi ga kvalificirao!

Od tog časa ušao je Branko starčiću u volju i Branko je poskočio u cijeni kao bakar za brončanog doba.

*

* *

Najviše muke zadavala nam je ratna historija, koju je major barun Krklberg pretvorio u nepregledne redove logaritama.

Evo nekoliko primjera:

U boju kod Waterloa sudjelovalo je 364.157 pješaka, 159.567 konjanika, 956 topova i 345 generala; jurišalo se 13½ puta, ispucano je 1,395.285 puščanih metaka i 296.567 topovskih.

U bitci kod Metza prelomljeno je 36.946 sabalja i 17.387 bajuneta...

U rusko-japanskom teško-atletskom hrvanju kod Mukdena puklo je 496.395 zajedničkih lubanja, prebijeno je 284.286 ruskih nogu, izbijeno je 163.897 japanskih zubi i izbodeno je 56.498 ruskih i japanskih očiju...

Nakon kreševa kod Kraljičina Graca podijeljeno je 126.456 pruskih ordena i 68.245 austrijskih.

Nonšalantni Kümmelberg razvedrio je kritiku ratne historije vicevima, koje je sipao kao iz mitraljeza.

Jednom je kritizirao Napoleona radi bitke kod Wagrama. Najednom stade, pa reče:

— Znate li vi onaj vic o Napoleonu u gaćama?

— Ne znamo!

— Ne znam ni ja, ali znam jedan o sveučilišnom profesoru! Evo ga:

— Imao profesor dvojicu prijatelja. Jednom bilo ime Schwarc, a drugom Glück. Jednoga dana sretne profesor Glücka, pa mu veli: Zdravo, Schwarz! — Zabunio si se, prijatelju, — odgovori mu Glück — ja sam Glück, a ne Schwarz! — Oprosti — reče profesor i ode svojim putem. Kad je došao do ugla, ispane iza njega Schwarz! — Zdravo, Glück! — Pardon, amice! Nisam Glück, ja sam Schwarz! Znam, da nisi — odgovori mu profesor, ali kad sam Glücku rekao Schwarz, moram reći i Schwarzu Glück, da se egalizira!...

Osim Srba i Rusa nije trpio Kümmelberg Židove i profesore, i nije prošao sat, a da se nije očesao ili o jedne ili o druge.

Jednom je pričao o nekom Židovu, koji se pokrstio dva puta, da uništi na sebi svaki trag židovstva, pa kad mu nije ni to pomoglo, upisao se u misionare, otišao u Afriku i otvorio »Bureau za dijeljenje svetih sakramenata!«...

Od svih naših oficira bio je najinteligentniji lajtnant Federluft. Da nije skrahirao u gimnaziji i otišao u lajtnante, sigurno bi postao žurnalist. Govorio je, kao da čita, a dok je čitao, letio mu je jezik kao propeler. Bio je silan u izražavanju. Ja sam pobilježio neke njegove literarne rečenice, pa ću ih

iznijeti pred čitatelje, da vide, kako inteligencija često puta zaluta:

— Geografijska karta nije ništa drugo nego komad zemlje uhvaćen, dok miruje.

— Napoleon je imao Cezarovu glavu, Hanibalove noge i svoje hemorrhoide.

— Civili su potrebni za porez.

— Kleopatra je bila takav magnet, da je privukla Antonija iz Rima u Egipat.

— Kao što nema riječi bez vokala, tako nema ni zemlje bez Židova.

—Kad ne bi bilo ribara, tako bi se ribe namnožile, da bi preplavile kopno.

— Hesperidske jabuke bile su tako kisele, da je Herkul na jedno oko naškiljio, dok ih je jeo.

— Rimljanke su uoči pada Rima zamrzile rađanje, i prije bi rodio gladijator, nego što bi rodila rimska matrona.

*
* *

A sad nešto o našim drugovima!

Nijemci su nas isprva gledali s visoka, ali kad je Branko iskočio svojim odgovorima, a Mladen natukao Hansa i Kraussa, poskočila je Bosna s kolonije na dominion! Inače su Nijemci bili odgojeni i ugojeni mladići, koji su svaku rečenicu započimali sa: — Bitte! a završavali je sa: — Danke! — Branko ih je nazvao boljom polovicom Austro-Ugarske!

Madžari su neprestano vikali, pa smo mislili, da se međusobno svađaju, dok nam jedan njihov drug nije rastumačio, da je buka karakteristika njihova jezika. Nisu se ni s kim družili, pa smo ih nazvali: — Gobi oaza u Evropi. Inače su bili bogati, i rasipali su novac kao primaš melodije. Pričinjavali su se, kao da Nijemce i ne vide, nas Hrvate smatrali su polubraćom, a kad su vidjeli Čeha, došlo im je, da bljuju.

Česi su bili štediše, koji su vodili dvostruko knjigovodstvo o svojim izdacima. Budući da su uvijek ili računali ili svirali, prozvao ih je Branko »nacija iz dionica«. Sporazumijevali smo se njemački i nazivali se braćom, što je Branka srdilo, »jer da je brat nešto dobro, imao bi ga i Gospod!«

Nas i Čehe vezalo je samo to, što smo osjećali, da su Nijemci i Madžari u Austrougarskoj prvi padež, a mi Slaveni drugi padež, Talijani i Rumunji nisu bili niti padež, nego treće lice u množini!...

Kad je Branko jedne večeri razmotrio ovu situaciju naroda u oficirskoj školi, rekao je, da škola miriše po federaciji...

Da se ne gubi vrijeme u raportima, odredio je general, da će raport držati samo subotom u podne, kad će nam se pročitati i sedmični izvještaj s fronte.

Kad smo u subotu došli s vježbe, postrojili smo se u svinjski carrè, našto je stupio u sredinu carrèa major Krklberg i pročitao nam ovaj ratni izvještaj:

Naši stoje u Galiciji halblinks, na Srbiji halbreks, a na Crnoj Gori rut.

Nijemci stoje u Rusiji pod kutom od 36^0, a na Francuskoj pod kutom od 96^0.

U Turskoj kiša, u Karpatima snijeg, u Japanu nahlada. Gott strafe England, Göttin Rusland, Bericht fertig!

Sada su došli na red raporti.

Generalštabni narednik Johann Fickelmann tuži generalu đaka Heinricha Wildenffeta, što mu je rekao, da je čovjek bez fizionomije!

— Jesi li rekao?

— Jesam!

— Zašto?

— Zato, jer je prije toga rekao Fickelmann, da vojnik mora ostaviti fizionomiju u civilu!

— Dalje!

Generalštabni nadvodnik Ištvan Gjerekeš javlja nagjšagoš Ikščelenciji, da mu je đak Elemer Serebeš rekla — da je moja glava prazna!

— Jesi li rekao?

— Jesam!

— Zašto?

— Zato, jer je Ištvan ur meni rekla, da se svaka glava iz civila mora u vojništvu ispumpati!

— Dalje!

Generalštabni nadkaplar František Zboržilek javlja panu generžalu, da je đak Franta Poskoržik ržekao, da se »šuldrt« veli »šultrt«.

— Jesi li rekao?

— Jesam!

— Zašto?

— Zato, jer to veli Regleman!

— Dalje!

Generalštabni nadfrajter Mato Kreveljača tužaka đaka Branka Hrvojića, što mu je rekao, da je zvijezda sjevernjača!

— Jesi li rekao?

— Jesam!

— Zašto?

— Zato, jer je rekao Kreveljača, da je frajter os, oko koje se vrti vojnički svemir!

— Pozor! Čujte kaznu!

— Wildenfett će napisati do ponedjeljka studiju o maršu, Serebeš će naučiti naizust: »Gott erhalte«, Poskoržik će nacrtati topografiju Pečuha, a Brankrl će izračunati trigonometrijsku udaljenost od zvijezde sjevernjače do zvijezde Kreveljače!

— A sad kliknite tri puta: Živio Car, Živio rat, Živio raport! i odstupite!

*
* *

Sinoć sam prvi put sanjao u oficirskoj školi.

Sanjao sam, da sam ponovno maturirao i da sam došao u Zagreb, da se upišem na sveučilište.

Na mjestu stare sveučilišne zgrade ukočila se kasarna, na kojoj piše:

K. u. K. Militär Universität...

Oko zgrade ograda, a na ogradi umjesto starih šiljaka vršci bajuneta.

Po dvorištu se šeće stražar s puškom Manlihericom na ramenu. Iz puščane cijevi viri Hardmudhtova pisaljka.

Prijeđem preko dvorišta, i da ću ući u vestibul, kad me opazi frajter:

— Kud ćeš, regrut?

— Na upis, magnifice!

— Jesi li manturiro?

— Jesam, magnifice!

— A gdje?

— Na gimnaziji u Fićurevcima, magnifice!

— Šta ćeš študijerati?

— Viehlosofiju, magnifice!

— Odiri!

Stupim u aulu i potražim ploču za oglašivanje.

Kad sam je našao, izvadim pisaljku i prepišem predavanja za prvi semestar:

Uvod u filozofiju — imat će major Dr. Maks Glaubeglück.

Historiju filozofije — obučavat će natporučnik Dr. honoris causa Fredi Fitzmauritz.

Filozofijsko razglabanje — učit će kapetan, profesor Gustl Gummihälter.

Čitanje klasika — potpukovnik Dr. Erich Schwanderlich.

Klasična gramatika — pukovnik Dr. honoris causa Oskar Ausnahmsweiser.

Iza toga skočim k drugoj ploči i prepišem sveučilišni senat:

Rektor: Infanteriegeneral Alfred Graf von Jaummern.

Dekani: pukovnik Traubenstaub (filozofija), potpukovnik Grünnerhock (jus), feldkurat Paterle (bogoslovija), Regimentsstaubsarzt Dr. Margold (medicina), Pferdestabsarzt Dr. Leichhol (veterina), Pioniermilitäringenieur Ing. Haurek (tehnika).

Dok sam se penjao uz stepenice, da se upišem u dekanatu na filozofiju, posrnem na stepenicama, panem u san i sanjam, da sam nabasao na sifilis i da sam unaprijeđen na majora u generalštabu...

Tek što sam prišio pod vrat generalštabne zvijezde, kad me netko zovnu na raport:

— Šta to učiniste, po Bogu, majore?

— Što sam, brate, učinio?

— Kad je sinoć na predavanju spomenuto Carevo Ime, umjesto da ste ustali, vi ste, nesretniče, digli samo tur!...

Kad je za to Dočuo Car, Degradirao vas Je s majora na rittmajstora!...

* *
*

Danas su započela praktična predavanja iz ovih predmeta:

Adjustierung, pranje šalica, čišćenje cokula, uređaj kreveta, vršenje nužde na ajnc, cvaj i na obroke, pranje šuferaka i podova, česanje šarža po leđima i po trbuhu, i za koliko se minuta može napuniti kuhinjski kotao vodom iz dvadeset napršnjaka...

Svaki naš podčasnik iz ove grupe predavanja (da se poslužim Brankovim pronalaskom), bio je tip-top tip!...

Nadnarednik Johan Übelhof zaboravljao je vezati rečenicu s rečenicom, pa su mu ispadale ovakve grdosije:

— Danas ćemo o teoriji pranja, koje, kako bih rekao, može ovako i onako, ali ipak ne svakako i nikako, jer je teorija pranja — teorija.

Radi socijalista mrzio je narednik Peter Ochtelman svaku internacionalnu riječ. (— Oni me sjećaju socijalista i tko mi spomene i jednu takvu riječ, optužit ću ga radi izdaje države! —)

Da pokaže svoju vještinu u njemačkom jeziku, podnarednik Stanko Frkulja poigravao se njemačkim riječima kao matematik formulama.

Neke su mu riječi bile preslabe, pa je od jedne riječi stvorio po dvije, po tri nove.

Tako je »genug« umanjio na »genugchen« i »genügchen«, a ove na »am genugsamstens«...

Ako mu je koja riječ bila po volji, on ju je i pohrvatio; tako je od »fünf« napravio »finfić«, od halb — halbić, od genug — genugček, od Gewehr — geverček, a od Franje Josipa — Franc Joškerla!...

Cugsführer Vržatislav Bramborek, (krojač u civilu), operirao je frazama kao njegov zemljak Radetzki armadama. U šumi svojih fraza često puta je zabasao, te je umjesto katakombe rekao gatagombe, umjesto delirium — ilirium, mjesto konstatirati — konstantirati, mjesto adoptirati — adaptirati, a mjesto apcug — ancug... Circulus vitiosus zamjenjivao je s circus vitiosus, drakonske mjere sa dragunskim mjerama, a spiritizam je pomiješao sa špiritom...

Da nas razvedri, jednom ga Branko zapita, koja je razlika između majora i vis majora?

Bramborek je odgovorio:

— Ta, pane Bržanko, što je običan major — major u aktivi, a vismajor znači major u civilu!

— A šta je to, pane cugsfirerže, majoriziranje?

— Majoriziranje znači, pane dobržovoljce, isto što i majoriranje!

— A šta je to?

— To je majorska vlast ili majorstvovanje!...

Kaplar Jankić Žlojderica iz Hrvatskog Zagorja, govorio je uvijek u desetercima:

Ravnajte se desno, momci moji,
Jer će biti svega i svačega!
Kad nam stigne major na kulašu,
Pa on vidi grdnu četu vašu!

Sinoć je Branko bio prviput na straži, pa smo ga danas intervujisali. Mladen ga je pitao, a Branko mu je odgovarao.

Evo toga znamenitog intervjua, koji je kasnije izašao u literarnoj reviji: »Sve za Cara i za Carski Dom« pod napisom: Feljtonsko-stražarske misli k. u. k. đaka svojevoljca.

— Što ste mislili, gospodine stražaru, kad ste pošli na stražu?

— Nisam ništa mislio, gospodine upitniče!

— A zašto niste?

— U interesu domovine ne ću vam odgovoriti na to pitanje!

— Shvaćam vaš patriotizam i prelazim na drugo pitanje:

— Koja je bila vaša dužnost?

— Moja je dužnost bila, da čuvam ovu noć Austriju od neprijatelja!

— Šta ste mislili, dok ste Austriju čuvali?

Mislio sam, da se u mojim rukama nalazi sudbina Austrije.

— Da je u taj čas navalila na vas Rusija, šta bi vi učinili?

— Zavikao bih: Rusi, u pomoć!...

— A jeste li se dosađivali na straži?

— Ni najmanje! U prvom poluvremenu izračunao sam, koliko je proteklo minuta od rođenja Kristova do rođenja Reglemana, a u drugom poluvremenu, koliki bi se izlegao kapital iz jedne krune, da ju je za oca Abrahama uložio Kabiljo u banku (Kabiljo viče: — Ne bih u banku nego u

pothvat! ali ga Mladen kažnjava stajanjem na nožnom palcu i Kabiljo se umiruje).

— Jeste li koji put zadrijemali na straži?

— To pitanje vrijeđa moje stražarske osjećaje, gospodine!

— Oprostite, gospodine, nisam znao, da ste takav k. u. k. osjetljivac!

— Molim, i budite drugiput oprezniji, gospodine, jer ja sam vam najosjetljiviji, kad se radi o Austriji i o mojim k. u. k. osjećajima!...

— Hvala i do viđenja!

— Glück auf!...

* *
*

Jutros smo bili na oštrom pucanju. Figure su bili Srbi i Rusi, i čudno je, da mi Slaveni nismo pogodili ni jednu figuru!... i optužili bi nas, sigurno, radi izdaje države, da nije Branko uvjerio generala, da se u naše puške zavukla ruska propaganda...

Jedva smo se iskopali iz te nesreće, kad Kabiljo pade u novu nesreću. Čim je opalio prvi hitac, odbacila ga je puška u uzduh, i da u taj čas nije naišao neki naš avijatik, koji mu je dobacio padobran, razmrskao bi se Kabiljo u sto i pet komadića!...

Prošla sedmica bila je sedmica ratnih napora.

Počeli smo gladovanjem i dva dana nije nitko ništa okusio, ali smo se treći dan tako najeli, da su kompanijski bubnjari vježbali na našim trbusima Kaiserschnittmarsch...

U srijedu nismo spavali, a u četvrtak smo prenoćili u snijegu; u petak smo ležali u kaljuži, a u subotu u »kiši granata i šrapnela«... Svi smo, hvala našoj kuraži i uzdržljivosti, ostali zdravi i živi, osim gaća Joana Pipilescua, koje su bile mokre od straha...

* *
*

Danas je bio dan raporta.

Gottfridu Henneckeru falio je na bakandžama trideseti čavao; Tibor Mijaz nije imao ulaštene gumbe na ulazu hlača

u gaće; Ferda Švantiček nije se smijao, kad je kaplar pripovijedao vic za smijanje; Guisseppo Tamburino fiksirao je frajtera, Kabiljo nije znao za 45. dio telećaka, a Berislav je sjedio na Reglemanu...

Kad je general saslušao prijave, kaznio je grešnike ovako: Hennecker će do sutra ispjevati odu tridesetom čavlu na cokulama, Mijaz će izračunati, koliko je prošlo koraka od Kristova rođenja do danas, Švantiček će izmisliti vic, kojem će se nasmijati cijeli bataljon, Tamburino će pronaći najnoviju fiksnu ideju, Kabiljo će tri noći spavati s telećakom na trbuhu, a Berislav će za pet dana prenijeti Regleman iz proze u klasične stihove...

* *
*

Kod pukovnika Fürsta von Kitzlbuscha toliko smo napredovali u strategiji, da nas je honorirao kratkim referatom o ljubavi.

Počeo je od ljubavnog tepanja, koje je, veli, obligatni predmet u ljubavi. Ljubavno tepanje pripada zapravo zoologiji, jer se počinje s — mišiću i golubiću, nastavlja se guskom i puranom, a završava se kravom i kobilom...

Iza toga je prešao na vjernost žene u braku, pa je rekao, da je istočni grijeh osudio ženu na nevjeru, i koja žena umre vjerna, da se po Talmudu mora još jedamput roditi, da iznevjeri...

Iza pukovnika došao je u razred Fähnrich von Klapperl, koji je taj dan obučavao u dvobojima.

Prvi poznati dvoboj bio je u raju između Božjih i vražjih anđela, prema čemu je dvoboj rajska institucija! Za dvoboj se veli i duel, a dijeljenje dvoboja zove se i dueliranjem.

Tko se može duelirati?

Duelirati se može samo onaj, tko je satisfactionsfähig, a saticfactionsfähig je onaj, koji ima kadetsku školu ili univerzu. Lako oružje za dueliranje je igla i čačkalica, srednje: kubura i lovačka dvocijevka, a teško: top i vatrogasna štrcaljka.

ŠTRAFEKSPEDICIJA U KIČIK HALAS

Kad smo jutros skakali iz postelje, zakasnio je prvi roj u skakanju za 0.3 sekunde, pa su ga osudili na raportu, da ide na noćnu štrafekspediciju u selo Kičik Halas. (Na svoju nesreću, u tom kažnjenom roju bili smo Branko, Zdravko, Mladen, Pavao, Miroslav, Kabiljo i ja).

Čim su se u zviježđu Troglodita pojavile zvijezde Kilavice, krenuli smo na put.

Bili smo u potpunoj ratnoj odori, i da smo se, kojom srećom, namjerili te noći na koju rusku patrolu, grdno bi se Rusi proveli! Potukli bismo ih do gležanja i Bog zna, ne bi li taj naš mali okršaj odlučio svjetskim ratom!... a ovako! A ovako ništa, kad se ništa nije dogodilo!...

Budući da mi ipak nismo znali, da se te noći ne će ništa dogoditi, mi smo se za svaki slučaj osigurali:

Sa šest glasova većine izabrali smo Branka za vođu ekspedicije, lijeva zaštitnica bio je Zdravko, a desna Zlatko; u prednju stražu odredili smo Pavla, za zalaznicu Kabilja, za šiljak mene, a za glavnu trupu Miroslava.

Da bude sve u ratnom stilu, poklonio je Branko svoje rezervne obojke za ratnu zastavu, a za zastavnika imenovao je stražnji dio Miroslava, koji je smjesta isturio zastavu na pozadini hlača.

Na Brankov povik: — Naprijed! U boj za Cara i ekspediciju! — krenusmo...

Nebo se osulo zvijezdama kao bolesnik osipom.

Mjesec isplovio iz Erdelja i polio krajinu mlijekom. Snijeg se iskri, kao da si po njem prosuo Tommaseove »Iskrice«. Cesta se opružila po ravnici kao trakavica. Studen se uvlači u naše bojne redove. Cipele cokoću od studeni...

Kolona stupa sigurno i odvažno. Da si tada, čitaoče, okrenuo na radiu val osam iz Podunavlja, čuo bi na njem: cok, cok, cok...

To su bili glasovi naših ratnih cipela...

Najednom zadršće krajina. S lijeve strane začu se bojni krik: — Kikirikik!...

Vojska stade. Korbskomandant zapovijeda korbsađutantu, da se armada razvije u bojne redove. Trubač trubi bojni zov:

— Brekekekek!

Vojska razvi svoja krila i časom zapucketa: — puc, puc, puc, puc...

Ispred bojnih linija projaha na metli šturmkomandant vičući: — Svi na snježne bedeme!

Zahvaljujući energičnoj hladnokrvnosti našega generalisimusa, doznali smo, da se lijeva zalaznica preplašila oblaka, koji je projurio preko snijежne poljane. Da bude drugiput pribranija, kaznio je vojvoda zalaznicu divizijskom opomenom, a vojsku je stisnuo u gušće redove.

Marširamo ponovo.

Ravno ispred jednoga sisastog oblaka ukaza se nešto crno na poljani.

— To bi mogao biti ruski logor! — pogađamo misao svoga generala.

— Oprez! — čitamo mu s lica.

— Frštanden! — odgovaramo klimanjem...

Kad smo stigli na pljuckomet daljine do oblaka, zapovjedi Radetzki: — Sapu u se i ne disati!

Zatvorismo disala i dišemo na uha.

Rasusmo se u bojne rojeve.

— Pušku u ruku, bajunet u usta! — šapće vojskovođa.

Iz tame iskoči strah i uletje nam u hlače. Pavao poplavi, a Miroslav se zarumenje i zasja kao malo polarno svijetlo. Meni se trese utroba, i da ne stisnuh otvore, izletjela bi mi u gaće.

Vojska se ukočila kao Karpati po zimi.

Najednom se išunja mjesec iz gomile oblaka, nasmiješi se i obasja selo pred nama...

— Ah! — odahnu armada. — Ah! — ču se nešto iza Miroslava.

Kad smo se opet sabrali, imamo šta vidjeti: Kabilji izrasla kosa na glavi!...

Da stresemo strah sa sebe, predloži Branko, da otvorimo vodene pipce. Upravo mi šišikamo po poljani, kad iskoči iza grma Madžar, pa će Branku:

— Mit csinalsz, vitez ur?

— Uriniram, Pišta baći!...

Po sanskrtskim ostacima u madžarskom i hrvatskom jeziku doznadosmo od Pište baćija, da je ovo selo Kičik Halas

i da je u birtiji »Vito bedro bedevije« općinska zabava. (Selo slavi dolazak mladoga grofića na zimske ferije).

Kad smo doznali od Pište, da u selu nema Rusa, završio je zapovjednik naš ratni pohod i pohvalio naše hrabro držanje po mjesečini. Da naš heroizam ostane kao primjer i kasnijim austrijskim vojničkim generacijama, zapovjednik je sebe odlikovao »Bijelom Zrakom Mjesečine«, Kabilja »Pomadom protiv ispadanja kose«, a nas šestoricu viteškim Tur-ordenom.

Međutim dočuli su u birtiji za dolazak naše armade, pa je kasnije stigla deputacija iz birtije, da nas pozove na zabavu. Budući da je to bio zgodan momenat, da se učvrsti bratstvo između civilne i vojničke Monarhije, zapovjednik je prihvatio poziv.

Pred vratima birtije dočekao nas lord-protektor ove zabave, seoski bilježnik Imre pl. Kesegji. Kad je izgovorio dobrodošlicu, ponudio nas je po madžarskom običaju paprikom i slaninom.

Na srdačnom pozdravu zahvalio je Branko reglemanskim jezikom, rekavši, da je ovim našim noćašnjim susretom udaren temelj novom bratstvu Carevih civila i Careve armade.

Uz povik: — Eljen! Hurrah! — uđosmo u birtiju.

Birtija sva u cvijeću, a na podiju cvijet seoske inteligencije: seoski glavar, općinski blagajnik, gospoštijski cipelar, brico za inteligenciju, općinski krojač, dva pisara i tri pandura, a sa stranâ brojni narod. U dnu dvorane ciganska glazba, koja udara nama u počast Kara-Mustafin marš...

Sredina birtije prazna. Ona je, tumači nam bilježnik, određena za svečani čardaš.

Na bilježnikov mig donesoše momci stol i za nas. Postaviše ga u začelje birtije. Čim sjedosmo, stiže na stol vino, a iza njega izabrana jela.

Dok smo jeli i pili, glazba je svirala karišike iz opere »Rano rani Tekelija bane«, a kad smo se okrijepili, poče ples.

Iz ciganskih gusala iskaču škakljivi tonovi, poskakuju po birtiji i ulijeću Madžaricama u noge.

Madžarice se upalile, pa gore kao naši ivanjdanski krijesovi, a Madžari ufitiljili brkove, pa odskakuju po birtiji kao lopte na tenisu. Djevojkama nabrekle grudi kao vimena, a momcima division dršću prsi kao hladetina. Suknje lete po birtiji, a

ispod sukanja crvene se djevojačka bedra kao na ražnju prva jagnjetina.

Nama trnu noge. Mladenu iskočio znoj na čelo, a Berislav prevrće očima kao bikić, kad upane među mlade bikuše; Pavlu se zažarila uha, a Kabilji se orosio nos kapljicama, kao da je namirisao jerihonske ruže.

Gusle pijuču kao mladi pilići. Bokovi poskakuju, kao da si ih nabio temperamentom. Iz očiju suklja plamen, a iz tijela miris djevojačke postelje. Birtija se okreće kao vrtuljak. Uzduh miriše po čardašu...

KARIŠIK

Danas su se gospoda generali: Cezar, Napoleon, Hanibal i naš Jelačić vraški prevrtali u svojim grobovima. Alaj ih je izgrdio naš potpukovnik Graf von Kümmelberg! A kako i ne bi?!

Zašto se gospodin Cezar dao potući kod Dirachija, a Napoleončić kod Waterloa? Zašto je mister Hanibal izgubio bitku kod Zame i zašto je gospodin ban Jelačić zvao Četrdesetosme Ruse u pomoć?!

* *
*

Jučer je bio dan vojničkog razmišljanja, pa je Branku pozlilo od teških misli. Prenijeli su ga u bolnicu, gdje su mu uštrcali injekciju od praznih tikava. Navečer se oporavio i izrekao aforizam, da je rečenica misao, izrečena riječima. To ga je spasilo, da nije krenuo umom.

* *
*

Danas smo naučili na satu Fähnricha von Klapperla, da se austrijske ratne dekoracije mogu nositi i na leđima, i to samo onda, ako nema mjesta na prsima, te ako je junaku granata raznijela grudi.

Kretschen je po Reglemanu povratni glagol, jer se u vježbi dotle ponavlja, dok frajter ne rekne dosta!

Krečen je inače pedagoško sredstvo za jačanje krakova.

Koliko je važan krečen za razvoj naše vojske, vidi se iz toga, što su krečenu podignuli spomenik u Beču! (Krečen je još i važno pomagalo za fiziološko-serološko olakšavanje na latrinama).

* *
*

Ove sedmice bila je fronta vrlo bogata događajima.

Među Engleze uvukle se uši.

Toliko je dosad izginulo Francuza, da je njihov generalni stožer zapovjedio, da se odsad smiju ženiti u Francuskoj i mladići od 15 godina.

Rusima je nestalo oružja, pa nove čete stižu na frontu s kosama i metlama.

U Japancima se probudila stara mržnja na Ruse, i narod traži od mikada, da Japan prijeđe k nama. Dao Bog i mikado!

Belgijci se srde na Engleze i na svoga kralja Alberta, jer se govori, da su Englezi kupili od Alberta ostatak Belgije za 30 milijuna belgijskih forinti.

Kod Srba je tako pao ratni moral, da je njihova komanda pozvala u vojsku guslare, da uz gusle dižu heroizam.

Toliko je Crnogoraca popadalo po bojnim krševima, da su ovih dana pozvali i žene pod oružje.

Nijemci izmišljaju novi top, koji će jednim udarcem rušiti bregove. Na putu je u frontu novi ratni stroj, koji će bušiti zemlju ispod rovova.

Iz šahovskih razloga mi smo se u Karpatima povukli za 3.47 km.

Da smo htjeli, mogli smo prekjučer osvojiti u Karpatima tri snježna brijega.

Turci su donijeli na Dardanele Muhamedov barjak i tri dlake iz brade proroka Alije. Čim su ove svetinje došle na Dardanele, podigla se bura na moru, koja je potopila deset engleskih đemija.

Njegovo Carsko Veličanstvo Car Vilim Nahladilo Se na reviji četa u Flandriji. Temperatura 45.02 C, Bilo 90, Stolica nešto malo abnormalna.

Njegovo Carsko i Kraljevsko Apostolsko Veličanstvo Car i Kralj Franjo Josip I. Šahirao Je preksinoć na telefonu sa Svojim Visokim Rođakom, Nadvojvodom Fridrihom i Pobijedio ga sa 13 : —1.

Njegovo Carsko i Sultansko Veličanstvo Muhamed V. Jelo Je sinoć haremsko đuveče s kadaifom.

TEJUŠ, DRAGI TEJUŠ!...

Od ratnih napora u školi i na vježbalištu nismo imali vremena, da mislimo na svoje djevojke u Travniku, pa smo veselo prihvatili Brankov prijedlog, da ćemo odsele jedan dan u sedmici razmišljati o travničkim pupoljcima. I upravo uoči tog historijskog dana odnio je đavao Slavoljuba u grad, gdje se upoznao s nekom Arankom, s kojom se dogovorio, da će drugi dan nju i njezine drugarice upoznati sa svojim prijateljima.

Mi smo ga naravno izgrdili i nazvali štrajkbreherom. Branko je predlagao, da mu navijestimo rat, i umalo da nije došlo do mobilizacije, kad se u to umiješao Zdravko i predložio sporazum: odazivamo se sastanku, a dan razmišljanja odgodimo do druge sedmice!

Eto tako smo se upoznali s našim malim Madžaricama. Premda nismo znali esperantski, ipak smo se brzo sporazumjeli. Privukle su nas naše godine i skladno kucanje srdaca. Odmah na prvom sastanku sklopili smo novu ugarsko-hrvatsku nagodbu, koju smo zapečatili usnama.

Bili su to lijepi primjerci madžarske rase. Sve su bile crnomanjaste, kao da su se provukle kroz dimnjak.

Imale su tako skladna tjelešca, kao da su ispala iz geometrije. Svaka je imala vedre oči. Branko ih je nazvao našim vedrim noćima.

Imale su nožice, slične jonskim stupićima. Dolje nježne kao linije, u sredini nabrane, a iznad toga — a iznad toga malo koljeno, koljence, od kojega dršće srce i suknjica.

Čavrljale su kao vrapčići, smijale se, kao da potočić skakuće s kamena na kamen. Dok su hihotale, bila su njihova ustašca nalik na malu spilju, iz koje vire bijele školjčice. Onoga malog skakavca u ustima, kojega ljudi zovu jezičićem,

nazvao je pjesnik Berislav Amorovom strjeličicom, a Branko najslađim rostbratnom...

Kad smo bili zajedno, osjećali smo se kao Virgilije na imanju. Uz ove male madžarske suknjice zaboravili smo i na školu i na vježbe i na naš mali Travnik.

Naše male Ilončice toliko su zanijele budućeg politika Zdravka, da je jednom rekao, da je uz njih zaboravio mrziti na Madžare...

Kad smo se načavrljali u zboru, onda smo se razišli po perivoju, našli kakav zakutak i u njemu nastavili »slatke razgovore«, kako ih je prozvao ljubitelj slatkiša Dubravko.

Razgovori su počeli stotim očitovanjem ljubavi. Berislav je svoju ljubav potkrepljivao stihovima, Zlatko uzdasima, Krešo stiskivanjem Margitine ručice, Branko poljupcima, a Mladen snagom svojih mišica oko bokova...

Ja i moja Tejica sjedimo na klupčici, držimo se oko pasa i gledamo oblake iznad Pečuha, i čekamo, da dođe nad nas onaj crni oblak... a kad dođe, stisnemo se jedno uz drugo kao listovi u knjizi, uzdahnemo, pa se tiho, tiho poljubimo...

Teji srce tuče, kao da je u njedrima skrila uricu. Moje srce tuče u basu, pa me pita Teja:

— Zašto tebi, Tonča, srce tuče u bajsu?

Ja joj šapćem, da sam nahlađen, a ona mi ne vjeruje, nego veli:

— Sigurno ti, Tonča, imaš još jedna kičik Tejča, pa ti srce tuče za dvije!...

— Zlatna moja Tejice, ti moj mali sonetiću! Kao da te sad gledam pred sobom, moje malo harmonizirano tijelo! Bila si tako ljepušna, da su oči same išle za tobom. Imala si glavicu, kao da si skočila s one slike anđelčića, koju smo gledali u crkvici Svete Marije u Pečuhu. Tvoje male nježne bokove nazivao sam valićima, tvoje trepavice svilom s Orijenta, a onu slatku, malu jamičicu na tvom dragom vratiću prozvao sam, Tejičice, raspuklom jagodicom...

Kad se sjetim, Tejuš dragi, tvojih ustašca, zapeku me usta.

Kad pomislim, Tejušek, na one tvoje male očice, zanjiše se soba oko mene.

Tvoje male dojčice, nisu Tejić, bile dojčice, nego sitna dva kolačića, dva Indijanerčića, moja mala crna Indijančice!

Zvao sam te srnom, Tejiš, jer su tvoje nožice bile mojim usnama sočna srnetina, moje malo srnče s madžarske pustare!

Pokraj tebe, Tejušice moja, zaboravio bi svaki mladić svoju Ljerku...

Koliko su puta, Tejšo, moje misli doletjele s fronte nad Tvoj Pečuh, prošunjale se ulicama, došle pod Tvoj prozor i ako je za tih noći, Tejiš, netko pokucao na Tvojim dragim prozorima, znaj, Tejo, da je to bilo moje sjećanje!...

Kad sam ti one zimske večeri rekao, Tejo, u perivoju, da Te ljubim, rekla si mi:

— Reci mi to, Tonča, madžarski! — a ja sam ti kazao:

— Dragi, edeš Tejuš, szeretlek, šokat szeretlek!...

PRVA SMRT...

Neku noć je bila vježba za obranu Pečuha po noći. Čučali smo dva sata u nekakvim sniježnim rovovima i slušali kako se na obroncima pečujskih vinograda tuče neka regimenta s »Rusima«.

Noć je bila vrlo hladna. Snijeg prši po poljani, zalijeće se u oči, i mlati nas po licu. S vinograda juri vjetar niz dolinu, upada u naše rovove, profijuče ih i odtutnji prema Baranji. Studen prodire kroz kabanicu, uvlači se u tijelo, i koči ga. Pričinjava mi se, kao da mi netko gura komad leda u utrobu, a to se isto pričinjava i Krešimiru.

Jedva nekako oko ponoći protjeraše »Ruse« prema Mečeku. Vratismo se u kasarnu.

Bilo je oko tri sata ujutro, kad nas probudi vika u spavaonici. Skočismo iz postelja, da vidimo, što je, kad ugledasmo Tugomila, kako sjedi u postelji i viče: — U pomoć! Idu na me regimente studeni!...

Priskočismo k njegovoj postelji.

On se sav iskrivio i izobličio, maše rukama i ne da nam k sebi.

— Odlazite! Znam ja, tko ste vi! Vi ste avantgarda sibirska, vi ste snijježne vijavice...

Iz njega izbija vrućina kao s vruća ognjišta, a po čelu mu iskočio znoj, debeo kao grašak; kotrlja se niz lice, i propada u njedra, koja bukte od temperature.

Malo kasnije stigoše i bolničari. Strpače ga u nosila i odvezoše u bolnicu.

Ujutro smo čuli, da je Tugomil nahladio pluća, i da bi ga mogla spasiti samo njegova mladost.

Branko i ja zamolili smo generala, da kod njegove postelje budemo nas dvojica.

— Bit će mu lakše, gospodine generale, kad vidi svoje drugove uza se! — tumači Branko generalu.

General ništa ne reče nego samo kimnu glavom, okrenu se i ode, a onda se opet povrati i reče Branku:

— Nastoj, Brankerl, da se vratiš s Tugomilom!...

Dok je to govorio, zacaklilo se starcu nešto u zjenicama — bio je to zametak jedne suze u staračkom oku...

Sjedimo kod svog druga Tugomila. Temperatura ga još drži, pa su ga umotali u povoje, da mu isišu vrućinu.

Po licu mu se prosulo bljedilo, a usne mu poplavile kao prošle godine od trešanja, kad smo ih, Tugomile, jeli po travničkim baščama. Ponekad se trgne kao nekoć u razredu, kad je s katedre zaječalo:

— Nek izađe Tugomil!...

Treći dan popustila je vrućina. Tugomil se osvijestio i kad je ugledao kraj sebe svoje drugove, zaklopio je oči... a kad ih je opet otvorio, bile su mu zalivene suzama...

Uze nas za ruku. Htio nam je stisnuti drugarske desnice, ali nije mogao.

— Nemam više... snage! — šapnu. — Ostala je... one noći... u rovu!...

Nama se zamaglilo. Osjetismo, da nam se oči orosiše suzama, i da poštedimo svoga dragog druga, progutasmo suze:

— Vratit će se tebi snaga, Tugomile!...

Iz njegovih očiju potekoše suzice...

— Ne plači, moj mali! — tješi ga Branko. — Sve će biti dobro!...

Na večer počne Tugomila nanovo tresti groznica. Tako ga je, prokletnica, zgrabila, da je odskakivao po postelji kao čunjić. Cokotao je zubima i buncao o maturi i o Rusima, koji provaljuju iz Sibirije i nose sa sobom nahlade, a onda je stao dozivati svoju majku:

— Mamice, mamice! Hoće, mama, studen Tugomila! Skrij me, mamice, u krilo!

U neka doba noći napusti ga groznica. Otvori oči, pozva nas k sebi i prošapuće:

— J a ć u o t i ć i !...

U naše tijelo uđe studen.

— Tuna! — nastavi Tugomil. — Kako glase... stihovi... Radičevića: Lisje... žuti...

Pokušao je citirati pjesnikove stihove, ali glas mu se sve više gubio, dok nije prešao u šapat. Vidjeli smo samo, kako mu se miču plave usne...

Najednom ga prekri sjena. Oči mu se zaklopiše, u prsima kao da nešto pade, jedno se oko rastvori, čusmo uzdah, mali trzaj i... nesta iz života dobroga djeteta...

Drugi dan smo ga ukopali.

Naprijed smo išli mi Hrvati, za nama glazba, a iza nje kola s Tugomilom u lijesu. Iza kola su išli naši oficiri, a za njima oficirska škola u paradnom hodu.

Kad su pred grobljem skinuli lijes s kola, uzeli smo Tugomila na ramena Branko, Mladen, Berislav i ja i donijeli ga nad njegov grob.

Iza molitve stupio je pred lijes naš poručnik, da se u ime škole oprosti s Tugomilom.

Rekao je za Tugomila, da je on p r i m j e r, k a k o s e u r a t u m o ž e u m r i j e t i z a C a r a i u H i n t e r l a n d u, i dok je Austriji ovakvih junaka — Austria erit in orbe ultima! — Vječna ti slava, vječni pokoj, junače! — završio je poručnik.

Nato je Branko prišao k lijesu, da se u ime svojih drugova rastane s Tugomilom. Završio je, da mi u ovaj grob ne polažemo samo njega, svog druga Tugomila, nego i dio nas samih, dio svoje mladosti, svojih devetnaest godina, koje i ne zovemo godinama, nego mladim ljetima...

Kad smo spuštali Tugomila u grob, svirala je glazba pogrebni marš, u kojem je jedna truba jecala za ugaslim životom.

— I dok su po tebi, Tugomile, padale grude tuđe zemlje, ubacilo je jedno madžarsko djevojče na tvoj uvenuli život kitu svježega cvijeća...

— Tugomile, prva naša žrtvo! Kadgod mi u životu odlete misli u Pečuh, odu, Tugomile, i do tvoga ranog groba!

— I sinoć sam, Tugomile, bio na tvom dragom grobu!...

HISTORIJA KRIVE NOGE

Danas je ušao u razred Fähnrich von Klapperl vrlo ozbiljan. Rekao je, da ćemo danas ući u najveću tajnu c. i k. vojske, u njezino ustrojstvo, za koje Zna samo Car, ministar rata, šef generalnog stožera i on, Fähnrich von Klapperl — a sad ćemo evo i mi!...

Evo te tajne: C. i k. vojska je naoružano Trojstvo. Prvi dio trojstva je infanterija, drugi dio kavalerija, a treći dio artilerija. (U infanteriji služe seljaci, inteligencija i poluinteligencija, u kavaleriji buržuji i plemići, a u artileriji aristokrati).

Infanterija počinje infanteristom, a svršava armadom. Infanterija je c. i k. ratna familija, koja ima devet članova: švarm, cug, kompaniju, bataljon, regimentu, brigadu, diviziju, kor i armadu.

Armada je u toj familiji djed; kor, divizija i brigada njegovi su sinovi; regimenta i bataljon — unuci, a kompanija, cug i švarm — unučići.

Švarm ima 16 ruku, cug 60, kompanija 240, bataljon 960, regimenta 3.440, brigada 6.880, divizija 13.760, kor 55.040, a armada 110.080 ruku...

Kavalerija počinje od konja, a svršava kod konja. Ona se dijeli u švadrone, eskadrone, brigadione, divizione, kavalerione i armione.

Švadron ima 200 konjskih nogu, eskadron 400, brigadion 1.600, divizion 3.200, kavalerion 4.000, a armion 40.000 nogu!

Artilerija počinje topićem, a svršava Debelim Nadvojvodom, Ercercogom Mörserom. Ona se dijeli u baterije, kartečerije, granaterije, šrapnelije i merzerije.

Baterija ima 4 topovska ždrijela, kartečerija 8, granaterija 48, šrapnelija 96, a merzerija 182 ždrijela...

Osim ovih glavnih c. i k. rodova ima naša vojska i pomorsku flotu, avionsku eskadrilu, pionirske i špijunske bataljune, te saperske divizione.

Trenu pripadaju konji, kola i trenska posluga, a u restl vojske idu kuhari, doktori, časne sestre, marodi i bolničari.

* *
*

Danas smo se vježbali u Krigsbegajsterungu. Prvi je govorio Slavko. Za njegova patriotskog govora udarala su naša bila 200 puta na sekundu. Iza njega je došao Berislav, koji je povisio udarce na 235.4, a Mladen na 346.37...

Sad je došlo srce na red.

Branku je pošlo za jezikom, da nam srca tako raspali, da su u minuti tukla 600 puta!... Poslije Branka nastupio je Čeh Karel Spepišku. Spepišku je tako vatreno govorio, da su nam od oduševljavanja prestala srca kucati i tko zna, ne bi li bilo došlo do katastrofe napetih srdaca, da nije general prozvao Kabilja.

Kabiljček je divno govorio! Najprije tako tiho i lagano, da smo čuli, kako vani veče pada... a onda je tako zagrmio, da je sa svoda počeo rušiti prašinu...

Kad je svršavao, tutnjio je kao engleska lokomotiva, a iz usta mu je izbijao Kriegsbegeisterungsflamme...

Na povik: — Na oružje! skočismo, zgrabismo za puške, i počesmo pucati jedan u drugoga...

(Koje li nesreće po Austriju, da su puške bile pune! Izginuli bi joj rezervni časnici!...)

* *
*

Sinoć je bio alarm u mraku. Kad smo marširali kroz grad, čuli smo, kako jedna noga kvari takt. (Neki se civili počeše smijuckati.) To je kapetana razbjesnilo, te na trgu, koji je bio rasvijetljen, naredi defile, »da pronađe disharmoniju u našim nogama«.

Prodefilirali smo trgom nekoliko puta i svaki put se čulo, kako jedna noga krivo upada.

— Sto mu vragova! — dreči kapetan. — *Ili su moja uha začepljena ili je u kompaniji jedna noga previše!...*

— Diži noge! — viče kapetan i ide od jednoga do drugog. Svaki je imao samo po dvije noge!

Opet defile i opet jedna noga kvari harmoniju!

— Stoj! — zagrmi kapetan.

Stadosmo.

— Nek se javi kvarimajstor, pa mu ne ću ništa — moli nas kapetan.

Svi šutimo.

— Ako se ne javi sam, a ja ga pronađem, (a pronaći ću ga, Boga mi, pa makar ovdje morao čekati konac rata!), bit će kažnjen strašnom kaznom!

Nitko ništa ne govori.

Nakon novih defilea, za kojih se opet čulo, kako jedna noga kvari takt kao razbijena tipka — najednom odskoči kapetan, kao da mu ta netaktična noga stade na kurje oko, zamahnu sabljom, kao da će je sasjeći na đuveče i zagrmi kao zvono Svete Paraskeve u Kijevu:

— Desna noga stoj, lijeva ostaj!

Desne noge ostadoše na zemlji, a lijeve ostaše u zraku. Ukočile se kao držak na zastavi, kad na konzulatu izvjese barjak na pô stijega...

Kapetan ide od jednoga do drugog i pregleda noge, a kad dođe do Berislava, kriknu kao da s Kolumbom ugleda Ameriku:

— A, vi ste ta noga! Vi ste ta proteza!

— Četo! Desni od te noge links, lijevi reks, ovu nogu — šaut!...

Kad pade na Berislavovu nogu »šaut«, umalo da ne izgubismo umjeru od uzbuđenja.

Berislav je držao u zraku desnu nogu, na koju je u brzini navukao lijevu cipelu!...

Sad se pronašao i uzrok onom neskladu u maršu. Kad je pala zapovijed: — Stupaj! — lijeva cipela, koja je bila desciplinirana, da istupi prije desne, istupila je prva i povukla za sobom Berislavovu desnu nogu... i dok smo mi stupali lijevom nogom, Berislav je stupao desnom, a dok smo mi stupali desnom, Berislav je stupao lijevom... i tako je eto, u ožujku 1915. godine došlo u Pečuhu do čuvene disharmonije u vojničkim nogama...

Dok smo promatrali tu znamenitu nogu iz svjetskoga rata, ona je, sirota, tužno visjela kao slomljeno krilo labudovo...

Naša vojska osvojila je u subotu pogled na Duklu, pa su taj dobitak proslavili pečujski veterani u gradskom perivoju.

I mi smo bili pozvani na tu patriotsku svečanost. Ostali smo na njoj do ponoći. Plesali smo s Madžaricama naš drmeš.

Kad smo se vraćali kući, naišli smo pred kavanom »Szinhasz« na skup Bosanaca. Branko ih zapitao, šta rade pred kavanom, a oni mu odgovoriše, da su se zaželjeli turske kave, pa su došli pred kavanu, da udišu iz nje miris kave...

IZLET U RAJ.

Danas smo imali predavanje s demonstracijama. Obučavao nas je gospodin general u izgovaranju Imena Njegova Veličanstva, pa je rekao tom prilikom, da on sad radi na patentu, da se i u izgovoru Njegova Imena uzmogne osjetiti Veliko Slovo...

Iza toga smo ponavljali Carske Salutiribunge, u kojima su se neki osramotili. Kabiljo na primjer nije znao, kako bi Cara pozdravio, dok čuči, a Berislav nije znao odgovoriti, kako bi se držao, kad bi sreo Franju Josipa na biciklu!....

Da lakše i čvršće zapamtimo Carske Salutiribunge, general je inscenirao predstavicu. Maksa Schäfflera imenovao je Carem, a Aladara Kennyereša Kraljem, Posadio Ih za katedru i naredio, da Ih po redu pozdravljamo.

Kad Su Se Monarsi Umorili od odzdravljanja, zamolio je Branko generala, da Ih zamijenimo, pa je preporučio Berislava za Cara, a Kabilja za Kralja.

Nato mu je general odgovorio, da bi on to rado učinio, ali po Austrougarskoj nagodbi Car može biti samo Nijemac, a Kralj samo Madžar!...

— A mi Hrvati?

— Hrvati mogu biti samo vojnici i podanici!

— A Židovi?

— Židovi mogu biti samo liferanti!

General nam je zapovjedio, da ovu noć sanjamo o Salutiribunzima.

Sanjam, da sam ostao bez posla i upravo hoću, da se anonsiram, kad mi zape za oko oglas, da je Abesinija raspisala natječaj za Sultana. Odem kući, napišem ponudu, legnem u sanduk, pa se pošaljem u Abesiniju. Čim sam stigao u glavni grad Abesinije Džindžijundžu, dignem se iz poštanskog sanduka i ravno u palaču za natječaj.

Stupim u dvoranu i imam šta vidjeti! Puna dvorana ofertanata, a među njima i nekoliko Travničana, dva Indijanca, tri Liliputanca, pet invalida, šest novinara, sedam raskralja, šaka mešetara, jedan idijot i Kabiljo...

— Šta ti tu radiš, Kabiljo? — začudim se.

— Natječem se za dvorskog liferanta!

Utom eto i izbora.

Dvorski psiholog poče razgledavati i opipavati jednoga po jednog reflektanta, i kad je došao do idiota, zgrabi ga za ušesa, nasadi ga na prijestolje, natuče mu lonac na glavu i povika:

— Veseli se, Abesinijo, dobila si sultana!

— A šta je s nama? — upitat ću dvorskog psihologa.

— Vi ćete biti dvorski gospodin, a vaša tetka Amalija bit će dvorska gospođa. Kabiljo će postati dvorski liferant za sapunicu, a ostali će dobiti orden za uzgoj abesinskoga kupusa!...

Od veselja i oduševljenja počinjem rasti, i najednom se dignem u vis, dignem krov nad glavom i počnem se dizati prema nebesima.

Jedva sam se malo snašao, kad stignem pod prve oblake, koji su se upravo spremali na kišu.

— Jao, pokisnut ću! — velim sam sebi, i u taj čas ugledam, kako aeroplan juri na Galiciju.

— Gospodine aeroplane, gospodine aeroplane! — zavičem. — Pozajmite mi kišobran!

Tek što to rekoh, kad poletje s aeroplana kišobran. Napravim t. zv. »kišobranski skok«, i eto mi kišobrana u rukama! Pojurim prema oblacima i upravo da ću ih mimoići, kad mi vršak kišobrana zape za vime jednoga kišnog oblaka, prodera ga, a iz njega šiknu kiša kao vino iz prodrte bačve!

Od silne kiše raspade mi se kišobran, i da mi ne smeta, smotam ga i turim ga u novčanik.

Utom već stigoh i do prvih zvijezda. Jedne su još spavale, druge su tek ustajale, a na jednoj su se upravo u taj čas rađali prvi ljudi!

Sve su zvijezde mislile, da sam novi meteor. S nekih su me zvijezda fotografirali, a s nekih su astronomi naperili na me svoje durbine, pa me promatraju... Jedan me starkelja čudno gleda, maše glavom i veli svom kolegi:

— Čini mi se, druže, da je to pokojni Jules Verne!...

Ali dok je starčić ponovo naperio na me durbin, izmaknem mu u svemirske regione...

Sad se tek sjetim zemlje! Pogledam dolje i vidim pod zvijezdama jednu muhu bez glave!...

Utom stignem na periferiju sunca i dok sam razmišljao, ili ću ravno na njega ili kraj njega, opazim, da ono spava!

Iskoristim tu priliku, povećam brzinu i upravo stigoh pred nebesa, kad se sunce probudi, ugleda me, pa mi reče:

— Zahvali Bogu, momče, da sam spavalo. Da sam bilo budno, spržilo bih te kao bečki odrezak!...

Kad sam dojedrio do nebeskih vrata, stanem, prekrstim se i zazvonim na nebesko zvonce. Na vratima se otvoriše nebeski kapčići:

— Tko je Božji!

— Preradovićev Putnik!

— Lozinka!

— Nevinost!

— Ulazi!

— Raj! Nebesa!...

— Ah, što li ću te opjevati? — velim Raju — a on mi odvraća:

— Zakasnio si, braco, za sedam stotina godina!

— Kako to!

— Pa mene je opjevao prije sedam vijekova neumrli Dante!

— Zašto si mi, Dante, preoteo tu slavu? — gorko zaplačem, a Raj me tješi, pa mi veli:

— Ne plači, pjesniče? Dante je opjevao Raj, kakav je bio prije sedam vijekova, a danas su nebesa sasvim drukčija. Mi smo se modernizirali! Uveli smo elektriku, proveli kanalizaciju, izgradili vodovod, uveli centralno grijanje i podigli liftove! Anđeli su dobili nove uniforme, sveci nove odore, a svetice haljine!

Kad me je Raj utješio, obećam, da ću u drugom dijelu Trilogije doći na jedno četrnaest dana na nebesa, da ih razgledam i opjevam.

Zamolim ga, da me odvede pred Gospoda.

— Izvolite!

Raj me uvede u dvoranu za primanje.

Na naslonjaču sjedi Gospod.

Krepak starac. Mogao bi imati sedamdeset godina, ali bi isto tako mogao imati i sedamdeset hiljada godina. Kosa mu je bijela kao dva puta snijeg. Čelo mu je visoko kao dvaput Sokratovo. Oči su mu tako bistre, da se u njima vidi sav svemir, pa i Travnik! Obučen je u biblijski kaftan. Na glavi ima noćnu kapicu, desnom rukom gladi bradu, a lijevom drži čibuk i puši rajski duhan. Dvorana miriše po Hercegovini.

Iza njega stoje dva anđelčića i hlade ga lepezama, koje su načinili nebeski lepezari, sveti Fabijan i Sebastijan.

Oko Boga neki ljudi. Prvi put ih vidim u životu, ali sve mi se čini, da su mi poznati iz historije!

— Hvaljen Isus i Marija, Vaše Nebesko Veličanstvo!

— Uvijek Isus hvaljen, mladiću, ali ja nisam Veličanstvo, nego samo Gospod!

— Oprosti mi, Bože, grijeh! Naučen sam govoriti zemaljskim jezikom. Kod nas je u Austriji svatko gospodin osim Franje Josipa, pa sam mislio, dragi Bože, da ću Te uvrijediti, ako Ti kažem gospodin!

— Kod mene su, dragi prijatelju, drugi zakoni. Dolje ste vi svi gospoda, a ovdje sam samo ja. Vi imate u Austriji i Veličanstvo, ali kod mene nema te imenice. Evo, pogledaj! Tu ti sjede bivša Veličanstva! Pokaži mu ih, Petre! — nebeski će otac svetom Petru.

— Onaj škiljo s cilindrom na ćelavoj glavi — poče tumačiti sveti Petar — to ti je, dijete, Konstantin, bivši Veliki. Ovaj s halbecom na kupusnoj glavi, to ti je Karlo, nekadašnji Veliki. Onaj tamo s džokejskom kapicom na ćelavom tjemenu, to ti je, brate, Justinijan mali Veliki, a ovaj tu plećaš s ličkom crvenkapom na zatiljku, to ti je tvoj Stjepan kralj!

— A zar oni nisu više Vaša Veličanstva? — usudim se zapitati nebeskog portira.

— Ma zar nisi čuja, momče, od Gospodara, da tu nema Veličanstva! Tu se oni vode kao Alfa, Beta, Gama, Delta...

— Zar nemate više nijednoga kralja na skladištu?

— O, ima ih po svim nebeskim uglovima! — odgovori Petar. Gledaj onoga čovu s trbušinom! To ti je Karlo Trbušasti, a onaj gore dugonja na balkonu, to ti je Pipin Mali!

— To su Petre, katolički vladari, a gdje su ti druge vjere?

— Hodi, prijane, da vidiš! — pa me odvede u rusku ekspozituru Raja.

Među vladarima isticao se ruski car Petar Veliki sa šubarom na glavi. Kod njega je bio u pohodima sultan Sulejman. Upravo su se kartali za Dardanele.

U protestanskom odjelu vidio sam nekoliko Engleza, desetak Hohenzollernovaca i nekoliko skandinavskih tipova.

U turskom odjelu ugledao sam trideset sultana, osam khediva i šest halifa. Bili su za ručkom. Jeli su solgan dolmu s pilavom.

U poganskom sektoru prepoznao sam Hanibala i Cezara, Marka Aurelija i Vespazijana, Hadrijana i cara Trojana s kozjim ušima. Neke nisam mogao prepoznati. To su bili vladari, za koje veli historija: itd.

— A gdje je Napoleon?

— Koji Napoleon?

— Prvi Napoleon!

— Prvo, on nije prvi, nego nulti, a drugo njega nema ovdje!

— A gdje je?

— U paklu!

— U paklu!...

— Pa gdje bi on mogao drugdje i biti nego u paklu!

— Zašto baš u paklu?

— Zato, brate, jer zasad nemamo gore institucije od pakla!

— Pa zar ih, Petre, ima i u paklu?

— I te koliko, sinko! Ovo što si vidio u centrali i u ekspoziturama, to ti nije ništa. To ti je tek toliko, da se ne kaže, da u paklu ima svega, a u raju ništa! Hodi malo na oblake!

Pođem s Petrom. Popnemo se na rajski oblakoder. Petar mi pruži durbin.

— Gledaj dolje!

Spustim durbin niz oblake, naperim ga na pakao i imam šta vidjeti!

Kao da je Gospod razlio nebeske oblake — pukao je ispod nas paklenski ocean...

Po njemu pliva čovječanstvo iz dvadeset vijekova...

Tamo u kutu, gdje se stvaraju paklenske magle, koprcaju se sultani, rimski imperatori, kineske zizibambule, japanske

gegule, Francuzi, Englezi, Habsburzi, Grci, Hrvati, Talijani — a nad njima vise slova:

Panorama historije!

Kad sam se ujutro probudio, tako sam bio znojan, da su me prenijeli u bolnicu, gdje su liječnici isisali iz mene znoj.

Pekla me je savjest, što sam to sanjao, pa sam se javio na raport i ispričao generalu čitav san. Budući da je general uvidio, da se kajem, oprostio mi je vojnički grijeh i poslao me feldkuratu na ispovijed. Otišao sam specijalisti za grijehe u snu. Kad me je ispovjednik saslušao, odriješio me grijeha, a za pokoru naredio mi, da kupim medaljon s Franjom Josipom, i da ga objesim o vratu!...

ODLAZAK IZ PEČUHA.

Danas je bio posljednji dan obuke u školi.

Dobili smo tri dana odmora, da se pripravimo za ispit. Zakopali smo se u knjige i nismo iz njih nikud izlazili osim na zahod — a i to smo stegli na minimum.

Napokon je osvanuo dan ispita.

Njegovo Veličanstvo Poslalo Je na ispit Svoga Zamjenika Nadvojvodu Izidora, ministarstvo rata generala grofa Lumpenkrafla, generalni stožer generalšteblera, pukovnika von baruna Krautflöckerla, a rezervni časnici majora u rezervi Rittera von Zauberla.

Delegati su obukli svečane rukavice, a podčasnici svečane čarapčine. Naši časnici navukli su paradne odore, a mi svečane uniforme za ispite.

Kad je zatrubilo, poče ispit.

U skakanju natraške odnio je palmu Nijemac Fusserle, a u razmišljanju potrbuške Madžar Baragaj. U rasklapanju puške u snu nadbio je Čeh Knedliček, a u zauzimanju smeća po dvorištu naš Miroslav. U opipavanju habsburških portreta i pogađanju žmireći, tko je muško, a tko žensko, proslavio se Talijan Čakoleto, a u strateškom skrivanju po kupusu iskazao se Rumunj Kabanicu.

Najtežu stratešku zadaću dobio je Branko.

Upravo kad su na Austriju navalile Rusija, Rumunija, Srbija, Italija i Crna Gora, imenuje ga komisija za šefa generalnog stožera i dadne mu samo četiri regimente.

— Kako ćete razdijeliti svoje ratne sile? — pita ga naš general.

— Na Rusiju ću poslati dvije regimente, na Srbiju jednu, na Italiju i na Crnu Goru po pola regimente, a na Rumuniju —

— A na Rumuniju? — uskoči Nadvojvoda —

— Na Rumuniju poslat ću finance! — odapnu Branko kao iz puške.

— Bravo! Bravo! — zapljeskaše generali.

Iza Branka prozvaše pjesnika Berislava.

— Vi ste novi šef — poče naš general. Na vas navaljuje sa sjevera Rusija, s juga Italija, s istoka Rumunija, s jugoistoka Srbija, s jugojugoistoka Crna Gora, a vi imate u magazinima samo deset bataljona. Što ćete učiniti?

Berislav šuti i računa nešto na prste, i dok je izračunio, kud će s bataljonima, dotle su Rusi zauzeli Galiciju, a Srbi Bosnu — a kad je počeo transportirati bataljone, već su Talijani provalili u Goricu, Rumunji u Erdelj, a Crnogorci u Hercegovinu!

Kabiljo je bio bolje sreće. I na njega je, siromaha, navalilo pet država, a imao je u magazinima samo trinaest bataljona, ali on se nije dao smesti. Odmah je navalio na Italiju i na Rumuniju, pa ih potukao; sa Srbijom se pomirio, s Crnom Gorom pregovarao, a dotle je iza leđa napao Rusiju i zauzeo joj pola Moskve!...

Njegova Nadvojvodska Visost Bila Je vrlo Zadovoljna ispitom, pa Je našega generala Imenovala Svojim večernjim komornikom, a naše oficire Svojim Leibjägerima.

Mi smo postali c. i k. kaplari, a naši podčasnici obrgeneralštabni podčasnici s pravom, da mogu sabljom tući po trotoaru.

Iza toga smo dobili rangove. Branko je dobio 1., Berislav 743., a Kabiljo 1439.

Nato su nam uštrcali u žile miligram krvi austrijskog oficira, a na leđa su nam utisnuli dvoglavog orla.

Poslije ovog čina uzeli su otiske naših misli i stavili ih u arhiv oficirske škole.

Tada je svaki dobio za uspomenu po jedno Nadvojvodsko Ime. (Branko je dobio Ime Najvojvode Oteka, Berislav Nadvojvode Damjana, Kabiljo Nadvojvode Izaka, a ja Nadvojvode Rolfa).

— Tek ovim časom — reče naš general — postali ste, Jungerli, vrijedni oficirskog imena! Vi ste, mlada gospodo, nada naše drage Stare Austrije, a koja država, kao naša Austrija, stoji na mladim nogama, njezina je budućnost, jer je budućnost svijeta u nogama!

— Čuvajte noge od nahlade, jer je reumatizam — kako reče Njegova Nadvojvodska Visost princ Eugen Schönnbrunnski — najveća pogibao za Austriju!

— U svoje ime i u ime oficirskog kora ja vam čestitam na kaplarskom odlikovanju!

— Dosad ste, djeco, u vojsci uvijek istupali lijevom nogom, ali ovaj put napravit ćete iznimku, jer § 3654. Reglemana veli, da se u oficirski život istupa desnom nogom, zato, djeco,

— Hab acht! Marschieren in das Offiziersleben, mit dem rechten — Fussmarsch!

—

Sutra ćemo napustiti Pečuh.

Poslije podne švrljali smo po njemu i opraštali se s gradom, u kojem smo ostavili tri mjeseca svoje mladosti. Dok smo išli ulicama, Berislav se po običaju raznježio i htio da zagrli jednu kuću. Jedva ga je Branko od toga odgovorio.

— Mislit će, Berislave, da si pijan!

— Pa i jesam pijan!

— Od čega?

— Od rastanka s Pečuhom!

Svaki je od nas bio pomalo pijan, jer smo u tom gradu ispili tri mjeseca života. Branko se pričinjao, da je tvrda srca, ali se vidjelo i na njemu, da žali za Pečuhom, kojemu ćemo sutra reći zbogom, i Bog zna, da li ćemo se više ikad sresti na tračnicama života!...

Otišli smo na groblje.

Kad smo ušli u nj, padao je po njemu suton. U kraju, gdje je ležala sirotinja, virili su iz zemlje križevi kao plusovi

u zbrajanju. U odjelu, gdje su ležali bogataši, izdigli su glave nadgrobni spomenici kao naslovi u romanu. Vojnički odio groblja šćućurio se po strani kao napušteni rukav potoka.

Pristupismo k Tugomilovu grobu.

Među stare vojničke grobove utisnuo se Tugomilov mladi grob kao dječak među odrasle.

Malen je kao i onaj, koji leži u njemu.

Snijeg je isprao mnoga slova s napisa.

— To je — veli Bero — snijeg oplakivao našeg Tugomila!...

Ožujak je na nekim mjestima okopnio snijeg, a ispod njega viri zemlja, u koju smo prije mjesec dana položili Tugomila.

Po putovima leže hrpe snijega. Posivio je kao Tugomil pred smrt. Na nekim mjestima isparuje se zemlja. Proviruje iz nje proljeće. Zemlja miriše mladim životom.

Oko Tugomilova groba stoji devetnaest mladića sa svojih devetnaest godina.

Slavko uze violinu, nasloni je na srce i povuče po njoj gudalom. Violina zaplaka. Zaplaka kao majka za Tugomilom.

Kao da Slavko vuče gudalo po našim srcima, tako nam akordi paraju srca... a kad po violini poče teći suze iz Slavkovih tužnih očiju, kao da netko uli gorčinu u tonove violine, i iz naših očiju potekoše suze po grobu našega druga...

Veče poče padati.

Groblje prekri tama, a naša srca noć.

